ספר

עוללות אפרים

על הלכות ברכת הפירות .

אשר נסחרו לברכה מפרי עץ החיים , ארז אדיר שתול בנוה על מים רבים , מי התורה והיראה גדלוהו , תהום החכמה והעושר רוממהו , וייף בגדלו באורך דליותיו ותארכנה פארותיו . כבוד אדמו"ו הרב הגאון האמיתי הגדול מרבן שמו מוהר"ר **אפרים זלמן מרגליות** זצ"ל **מבראד .**

וכבר הופיע אור תורתו ומלא פני תבל תנובת תבונתו בחבוריו היקרים שנדפסו מימים כבירים , ה"ה ספר פרי תבואה ורחם אפרים ושו"ת ד"ח בית אפרים . ועוד שאר ספרים המאירים כספירים .

ועתה הנה אחזתי בסנסני חמד יפי תהלה והולאתי לאור עולם עוללות קדם אלה .

אנכי הצעיר **אליעזר מארגאשיש**

בהרב החכם המנוח מ' **ניסן** ז"ל .

(הוצאה ראשונה מכ"י המחבר .)

לבוב בשנת **פרי פרדסי** לפ"ק .

Ol'loth Efrajim.

Verlag von Leiser Margosches in Lemberg.

Lemberg, Druck von Anna Wajdowicz (vormals Poremba) 1884.

ספר

עוללות אפרים

על הלכות ברכת הפירות.

אשר נאמרו לברכה מפרי עץ החיים, ארז אדיר שתול בנוה על מים רבים, מי התורה והיראה גדלוהו, תהום החכמה והעושר רוממהו, וייף בגדלו באורך דליותיו ותארכנה פארותיו. כבוד אדמו"ו הרב הגאון האמיתי הגדול מרבן שמו מוהר"ר **אפרים זלמן מרגליות** זצ"ל **מבראד**.

וכבר הופיע אור תורתו ומלא פני תבל תנובת תבונתו בחבוריו היקרים שנדפסו מימים כבירים, ה"ה ספר פרי תבואה וראש אפרים ושו"ת ד"ח בית אפרים. ועוד שאר ספרים המאירים כספירים.

ועתה הנה אחזתי בסנסני חמד יפי תהלה והוצאתי לאור עולם עוללות קדש אלה.

אנכי הצעיר **אליעזר מארגאשיש**
בהרב החכם המנוח מ' **ניסן** ז"ל.

(הוצאה ראשונה מכ"י המחבר.)

לבוב בשנת **פרי פרדסי** לפ"ק.

Ol'loth Efrajim.

Verlag von Leiser Margosches in Lemberg.

Lemberg, Druck von Anna Wajdowicz (vormals Poremba) 1884.

הסכמת

אדמו"ר הרב הגאון הגדול סוע"ה צבי תפארת ישראל פאר הדור

מאור הגולה מפורסם לשם ולתהלה כש"ת

מוהר"ר **צבי הירש אורינשטיין** נ"י

האב"ד פ"ק לבוב והגליל.

הובא לפני מאת כבוד המדפיס הרב המופלג מו' **אליעזר מארגאשים** נ"י. סנסן אחד מכי"ק הגאון האמתי מופת דורו מו' **אפרים זלמן מרגליות** זצ"ל בשם קראו **עוללות אפרים** על הל' ברכת הפירות. והנה המחברת היקרה הלזו א"ל לשום הסכמה כי נודע בשערים עילת תהלת מחברו ע"י ספריו הנכבדים אשר הוציא על פני תבל ונתקבלו באהבה וברצון מאת כל חכמי דורו, רבים שתו ורבים ישתו ממעין תורתו וחכמתו כי רבה היא. ולא באתי איפוא רק לעורר לבב אחב"י להביא לביתם ברכה הברכה אשר חנן ד' את עבדו הגאון האמתי המחבר זצ"ל, ולגדור גדר בפני משיגי גבול כי קנין כספו הוא של הרב המדפיס הנז'.

דברי אלה לכבוד תוה"ק ולכבוד תיקה ונרתיקה הגאון המחבר נ"ע.

לבוב יום ג' כ"ד סיון תרמ"ד.

צבי הירש אורינשטיין.

הצעה.

בתהלת ד' אפתח שפתי ובחרדת קודש הנני להגיש היום לפני אחב"י הי' עוללות אלה אשר בצרתי ולקטתי מעץ עושה פרי קודש הלולים. טעמו נא וראו מה טובו ומה יפו, התבוננו ודעו כי מראש **אפרים** באו ומזרע **אפרים** נלמחו, הוא רבינו אפרים הגדול הגאון המובהק כבוד מו"ה **אפרים זלמן מרגליות** זצ"ל מבראד. ומלבד עדותו של נכדו הרב המנוח מ' צבי הירש חיים הורוויץ ז"ל אשר מידו הגיעני הכ"י הזה הנה המחבר ז"ל בעצמו העיד בנו על ספרו הנוכחי, כי כן תמצאו אותו בספרו יד אפרים לשו"ע או"ח סי' ר"ב ר"ג ר"ד ועוד ועוד, שמזכיר כמה הלכות ודינים מחבור חדש הלז, אשר קראהו בשם „קונטרס עוללות אפרים", וקבוצת הענינים והדינין המצויינים שמה בקצור נמרץ וכמעט ברמז, כולם ערוכים ונגולו לפנינו פה בספר הזה, ועוד נוסף עליהם, ברב ענין ודברים הרבה כגודל זרועו וידו החזקה בגבורה של תורה, וכל החרדים לדבר ד' לברך בשמו על כל דבר פרי כמשפט וכשורה, ימצאו דים אוצר רב ברכות הלכות פסוקות וקצובות, מהררי הפוסקים ושו"ת מצובות. וחכמי לבב ובחורים נבונים אשר תנעמי הפלפול לחכם יטעם ומפרי מגד החדוד ישבעו רצון, המה יתענגו על טוב טעם ודעת ונופת אמרי נועם. ועל כן אקוה כי אשא אלומות תודה מדורשי ומביני מדע עבור מנחת הברכה אשר הבאתי היום נגד השמש, והי' זה שכרי לכל עמלי ופעלי עם ההעתקה של הכ"י להסיר משם כל מכשול ופוקה, ולסדר כל דבר על אפנו, ובמקום שראיתי כעין מהדורא בתרא מהמחבר לסתור או לבנות דבריו העמדתיו לבדו בסוף העמוד, לבל יכבד על הקורא אם בלולים יעלו ויבאו יחדו. וכן מלאתי בע"ה את מחסור המ"ת שהי' בהכ"י כי נפקד מקומם ע"פ רוב.

גם נתתי יד ושם טוב לנכד המחבר ז"ל אשר מאתו תלא תורת הכ"י הוא כבוד הרב המנוח מו"ה **צבי הירש** חים הורוויץ בהרב מזילאזיץ. והצגתי בסוף הספר את דברי הערותיו אשר רשם עם הספר בכ"י על הגליון, והי' לו לזכרון תמיד ושם עולם.

והנני שם ועלז בתקוה טובה כי ישישו לקראת הספר הנכבד הזה כל חכמי ישראל מבין עם תלמיד ויקחו מן הברכה אשר לפניהם וברכו גם אותי.

דברי עבד לת"ח ומתאבק בעפר רגליהם.

המוציא לאור.

מפתח למצוא דבר חפץ.

סי' א יבואר מ"ש חז"ל אסור לאדם שיהנה מעוה"ז בלא ברכה וכל הנהנה בלא ברכה כאילו מעל. ופלפול נאים בהלכה ואגדה:

סי' ב יבואר בו דין ברכת יין מבושל והמעושן וקונדיטין דהיינו שנותנין בו דבש ופלפלין. ואם טעה ובירך על היין בורא פה"ע:

סי' ג מבואר דין ברכת שמן זית אם שתאו כמות שהוא או שאכלו עם פת. והרבה חלוקי דינים יש בזה:

סי' ד דין ברכת קמח של שעורים או חטים בין שנטחן דק דק בין שנטחן קצת, וכן בקמח הנעשה מכוסמין וש"ש ושיפון וקמח של קליות:

סי' ה דין ברכת הקור שהוא הרך הגדל ונוסף סביב הדקל בכל שנה. ודין לולבי גפנים והם הענפים הרכים היוצאים בראשי הבדים. וברכת שקדים המתוקים כשאוכלים אותם בקטנותם כשהם עדיין בקליפתם. ודין הקטניות שקורין ארבי"ס שוטי"ן וכן בשרביטין שלהם. וברכת הכוסס את הבד של מין חטים שקורין טירקשי"ן ווייי"ץ. וברכת הצנון (רעטי"ך):

סי' ו דיני ברכת פרי הצלף. וברכת קליפה של מראנ"ץ המרוקחה בדבש. ודין גרעינין שבפירות כגון בתפוחים ודומיהם:

סי' ז דין ברכת ענבים בעודם בוסר. וברכת אתרוג המטוגן בדבש. ועל שקדים המרים בקטנן ובגדלן ואם מתקן באור או על ידי ד"א:

סי' ח ברכת הפלפלין והזנגביל שהוא אינגב"ר ונעגלי"ך וכיוצא בהם כשהם יבשים או רטובים. וברכת עץ קנמון דהיינו צימרינ"ג ועל לאקרי"ץ. וברכת הפלפלין שעושין מהם מאגען פולוור. ודיני מרקחת של זנגביל והמרור שהוא קריי"ן:

סי' ט דין ברכת כשות שקורין האפין, ועל חזיז שהוא תבואה שלא הביאה שליש:

סי' י ברכת הקמח מחמשת מיני דגן, ואם חילק החמשה מ"ד לשנים או יותר ובישלם כך. או שכתשן במכתשת שע"י הם מתמעכין בבישול ומתדבקין ואין הגרעינים עומדים שלמים, דין ברכתן לפניהם ולאחריהם. ודין השקדים שעושין לחולה ונותנין לתוכו קמח כדי שיסעוד הלב:

סי' יא דין אחד מה' מינים שאכלן חי או שלקן והגרעינים עומדין שלמים ברכתן שלפניהם ולאחריהם, ואם בשלם בדבש בכה"ג מה מברך עליהם:

סי' יב עד סוף הספר. דין העושה עיסה מחטים ואורז ועשה ממנו פת מה מברך לפניו ולאחריו. כמה חלוקי דינים יש בזה:

א דין שאסור לאדם מדברי סופרים ליהנות מן העוה"ז בלא ברכה אפילו כל שהוא וכל הנהנה בלא ברכה כאילו מעל . לכך יראה כל אדם לילך אצל ת"ח שילמדנו סדר ברכות כדי שלא יבא לידי מעילה . ואל יאמר אדם אפטר את עצמי בברכת שהכל שכוללת רוב הברכות כי הרי זה בור שקללוהו חכמים . ומצוה על כל אדם לאכול מכל מיני פירות המתחדשות בשנה כדי לברך שהחיינו. ובירושלמי [סוף קדושין] אמר דעתיד ליתן דין וחשבון על שלא עשה כן. ויברך בכוונת הלב ולא כמצות אנשים מלומדה . וגם יראה לכוון לתקן ב"ח או דומם או צומח ויתוקנו נפשות המגולגלים בתוכו :

[בגמ' ריש פ' כילד מברכין] **תנו** רבנן קודש הלולים לד' מכאן שטעונים ברכה לפניהם ולאחריהם מכאן אמר רבי עקיבא אסור לאדם שיטעום כלום קודם שיברך ופריך והאי קודש הלולים מבעי' ליה כו' ומסיק אלא סברא הוא אסור לאדם שיהנה מעוה"ז בלא ברכה . ת"ר אסור לאדם שיהנה כו' וכל הנהנה כאילו מעל מאי תקנתיה כו' אלא אמר רבא ילך אצל חכם מעיקרא וילמדנו סדר ברכות כדי שלא יבא לידי מעילה כו' . ר' לוי רמי כתיב לה' הארץ ומלואה וכתיב השמים כו' והארץ נתן לבני אדם לא קשיא כאן קודם ברכה כאן לאחר ברכה . וכתבו התוס' דהך קרא קודש הלולים דנקט לעיל אסמכתא בעלמא היא וכן אפילו בהנך דבעי ברכה לאחריו מדאורייתא ואמר הש"ס ק"ו כשהוא שבע מברך כשהוא רעב לא כ"ש לאו ק"ו גמור הוא דא"כ הוי דאורייתא ובדף כ"א גבי בעל קרי מברך לאחריו ואינו מברך לפניו מוכח דברכה לפניו לאו דאורייתא אלא מדרבנן. ואפילו פחות מכזית נמי אסור ליהנות בלא ברכה כמ"ש התוס' לקמן דף ל"ט והרשב"א והרא"ש שם וכ"כ רש"י ותוס' בסוכה דף כ"ו ע"ש וכ"כ הרמב"ם פרק א' מהלכות ברכות . וכתב רבינו יונה דבאמת אף אם לא ידע רק ברכת שהכל יצא מידי מעילה אלא דאפ"ה צריך ללמוד הברכה הראויה לכל דבר ודבר עכ"ל . ובאלי' רבה ר"ס ר"ב כתב אהא דאמרינן בב"ק [דף ל.] האי מאן דבעי למהוי חסידא לקיים מילי דברכות ולאורה אם לא בירך רשע נמי מקרי כדקאמר הש"ס חבר הוא לאיש משחית כו' אלא דר"ל שיברך על כל דבר ברכה השייך לו . וכ"כ בחמדת הימים חלק ג' בדיני ט"ו בשבט בשם מורו הרב ז"ל : ולפענ"ד יש יש לפרש באופן אחר דהנה באמת הא דמשני הש"ס כאן קודם ברכה כו' דלאחר ברכה הוי כאילו אכל משלו וכן הביאו הרשב"א ושאר מפורשים בשם הירושלמי אמרתי לה' וכו' כיון שבירכתי כביכול לא משלך אכלתי ולקמן מקשה הש"ס כתיב ואספת דגנך וכו' וכתיב ולקחתי דגני ומשני כאן בזמן שישראל עושין רצונו של מקום כו' ופירש"י בזמן שעושין רצונו הדגן שלהם וכו' והיינו כמו שאמרו לעיל דף י"ז שמעו אלי אבירי לב וכו' שכל העולם ניזונין בצדקה והם ניזונין בזרוע ופירש"י בזכות שבידם ורחוקים הם מצדקתו של הקב"ה ולפיכך בזמן שעושין רצונו קרי לי' דגנך כיון שבאים בשכרם ושלהם הוא ולפי"ז מי שניזון בזרוע ובזכותו לכאורה לא הי' צריך לברך דהא בלא"ה הוא שלו לכך קאמר האי מאן דבני למהוי חסידא איזהו חסיד המתחסד עם קונו ליקיים מילי דברכות אעפ"י שמורת הדין לא הי' צריך לזה. אבל ח"ו לסמוך ע"ז ולהקל בברכות כי מי הוא זה אשר יעיז נפשו לגשת לאכול ולומר צדקתי וביושר לבבי פרי מעללי אוכל . וגם אמרינן בקידושין שכר מצוה בהאי עלמא ליכא. ועוד אמרו במדרש מי הקדימני ואשלם אדם עושה לו מזוזה כבר נתתי לו בית כו' . והכי משמע מדרמי ר' לוי קראי אהדדי ומאי קושיא דלמא הך קרא דוהארץ נתן לבני אדם איירי בצדיקים הניזונין בזרוע. אבל מ"מ שפיר קאמר הש"ס האי מאן דבעי למהוי חסידא כו' למ"ד דאיכא צדיקים הניזונין בזרוע . וכ"ל דזה מרומז בפסוק לד' הארץ ומלואה כו' עפ"י מה דאמרינן בש"ס כי לה' מצוקי ארץ וישת עליהם תבל ראה הקב"ה צדיקים שהם מועטים כו' נמצא דהצדיקים הם יסודי הארץ ועליהם הושתת העולם ולכך קאמר קרא

קרא לה' הארץ ומלואה תבל ויושבי בה למאן אמינא לך דקודם לה' הארץ ומלואה להני דיושבים בה לאפוקי לדיקים לאו יושבי תבל נינהו ועלייהו אמר קרא וישת עליהם תבל. ולפי דרכינו הלדיק האוכל בעוה"ז בשכר יגיע כפיו הוא לפי מה שמגיע לו בשכר העבודה. ועפי"ז יש לפרש מאמר חז"ל לעיל דף ח' בהא דאמר ר"ח בר אמי גדול הנהנה מיגיע כפיו יותר מירא שמים וכו' ועיין בעין יעקב ומהרש"א ולפי הנ"ל פירושו עולה יפה. ויש עוד להעמיק בזה הענין דהנה מבואר דהעושה דבר מחמת יראה עכ"פ אינו עושה יותר ממה שמוטל עליו והנה כבר ביארנו לעיל דהלדיק המברך הוא המתחסד עם קונו ועושה בזה לפנים משורת הדין ואמרינן בפרק ב' דבבא מליעא והודעת להם את הדרך כו' אשר ילכו בה זו לפנים משורת הדין, והיינו דקאמר קרא אשרי כל ירא ד' ואח"כ מיסב פניו כלפי הלדיק המתחסד עם קונו וקאמר לי' אתה בן אדם ההולך בדרכיו רלונו לומר העושה לפנים משורת הדין יגיע כפיך כי תאכל ר"ל דאיכא תרוייהו אז אשריך בעוה"ז וטוב לך בעוה"ב שאין מנכין לו מזכיותיו כלל שהאכילה מלד אחר בא לו מחמת שמברך עליו והוי שלו כנ"ל. והנה המפורשים כתבו דמי שאינו מברך אז אין המזון מתברך במעיו ונ"ל סמך לזה מהכתוב [במשלי י"ב] מפרי פי איש תשבע בטנו (וסיפי' דקרא וגמול ידי אדם ישיב לו ר"ל כמש"ל דכשהוא מברך אז נוטל שכרו משלם על המלות שעשה) ועי"ד שאמרו ואכלתם לחמכם לשובע שיהא המזון מתברך במעיו. וכבר כתבנו למעלה דהלדיק שבא בזכותו אין לריך לברך וא"כ דינא הוא שיהא מתברך במעיו והיינו דקאמר קרא לדיק אוכל לשובע נפשו אבל בטן רשעים תחסר שאינו מתברך במעיו כנ"ל. ובזה יש לפרש הפסוק במשלי י"ג מפרי פי איש יאכל טוב ונפש בוגדים חמס עפ"י מה דאמרינן בש"ס דכל הנהנה בלא ברכה כאילו גוזל להקב"ה ולכנסת ישראל שנאמר גוזל אביו ואמו כו' וזהו דקאמר ונפש לשון רלון כמו שפירש"י שם ור"ל רלון בוגדים חמס לגזול להקב"ה וכנ"י. ועפ"י הנ"ל יש לפרש ג"כ הפסוק בתהלים סי' ס"ב כן אברכך בחיי בשמך אשא כפי כמו חלב ודשן תשבע נפשי וגו' ומובן מעלמו והיינו דקאמר אח"כ ושפתי רננות יהלל פי ב' רננות הללו למה כדמדקדק הש"ס בפרק הי' קורא, ולפי הנ"ל י"ל דקאי אברכה שלפניה ולאחריה וכדדריש הש"ס הכא אקודש הלולים כו'. והנה הנהנה בלא ברכה האיסור הוא דהוי כאילו מעל וכיולא בזה הגוזל את ישראל דאקרי קודש לה' ראשית תבואתה כמ"ש רש"י בשיר השירים על פסוק האלף לך שלמה ע"ש דהוי כאילו מעל וזהו דקאמר בולע ברך ניאץ ד' (וריסיה דקרא הוא כי הלל רשע על תאות נפשו ומובן ג"כ לפי"ז דקאי על ברכה) דלכאורה יש לדקדק דאמאי לא נקט עבירה אחרת אלא דה"ק קרא בולע ברך בודאי ניאץ ד' דמאי תיקן בברכה זו דלא נימעול כיון דבולע הוא אכתי הוה כאילו מעל. ועפי"ז יש לכוין ג"כ בפסוק בתהלים אוכלי עמי אוכלי לחם ד' לא קראו ר"ל דשניהם חד דינא אית להו כמו דאוכלי לחם ד' לא קראו הוה כאילו מעל כן אוכלי עמי ולכך קאמר הכא דהוה כאילו גוזל להקב"ה וכנ"י דבאמת הנהנה מן ההקדש דמי כגוזל להקב"ה כמ"ש במארה אתם נארים ואותי אתם קובעים ודמי נמי כאילו גוזל לכנסת ישראל דהוה כאילו מעל ה"נ כן הוא:

והנה לכאורה יש לדקדק בהא דפריך לקמן מנין שמברכין על הריח שנא' כל הנשמה תהלל וגו' מה"ת יגרע הא אסור ליהנות אפילו משהו מעה"ז בלא ברכה. ונ"ל הטעם כלפי מה שאמרו חכמים קול ומראה וריח אין בהם משום מעילה א"כ סד"א דלא ילטרך לברך על הריח קמ"ל, אלא דבאמת מסקינן בפסחים [דף כ"ו.] דהיינו דוקא לאחר שתעלה תמרותו אין בה משום מעילה משום דאין לך דבר שנעשית מלותו ומועלין בו אבל בשעה שתעלה תמרותו לא כיון דהסממנים יש בהם ממש, מ"מ כ"ל דהיינו דוקא לגבי קטורת דהוא מלתא דעביד לריחא אבל מלתא דלא עביד לריחא קי"ל ריחא לאו

מלתא

מלתא היא *) וכמבואר בש"ע יורה דעה סי' ק"ח בסופו ועיין במנחת יעקב כלל ל"ה ס"ק ל"ט ע"ש . וראיתי בשו"ת הרדב"ז ח"א סי' רל"ז שכתב שם שהוכיח בתשובה אחרת דהמריח בתפוח או וורד של הקדש מעל כיון שנהנה מגופו של הקדש ומה שאמרו אין מועלין בהם היינו כששומע קול כלי שיר או שמריח ריח קטורת אחר שעלה תמרותו או שהיה נר של הקדש דלוק והלך לאורו אבל אם לקח כלי שיר וניגן בו או הקטורת והריח בו או הדליק מנר של הקדש וכיוצא בדברים אלו שנהנה מגוף ההקדש יש בו דין מעילה עכ"ל ולפי הנ"ל במריח תפוח הקדש בודאי אין בו דין מעילה כיון דלאו לריחא קאי ואדרבה משמע מדברי עצמו בתשובה סי' מ"ד שכתב דאסור להריח בבשמים של ערלה כדאמרינן לגבי הקדש דלא נהנין ולא מועלין כו' ע"ש ולפי דבריו בתשובה זו הו"ל למימר דבהקדש נמי כה"ג מועלין אע"ג דעיקרו לאו להריח קאי דאי להריח אין בו דין ערלה כמבואר שם . ומ"ש דאם הדליק מנר של הקדש מעל לא נראה לפענ"ד כן מהא דאמרינן בביצה דף ל"ט בשלהבת של הקדש לא נהנין ולא מועלין יע"ש בפרש"י שפירש על שלהבת כגון הדליק נר בשלהבת חבירו ועיין בטורי זהב או"ח סי' רל"ח ס"ק ו' . ובעיקר הדין שדעתו שם דבדבר העומד להריח יש לברך שהחיינו אין כן דעת הפוסקים כמבואר בסי' רע"ז ע"ש **) . מיהו באמת בלא"ה הקושיא הנ"ל לק"מ דודאי הא דאמרינן אסור לאדם שיהנה מן העוה"ז כו' לאו הנאה קאמר אלא ר"ל אכילה או שתיה דהא ודאי דאין מברכין על הסיכה אע"ג דסיכה כשתיה מ"מ אינו רק הנאה בעלמא ואין מברכין עלי' והאי ריחא לא הוי רק הנאה בעלמא .

ולכך פריך מנין שמברכין על הריח ולאו לכל מילי מדמינן ברכות למעילה דהא במעילה לא מעל עד שיהנה שו"פ והכא בכל שהוא נמי אסור . אך י"ל דבאמת לכל מילי דמי רק דהתם למלקות אתמר אבל איסורא איכא אפילו בפחות משו"פ והא דקאמרינן בפסחים דקול מראה וריח מעילה הוא דליכא הא איסורא איכא היינו בקטורת שעומד להריח ולאחר שתעלה תמרותו כדמוקי שם בגמרא אבל היכא שאין עומד להריח כלל אפשר דאף בהקדש מותר לגמרי כהנך פוסקים דלעיל שהתירו בשל ע"ז (מיהו באמת יש לחלק בין הקדש דלא מאיס ולא בדילי אינשי מיניה לע"ז דמאיס כמו דמחלק הש"ס בביצה דף ל"ט ע"ש) ולכך פריך הש"ס שפיר מנין שמברכין על הריח כיון דבהקדש מותר לגמרי ***). וכתב באלי' רבה בשם האר"י ז"ל שהפוטר עצמו בברכת שהכל הרי זה בור שקללוהו חכמים וכ"כ בחמדת הימים בשם האר"י ז"ל. וכתב עוד שם שהאבודרהם פירש כן הא דקאמר אסור לאדם שיהנה מן העוה"ז כו' . עוד הביא שם הירושלמי בסוף קידושין שכתב עתיד אדם ליתן את הדין על מה שראה ממיני פירות ולא אכל ר"א חשש להדא שמועתא ומצמית ליה פריטי ואכיל מנהון חדא בשתא, ועיין בקרבן העדה שפירשו דקאי על פעם ראשון לברך שהחיינו ואף כי מתחלה כתב לפרש בענין אחר הפירוש השני נכון וכ"כ קצת פוסקים להקל לברך שהחיינו בין המצרים כדי שלא להחמיץ המצוה וגם בט"ז ומג"א סוף סי' רכ"ז הביאו הירושלמי הזה וכתב בט"ז הטעם בשם התשב"ץ בכדי להרבות בברכות וכתב באלי' רבה סי' רכ"ה סק"ו דמזה משמע דלענין ברכת שהחיינו קאמר ע"ש . וכתב הרב רבינו יונה בספר היראה

דף

---

*) ולכאורה קשה דא"כ מאי פריך מבריתא דקטורת אהך דקול ומראה וכו' דלמא איירי במלתא דלא עביד לריחא אז אין דין מעילה וצ"ל דס"ל דדומיא דקול ומראה נקט .

**) עיין במג"א ס"ס רכ"ה ועיין בשו"ת שבות יעקב חלק ב' סי' ל"ז שדעתו כהרדב"ז ע"ש .

***) ועיין בתוס' דפסחים דף כ"ג ע"ב ד"ה אין מברכין על האור אלא במו"ש דלכך אין מברכין כל שעה אע"ג דאסור להנות כו' דדוקא היכא שגופו נהנה ולפי מ"ש הוי טעמא משום דאין בו מעילה במראה:

דף כ"ב וז"ל וכשיברך יכוין לבו לברך את הבורא ולא כדבר הרגיל בפה אדם לצאת שלא בכוונה עכ"ל. ובספר חסידים סי' מ"ו הביא שאחד נראה לחבירו בחלום ואמר שדנין אותו בכל יום בעבור שלא דקדק לברך ברכת הפירות והמזון בכוונת הלב ע"ש. ועיין מ"ש אא"ז בבכור שור במסכת מגילה בפירוש הכתוב אלה המצות וגו' כי בלא כוונה כגוף בלא נשמה והאדם משמע בכוונה כדאמרינן פרט לאנוס להכי קאמר אשר יעשה אותם האדם ר"ל בכוונה וחי בהם ר"ל שיש חיות בהם ע"ש וש"י. ועפי"ז נ"ל לפרש הכתוב כי לא על הלחם וגו' כי על כל מוצא פי ד' יחיה האדם ומבואר למבין. ומזה בא הרמז בכתוב באיוב כ"ז כי מה תקות חנף כי יבצע כי ישל אלוה נפשו כי החנף הוא שמברך לחבירו ולבו לא נכון עמו ע"ד ויפתוהו בפיהם וגו' כי יבצע לשון בעה"ב בוצע וקאמר כי ישל אלוה נפשו דהוה כגוף בלא נשמה וזה מבואר לפי הנ"ל, או י"ל כי יבצע דהוה כאילו גוזל להקב"ה כו'. והנה כתב רש"י דהא דהוי כאילו גוזל לכנסת ישראל משום דבחטאו הפירות לוקין. והיינו דקאמר והיה אם שמוע תשמעו וגו' ולעבדו בכל לבבכם כו' ונתתי מטר ארצכם וגו' ע"ד שאמרו בתענית דף ט' אין הגשמים נעצרים אלא בשביל פוסקי צדקה וכו' שנאמר נשיאים ורוח וגשם אין כו' ופירש רש"י כמו שהם מחניפין ועושין לפנים כן השמים מחניפין וכו' ע"ש ובכה"ג הוא דקאמר ואספת דגנך כו' דבכה"ג הוא דמקרי דגנך ועד"ז קאמר הכתוב על דגן ותירוש יתגוררו ולא זעקו אלי בלבם ע"ש אלא דבאמת מקשין התוס' דהא לקמן מוקי לה בזמן שאין עושין רצונו של מקום שאז מלאכתן נעשית ע"י עצמן שנאמר ואספת דגנך ותירצו דמיירי שעושין רצונו אבל לא כל כך ועיין במהרש"א ח"א שהקשה דהאיך מתוקם האי קרא באין עושין רש"מ הא מפורש ביה והי' אם שמוע וגו' ועיין בפרשת דרכים דרוש כ"א מ"ש בזה. ונראה לפענ"ד אחר שנדקדק מ"ש מהרש"א שם דמ"ט לא כתיב נמי ובכל מאודכם וכתב דמיירי שממונם חביב מגופם ועיין בפר"ד דבאמת ברבים לא שייך זה, ובאמת יבואר עפ"י מה דאמרינן לקמן בפרק הרואה דבר אחר ובכל מאודך בכל מדה שהוא מודד לך הן טובה הן פורעניות הוי מודה לו והנה מי שאינו עושה כן לא ימלט משני פנים או שאהבתו את האלקים הי' לבעבור מניעת העונש ממנו או הוא מייחל ממנו שיגמלהו את הטוב הצפון ושני הפנים אלו לא יצאו מכלל העובד ע"מ לקבל פרס כי אם היתה אהבתו אמיתית היתה תמידית ונמשכת ואין דבר שתמנע אותה כיון שאין תלויה בדבר וא"כ מה שנראה ממנו ממעשה הטוב נתכוין הוא על דרך שיחול והרהות ואין רעיוניו לקיים את חפץ הבורא יתברך כי כן דבר המלך רק הרצון בזה ממנו לעשות עמו בטובה כנגד זה וזה אשר קראו חז"ל אין עושין רצונו של המקום הרצון בזה כי אין עשייתו להיות כי כן רצונו של מקום רק על עצמו יצא להחיותו ולהטיב אחריתו וכמו שביארתי ולכך אם אין כל חפצו רק לד' אז שכרו הוא ע"ז האופן שלא יצטרך להיות בטל מעשיית הטוב לעבוד את המקום אבל אם פנה מחשבתו להרבות בשכר עמלו א"כ לאיזה צורך ימנעהו השם מהטורח והעמל כדי שיוכל לעשות ולעבוד השם ויהי' שכרו עוד יותר ולכך לא הצילו השם מהיגיעה והטורח. ולזה נראה שכוון בפסוק בתהלים הנה עין ד' אל יראיו וגו' עד עזרנו ומגיננו הוא כי באמת מניעת הצער והטורח הוא כדי שיוכל לעבוד בשמחה ובטוב לבב אבל העובד את עצמו וכוונתו להועיל לו אז השם אין זקוק לו ומניחהו אל המקריים הטבעיים ואינו פותח בהצלה תחלה רק כי בזעקתו ענה לו כי אעפי"כ יש שכר לפעולתו, וזהו דקאמר הנה עין ד' אל יראיו למיחלים לחסדו ר"ל לאותם שהם יראים ממנו ע"ד היחול לטוב ממנו להציל ממות נפשם ולחיותם ברעב ובאמת צרתו צרה רק שהקב"ה לא יעזבנו בה ומוציאו מצרה לרוחה אבל נפשינו חכתה לד' שעיקר תקוותינו אינה מדרך הגמול רק מדרך הבטחון בד' ולכך עזרנו ומגיננו הוא שהוא לנו למגן ומחסה עוז שלא תארע לנו

שום

שום תקלה כדי שלא נתבטל מעבודתו ונוכל לעבדו בשמחה וזהו דסיים כי בו ישמח לבנו והוא נתינת טעם למאי דסמיך ליה וקאמר אח"כ יהי חסדך כו' אין הכוונה ע"ד בקשה רק דהאי יהי הוא כמו יהי' ר"ל ומשום כך יהי' חסדך עלינו כ"כ גדול כאשר יחלנו לך אבל מ"מ העבודה אינה ע"ד זה כלל רק על צד החיוב הגמור ואין דעתינו לתשלום אבל מי שדעתו לתשלום כבר ביארנו שיוכל להיות שמגיע לו מן הצער והיגיעה והטורח. והיינו דקאמר והיה אם שמוע גו' ולעבדו בכל לבבכם ובכל נפשכם אבל בכל מאדכם לא נאמר כי אין מגיע להם מחלקי העבודה על הפנים ההם רק על הפנים שביארנו וקאמר קרא שאעפ"כ אני אעשה מה שמוטל עלי לעשות ונתתי מטר ארצכם בעתו וגו' אבל את זאת אעשה לכם ואספת דגנך ותירושך גו' עליך מוטל הדבר לעשות מן העמל והיגיעה כיון שאין העבודה לי לשמי לבד רק כח אחר מעורב בה להנאתך ולטובתך אבל מי שעושה עבודתו קודש לד' עליו הכתוב אומר כי אם בתורת ד' חפצו כו' והיה כעץ שתול כו' אשר פריו יתן בעתו שאין צריך לשום יגיעה כי ד' צוה אתו את הברכה. והיינו דקאמר קרא במשלי ברכת ד' היא תעשיר ולא יוסיף עצב עמה ר"ל שאין צריך לשום עצבות ויגיעה ושפיר קאמר רשב"י בזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום מלאכתן נעשית ע"י עצמן שנאמר ואספת דגנך ומבואר הוא לפי הנ"ל. ויתכן לרמוז עוד בכתוב דמיירי בזמן שאינם צדיקים גמורים כ"כ עפ"י מה דמבואר במדרש דזימנין דאין הגשמים יורדין אלא בזכות הבהמות שנאמר אדם ובהמה תושיע ד' ע"ש והיינו דקאמר ונתתי מטר כו' ונתתי עשב בשדך לבהמתך ואכלת ושבעת ר"ל שבזכות הבהמות אבל לא מצידך וכדאמרינן בתענית דאין תפלתו של אדם נשמעת אלא א"כ משים נפשו בכפו ועיין במהרש"א שם שכתב דהוא יותר מבכל לבבכם והכא לא כתיב רק בכל לבבכם הלכך זכות הבהמות מסייע לך. ונ"ל עוד לפרש הפסוק ברכת ד' היא תעשיר כו' עפ"י הירושלמי שהבאתי למעלה דעתיד אדם ליתן דין וחשבון על שראה ממיני מגדים ולא אכל ופירש בקרבן העדה ב' פירושים חדא כמ"ש למעלה דעל ברכת שהחיינו קאמר כדי להרבות בברכות ועוד פירש על שציער את נפשו שתאב לאכול ולא אכל, והנה הטעם דמצוה להרבות בברכות כדי להוריק השפע מלמעלה כמו שלהיפך היכא שאינו מברך מונע השפע ועיין בחמדת הימים באורך. וזהו שאמר הכתוב דב' מעלות יש למברך ה' חדא ברכת ד' היא תעשיר שמוריד שפע העליון וגם כי לא יוסיף עצב עמה ר"ל כפירוש הראשון של קרבן העדה שאין רשאי לצער את הנפש: וכתוב בשם האר"י ז"ל שיכוין בברכתו לתקן את נפשות הנדחים ומגולגלים בעשבי השדה או שאר צומח ובעל חי ואם ד' אינה לידו יכולת בידו לתקן. וסודו שם מבואר עפ"י הקבלה ע"ש:

ב דין דעל כל פירות העץ אומר בורא פרי העץ חוץ מן היין שמברך עליו בורא פרי הגפן בין חי בין מבושל ואף המעושן בכלל בין שהוא עשוי קונדיט"ן דהיינו שנותנין בו דבש ופלפלין. ואיכא מאן דסבירא להו דמבושל אינו מברך אלא שהכל אבל דעת האחרונים כדיעה ראשונה. ומ"מ יש מי שחושש לדיעה השניה וכתב דטוב שיברך מתחלה על דבר שהברכה אחרונה היא בורא נפשות ואח"כ יברך בפה"ג על היין המבושל ואח"כ יברך ברכת על הגפן וברכת בורא נפשות ויבואר היטב בפנים. ואם טעה ובירך על היין בורא פרי העץ י"א שלא יצא וי"א שיצא בדיעבד. ונ"ל דלהוציא עצמו מידי ספק יסיים תיכף תכ"ד בפה"ג והוי שפיר לכ"ע. ולדיעה ראשונה אפילו ביין חי שלא נתנו לתוכו מים אפ"ה אם טעה ובירך בפה"ע ס"ל דלא יצא. *) ובנוסח הברכה יאמר בורא פרי הגפן ולא הבורא:

מתני'

*) ונראה דאם סחטו ענבים בעודם בוסר לא יברך בפה"ג ולקמן יתבאר שאין אנו בקיאין מהו בוסר.

מתני' כיצד מברכין על הפירות על פירות האילן הוא אומר בורא פרי העץ חוץ מן היין שעל היין הוא אומר בורא פה"ג וקאמר מ"ש יין אי לימא משום דאשתני לעלויא אשתני לברכה והרי שמן דאשתני לעלויא כו' ומסיק משום דחמרא סעיד והא דלא מברכין עליו ג' ברכות משום דלא קבעי אינשי סעודתייהו עלי' ואי איכא חד דקבע בטלה דעתו אצל כל אדם. וכתבו התוספות בבבא בתרא דף צ"ז דאף על יין מבושל שאין מנסכין ממנו על גבי מזבח מ"מ אומר עליו בפה"ג וקידוש היום *) וכן דעת הרמב"ן בחידושיו שם וכן הרא"ש והמרדכי והר"ן והה"מ פרק כ"ט מהלכות שבת לדעת הרמב"ם ויתר הפוסקים ושלא כדעת רש"י והר"ש והגאונים דס"ל דאין לברך רק שהכל דאשתני לגריעותא והביאו ע"ז ראיות דבאמת משביח בבישול וכן מבואר בירושלמי דיוצאין ד' כוסות ביין מבושל וקונדיטין וכן פסק בפשיטות בש"ע והטור בסי' ר"ב וכן דעת הב"ח והאחרונים כולם ולא היה מקום לספק בזה אלא שבשו"ת פנים מאירות כתב דיש לפקפק דמדוע לא ניחוש לדעת הנך גאונים דאין לברך רק שהכל וכתב עוד דעל ראייתם ממסכת תרומות י"ל דלפי מ"ש התוספות יום טוב לפרש דברי הירושלמי דמשביחו פירושו שמחזקו אבל לעיל במתני' אין תורמין מן המבושל על שאינו מבושל הוא בבעלים דצריכים לתרום מן היפה דאינו מבושל יפה לשתיה ולא חיישינן במתקיים הרי דמבושל אשתני לגריעותא וא"כ הא דכתב בירושלמי דיוצאין במבושל דס"ל אפילו אשתני לגריעותא מברכין עליו בפה"ג ואנן ס"ל כתלמודא דידן דבאשתני לגריעותא אין מברכין רק שהכל כו' עכ"ל. ומתחלה אומר כי אמת כי כן כתב גם הר"ש בפירושו פרק ב' למשניות תרומות וכ"כ הר"ע ברטנורה שם בפירושו דיין שאינו מבושל יפה מן המבושל, אמנם אין הכרח לפרש כן בירושלמי ולעשות משום זה פלוגתא בין הירושלמי לתלמודא דידן ואדרבה על פירושם יש להקשות דא"כ למה קאמר תנא קמא הטעם משום שממעיטו תיפוק ליה משום שמקלקלו כיון דלדידיה אין זה מעלה מה שמתקיים יותר ודוחק לומר דבאמת ר"א הוא דמפרש מפני שממעיטו משותיו ור"ל שמקלקלו ולכך אין בני אדם שותין אותו כל כך זה דוחק גדול לפרש כן כמבואר והר"ש בעצמו פרק י"א דתרומות פירש שממעיטו משותיו שאין בני אדם שותין כ"כ יין מבושל דחזק ביותר ומשמעות הדברים דלכך אין תורמין מן המבושל לר' יהודה היינו משום דדוקא הכהן יכול לעשות כן לבשל מפני שמשביחו אבל לענין הבעלים מודה לת"ק דאין תורמין ומטעמא דידי' דהיינו משום שממעיטו אבל לא משום שהמבושל גרוע יותר ועוד דבירושלמי מסיים עלה הוי דרבי יוחנן אמר משום שממעיטו משותיו עיין ברמב"ן שהביא באריכות לשון הירושלמי א"כ ר"א הוא דמפרש מפני שממעיטו ממדתו והדרא קושיא לדוכתי' דל"ל הך טעמא תיפוק ליה משום דאשתני לגריעותא אבל אם נימא דבמבושל משביח טפי אתי שפיר דס"ל לר"א דר' יהודה ס"ל דאע"ג דבאמת ממעיטו ממדתו ומשותיו לא איכפת לן בזה לגבי כהן כיון שמשביחו וניחא ליה בהכי ות"ק ס"ל ניהו דהא שממעיטו משותיו לא אכפת לן בכך כיון דבכהן מיירי ואיהו ניחא ליה בהכי שמשביחו מכל מקום אסור מפני שממעיטו ממדתו אבל בבעלים אף רבי יהודה מודה דאסור משום שממעיטו ממדתו ומשותיו כן עולים שם דברי הרמב"ן והרא"ש ע"ש וכן לר' יוחנן דקאמר מחלפא שיטתי' דרבי יהודה א"כ התם נמי הא דאין תורמין הוה טעמא משום שממעיטו משותיו אבל לעולם משביח הוא. ומזה תמהני על מ"ש הרשב"א בתשובה סי' ד"ד דלרבי יוחנן אליבא דרבנן משביח ואליבא דר' יהודה אשתני לגריעותא דמי הכריחו לזה ואדרבה ע"כ מוכרח דאינו כן דאל"כ למה אמר רבי יהודה אין מבשלין יין של

---

*) וכ"כ התוספות לקמן דף ל"ח ע"ב ד"ה מסכת כו' משום דכ"כ הוא טוב אחר הבישול כמו קודם לכן.

של תרומה מפני שממעיטו משותיו לרבי יוחנן תיפוק ליה דמקלקלו, אם לא שנדחוק דס"ל להרשב"א כמ"ש לעיל דבאמת היא גופא קאמר שממעיטו משותיו דהיינו שמקלקלו וזהו דוחק ובאמת מלשון הרמב"ן מבואר כמ"ש דגם אליבא דרבי יוחנן לכ"ע משביח והרמב"ם בפירוש המשנה פרק י"א דתרומות כתב להדיא ג"כ דיין מבושל אשתני למעליותא ובפירוש שממעיטו פירש כר"א שממעיטו ממדתו ע"ש. אלא דבאמת נ"ל ללמד זכות על רש"י ושאר גאונים ז"ל דהנה הרב המגיד פרק כ"ט מהלכות שבת כתב דהאחרונים ס"ל דמקדשין במבושל ואף המעושן הכשירו ובאמת כן מבואר ברמב"ן דהמעושן כמבושל ודבר זה כתב גם הר"ן בפרק ערבי פסחים וז"ל ויין מבושל ומעושן נמי דאדרבה העישון והבישול משביחן וכדאמרינן בב"ב דף ד' באמת ביין התירו משום שמשביחו כלומר העשון משביחו כו' ע"ש. ובאמת המעיין בגמרא שם דף ד' יראה דמסיים שם אמר רב יוסף האי דידן אפילו קיטרא דשרגא קשי ליה וכן פסקינן בש"ע חו"מ סי' קנ"ה לחלק דדוקא בשל ארץ ישראל הוא דהעישון משביחו אבל ביין של חוץ לארץ אסור לפתוח תחת אוצר של חבירו חנות של נחתומין ע"ש וכן פסק הרמב"ם פ"ט מהלכות שכנים וא"כ המעושן לדידן דאשתני לגריעותא אין לברך עליו בפה"ג. אמנם באמת לשיטת הר"ן ז"ל דהא דיינות שלנו העשון קשה לו היינו שמתקלקל מהרה אבל מכל מקום משביח הוא בטעמו וכן לשיטת הרמב"ן והה"מ ז"ל וכ"כ הריב"ש בתשובה סי' יו"ד ע"ש. אמנם עכ"פ אין ראיה משם ואדרבה פשטא דלישנא משמע דקשה לטעמו שמתקלקל מחמת זה. ובאמת ראיית הר"ן מהתם אינה רק להוכיח דע"כ בנסכים אין הטעם משום גריעותא דהא ביין א"י עכ"פ משביח הוא. אבל בענין עיקר הדין לדידן לענין מעושן אין ראיה משם ואדרבה לכאורה מוכח להיפך דיינות שלנו החום מזיק להם ומקלקל טעמם ועיין בר"ע ברטנורה בב"ב וזה נ"ל דעת רש"י והגאונים ז"ל דס"ל דכל האמור במתני' ובירושלמי דהבישול משביח להיין היינו דוקא ביינות שלהם של א"י שהעשון והבישול משביחו אבל באמת לענין יין שלנו לברכה או לקידוש שהבישול פוגמו מודה הירושלמי דאין יוצאין בו ואין מברכין עליו בפה"ג וא"כ אין שום ראיה ממה שהביאו התוס' והרמב"ן והרא"ש ראיה לענין יין דידן. אך שנשאר לנו לבאר ההיא ראיה שהביא בהגהות מיימוני פרק ח' מהלכות ברכות מהא דריש פרק בכל מערבין דקאמר התם בגמרא מבשלא פירוש שהוא חשוב לפיכך שיעורו קטן בכדי לאכול בו אבל ביין חי שיעורו ב' רביעיות עכ"ל. אבל להמעיין בש"ס שם אין זו ראיה דמבואר שם דאין הדבר תלוי בחשיבות רק העיקר תלוי במה שדרך לעשות בדבר ההוא דביין חי שדרכו לשתותו בעינן שתי רביעיות לשתי סעודות אבל יין מבושל שדרך ללפת בו את הפת שיעורו כדי ללפת בו את הפת לשני סעודות. והא ראיה דחומץ ומוריים ושאר דברים דלא חשיבי כמו יין אפ"ה כיון שדרך ללפת בו את הפת שיעורן כדי לאכול בהם פת ב' סעודות וכן פירש רש"י שם התם בגמרא מבשלא חשוב ללפת בו את הפת כו' וכן מבואר ברמב"ם פרק א' מהלכות עירובין הלכה יו"ד ועיין בהרב המגיד שם. ומצאתי בתוספתא פרק ב' דב"ב גבי ההיא דלא יפתח חנות כו' וכתוב שם באמת ביין התירו ואעפ"י שממעיטו אינו אלא משביחו עכ"ל הרי משמע דההיא דפותח אוצר תחת חנות חבירו כבישול דמי שממעטו אלא דלכאורה תימה וכי משום זה נתיר לפתוח תחת יינו של חבירו דלמא לא ניחא ליה בשבחא ומפסידו במה שנתמעט יינו ואם נאמר דודאי ניחא ליה בהאי שבחא אעפ"י שממעיטו אף אנו נאמר דמה שהביא הר"ן משם ראיה דע"כ הא דפסול לנסכים לאו גריעותא היא דהא חזינן דהעשון משביח כדקאמר ביין התירו כו' לאו ראיה היא דלעולם העשון מגרעו והא דקאמר שמשביחו פירושו שמתקיים ביותר כמו שפירש הר"ש והר"עב והתי"ט במתני' דתרומות וכן פירש הרא"ש בסוף פרק ד' דבבא מציעא דקאמר התם ביין התירו

התירו [לערב] קשה ברך מפני שמשביחו ופירש הרא"ש שמתקיים יותר ע"ש ועוד קשה דלפי"ז למה פסקו כהך מתני' כיון דהתם קיי"ל במתני' דתרומות דלא כרבי יהודה אלא כת"ק דאין מבשלין יין של תרומה מפני שממעיטו ולא איכפת לן מה שמשביחו ומכ"ש בבעלים שאין להם לתרום מן המבושל כו' מפני שממעיטו או מפני . . . ולא מהני מה שמשביחו באיזה אופן . ועל דרך הזה היה נראה לתרץ דעת הטור בחושן משפט סי' קנ"ה שפסק דלא יפתח אדם חנות של נחתומין תחת אוצר יין ולא חילוק בין א"י ליינות שלנו ובב"י דחק בזה והט"ז כתב לתרץ דס"ל דהא דקאמר רב יוסף והאי דידן כו' פירושו יין של עכשיו שמשחרב המקדש ניטל טעם הפירות כו' ע"ש ואפשר שזה ג"כ דעת רש"י והגאונים דס"ם דידן ס"ל דיין מבושל אשתני לגריעותא דהיינו יין שלנו אבל מתני' דב"ב ודתרומות הכל מיירי בזמן המקדש כמ"ש הט"ז ואז הי' משביח ונעשה חזק יותר ע"י הבישול אבל האי דידן אפילו קוטרא דשרגא קשי ליה ומקלקל טעמו ואדרבה מחלישו ואינו חזק כ"כ כבראשונה . ובזה מתורץ קושיית בעל קרבן העדה בפרק המוציא יין שהקשה אהא דקאמר אמר ר' יונה יוצאין ביין מבושל ר' יונה כדעתי' דר' יונה כד הוה שתי ד' כסי דפסחא הוה חזיק רישיה עד עצרתא ופירשו מחמת חוזק היין כשאינו מבושל ולכך התיר לעצמו במבושל וא"כ משמע דמבושל אינו חזק והרי במתני' פרק יו"ד דתרומות משמע דמבושל חזק כמ"ש שם הר"ש למ"ד מפני שממעיטו משותיו כו' ע"ש . ולפי הנ"ל אין משם קושיא דבמתני' דהוה בזמן מקדש באמת מבושל חזק יותר רק דביינות של עכשיו אינו כן ולכך רש"י והגאונים אין מחלקין בין שאר ארצות לא"י דהא דקאמר בירושלמי ר' יונה אמר יוצאין במבושל לית הלכתא כוותי' כדמסיים שם ר' יונה כדעי' כו' ור"ל ר' יונה דעביד לגרמיה הוא דעביד אבל באמת אין הלכה כן. ומ"ש עוד בקרבן העדה על פירוש הר"ש דמאי חסרון הוא שיהיה חזק ימזגנו

במים הרבה כו' ע"ש לא ידעתי מה קושיא דלמא אם יתן לתוכו מים יותר יפסד טעמו ממה שהיה קודם הבישול. והדרינן לקמייתא דלתרץ דברי הטור בחו"מ אין אנו צריכין למ"ש הב"י והט"ז אלא י"ל דדעת הטור היא דהך מתני' אליבא דרבי יהודה מיתניא דס"ל דמשביחו עדיף טפי אבל לת"ק דמתני' דתרומות דס"ל דמשום שממעיטו יש איסור א"כ גם בכאן אסור לפתוח תחת אוצר חבירו אפילו בא"י . אלא דקשה לי דא"כ לאיזה צורך קאמר רב יוסף האי דידן כו' כיון דבלא"ה לא קיי"ל כמתני' . ועוד הא אמרינן בב"מ דף ס' כל באמת אמרו הלכה היא . ומה שיש לדקדק לכל השיטות הוא דאמאי קתני דתורמין מן שאינו מבושל על המבושל כיון דלשיטת הרמב"ן והפוסקים מבושל יפה יותר ולשיטת רש"י והגאונים מבושל מתקיים יותר ובכה"ג הוי כתורם מן הרע כו' ומן המתקיים ובאמת הרמב"ן כתב דלכך יכול לתרום מן שאינו מבושל כו' שאם ירצה הכהן יכול לבשלו ע"ש , אלא דקצת קשה ע"ז מהא דקיי"ל אין תורמין שבלים על חטים וזיתים על שמן כו' משום שלא יצטרך הכהן לטרוח כו' עיין ברמב"ם פרק ה' מהלכות תרומות הלכה י"ח ובעדיות פרק ה' משנה ב' בתוי"ט ויש מקום לחלק וצ"ע . אמנם לשיטת רש"י והר"ש והגאונים י"ל דניהו דמבושל מתקיים יותר מכל מקום כיון שאינו מבושל יפה יותר ומאן אמרה לה' שמעתא ר' יהודה ור' יהודה לטעמיה דס"ל לעולם תורם מן היפה כמבואר שם בפ"ב משנה ד' ע"ש. כל זה כתבתי להעמיד דברי רש"י ושאר גאונים לענין זה דס"ל דמבושל אשתני לגריעותא הלכך מברך שהכל אמנם צריך לי עיון דלדידי היה נראה דאפי' אם נודה דאשתני לגריעותא אכתי היה לנו לברך בפה"ג כיון דבאמת מסקינן דהא דיין אשתני לברכה הוא דיש לו מעלה דסעיד וא"כ ניהו דמבושל אשתני טעמו לגריעותא יותר ממה שהיה קודם שבשלו מכל מקום משום זה לא הפסיד את מעלתו דסעיד ומשמח ואטו יין טוב שנתקלקל תו לא מברכינן עליו

עליו בפה"ג, ואם נאמר דמה שאמרו דמבושל אשתני לגריעותא היינו דתו לא שעיד א"כ מה שהביאו הרמב"ן והרא"ש ראיה דמשביח הוא ממתני' דתרומות י"ל דהא גם לדידהו עכ"פ מבושל גרע מלד אחד דהיינו שממעיטו משותיו או ממדתו א"כ גם רש"י מודה שמשביח בטעמו אלא דלא שעיד ומכל מקום מחמת זה לבד היה מותר לבשל יין של תרומה כיון שעכ"פ משביח הוא אם לא מחמת האי טעמא שממעיטו. אלא דבאמת אין זו סברא כלל וכי משום דבשלו תו לא שעיד, ועוד אפילו לו יהא כן דתו לא שעיד מכל מקום אמאי פסקו שיברך שהכל הו"ל לברוכי בורא פרי העץ כמו בשמן דלא שעיד ומברך בפה"ע כיון דעכ"פ שמן אשתני לעלוייא מן הזתים הכי נמי הא עכ"פ אשתני לעלוייא דמעיקרא ענבים והשתא יין ואע"ג שאינו יין טוב מכל מקום אטו היין הגרוע מי לא מקרי אשתני לעלוייא. ולא דמי להא דאמרינן גבי שלקות תומי וכרתי דשלקו כיון דאשתני לגריעותא מברך שהכל, זה אינו דהתם מתחלה שהיה טוב היה ברכתו בפה"א ועתה שמחמת הבישול נתקלקל ברכתו שהכל אבל הכא מי נתקלקל ע"י הבישול מאותה שעה שהיה ברכתו בפה"ע אדרבה אשתני למעליותא ממה שהיה אז אלא שנתקלקל ע"י הבישול משאר יינות הטובים. ולכאורה לפי מ"ש הפני יהושע בסוגיא זו דהא דאמרינן דיין או שמן אשתני לעלוייא היינו משום דקרב ממנו על גבי המזבח א"כ יין מבושל שפסול למזבח לא הוי אשתני לעלוייא, אלא דבאמת אין מורין הלכה מתוך טעם זה כמבואר לקמן דף ל"ח דלרבי יהושע דקיי"ל כוותיה אין נקרא משקה אלא מזיתים וענבים לבד אבל הני זיעה בעלמא הוא ולר"א בכל המשקין מקרי ממש כגוף הפרי ובין כך ובין כך עכ"פ בזיתים וענבים המשקה היוצא מהם חשיבי כגוף הפרי והי' לו לברך בפה"ע. ועוד דעכ"פ האי מינא דיין אשתני לעלוייא לענין לגבי מזבח רק משום שזה נתבשל ונגרע פסול לגבי מזבח אבל מי לקח את ברכתו ממנו ויין מזוג ושאר יינות המבוארים שם בב"ב דפסולים למזבח ואפ"ה מברכין בפה"ג ולמה יגרע יין מבושל מיין שריחו רע שאעפ"כ ברכתו בפה"ג כמ"ש רשב"ם בב"ב. וראיתי במנחות דף פ"ו ע"ב אין מביאין לא מתוק ולא מעושן ולא מבושל כו' וכתב רש"י מעושן כשהיו הענבים מרים היו מעשנין אותם או מבשלין אותם עכ"ל. המעיין בצדק ישפוט שדעת רש"י הוא לפרש כן הך דמעושן ומבושל דמעושן מקרי היכא שמעשנין ענבים ומבושל היינו שמבשלין אותם*) ואין זה ענין כלל לכל יין מבושל שבש"ס. ואפשר שביין מבושל כזה כתבו רש"י והגאונים דאין מברכין עליו בפה"ג וזהו שכתבו דהא דלא קאמר בב"ב דהאי כל יין שמנסכין ממנו על גבי המזבח כו' למעוטי מבושל משום דאפילו בפה"ג אין מברכין**) והיינו הוא דאשתני לגריעותא מכל היינות וגם על הענבים עצמם אין מברכין רק שהכל והוי כמו סופי ענבים המבואר בסי' ר"ב סעיף ט' אבל ביין מבושל כמו שאר יין מבושל שבש"ס אפשר דגם רש"י והגאונים מודים דודאי מברכין עליו בפה"ג.

כן היה נראה לכאורה לולי שהתוס' והרמב"ן והרא"ש והטור ושאר פוסקים משמע מדבריהם דביין מבושל ממש נמי ס"ל לברך שהכל ולכך חלקו עליהם. אבל מכל מקום לפירוש רש"י הנ"ל אין ראיית הר"ן במעושן מהך דביין התירו כו' ראיה דאין זה ענין לזה כלל. וכן לפי פירוש הרמב"ם במתני' דמנחות או לפירוש האחר שמביא בתי"ט שם שמעשנין בגפרית ג"כ אינו ענין לכאן ע"ש. וממה שהביא בשיורי

---

*) ולפי דברי רש"י אלו מתורץ קושית התוס' בב"ב דף י"ח. ד"ה לא יפתח יעו"ש דבאמת לדעת רש"י הנ"ל המעושן קאי על הענבים.

**) כמ"ש הרמב"ן והרא"ש בשמם.

בשיורי כנסת הגדולה דברי הר"ת מרקנטי שכתב *) דאם נתערב יין מבושל בחי אזלינן בתר הרוב ואם הרוב מבושל מברך שהכל ע"ש בסי' ר"ב בהגהות ב"י אות א' הרי דדעתו כדעת הגאונים ורש"י ובשו"ת מהר"ם בר ברוך סי' ת"ע כתב (ג"כ) כדעת הפוסקים דמקדשין ביין מבושל והביא ראיה ממתני' דתרומות ומהירושלמי דהתם ע"ש. ואחשבה למשפט הנה דעת רש"י והרב רבי שמעי' והר"ר יצחק בן גיאת הביאם הטור סי' רע"ב ורב צמח גאון ובהגהות מיימוני כתב שכן כתב בספרי רב שמחה וכן דעת מהר"ם רקנטי וכן משמע דעת הר"ש והר"ע ברטנורה בפירוש מתני' דתרומות לברך שהכל על יין מבושל **). ודעת התוס' ר"ת ור"י וראבי"ה והגהת מיימוני והרמב"ן והרשב"א וסמ"ק ***) ומהר"ם בר ברוך והר"ן והריב"ש ונימוקי יוסף והרמב"ם לפי דעת הה"מ וכן מבואר בפירושו למשנה דתרומות והרא"ש והטור והשבולי לקט והמרדכי פרק כיצד מברכין והש"ע וב"ח ושאר אחרונים אין מהם חולק על דין הש"ע רק שהפנים מאירות חלק ג' סי' ד"א נתעורר בזה להמציא תקנה לצאת ידי כולם, וכבר קדמו בתרומת הדשן סי' למ"ד שכתב שם ביין מבושל פלוגתא דרבוותא כו' ובברכה ראשונה יכול לברך שהכל כו' אלא בברכה אחרונה רוצה לאכול בצים ותאנים ויברך בורא נפשות על הביצה ולדעת הגאונים יצא בזה גם על היין ובברכה מעין ג' על התאנים יכלול ג"כ על הגפן כו' כן רוצה אחד לעשות ****) וע"ז השיב בתרומת הדשן וז"ל יראה דיין מבושל אין צריך כל כך לדקדק לצאת בו ידי כולם כו' דדברי התוס' ומסכימיהם נכוחים וברורים דראייתם מהירושלמי לית נגר וב"נ דיפרקיני' אמנם אם היה בא להחמיר ולצדד כדי לצאת בו ידי כולם לא שפיר למעבד שיכלול נוסח אחר בברכה דמעין ג' כו' ע"ש ומתשובת תרומת הדשן הלזו למד הב"י לפסוק בש"ע שאין צריך להחמיר לצאת ידי כולם ולא לחוש לפלוגתת הנך גאונים. אמנם ירא שמים הרוצה להחמיר ולדקדק במצות אעפ"י שאם ירצה לחוש ולצאת ידי כל הדיעות מכל מקום לעולם אי אפשר לו לצאת מחשש ברכה לבטלה כיון דבתה"ד לא התיר להוסיף בנוסח הברכה דעל הגפן מכל מקום עכ"פ הועילה תקנת הפנים מאירות שיצא ידי ברכה אחרונה לדעת כולם ובעל נפש יחמיר לעצמו לחוש לתקנתו ומכל מקום כתב שם שאין לומר ברכה ראשונה שהכל שמזה יבא לידי קלקול בברכה אחרונה ע"ש ובתה"ד סי' הנ"ל משמע דמאן דמחמיר לצאת ידי הכל יוכל לברך שהכל בברכה ראשונה כיון שכבר נודע שמהרי"א בפסקיו חיבר בעצמו את השאלות ואת התשובות כמ"ש אח"ז בתבואות שור סי' ך"ג ע"ש. וראיתי בספר אור נעלם שכתב להקשות על מ"ש הרשב"א בשם רש"י דאי לאו הלולים הוה מוקמינן ואכלת ושבעת אענבים הלכך אצטריך הלולים אין ע"ש וע"ז הקשה דמה"ת הוה אמרינן כן הא יין יותר מסתבר דאשתני לעלויא כו'. ולפענ"ד לק"מ דהשתא דעיקר הטעם משום דסברא הוא דאסור לאדם שיהנה כו' קאמר הש"ס שפיר דדלמא משום סברא זו תקנו ביין ברכה אחרת

---

*) וכן מצאתי בשו"ת הרי"ף שנדפס מחדש סי' רל"ה.

**) מיהו באמת אין זה הוכחה כ"כ דהא הסמ"ג בהלכות תרומות כתב ג"כ פירוש שמשביחו היינו שמתקיים יותר וככל דברי הר"ש ואפ"ה כתב בהלכות קידוש דיוצאין ביין מבושל ומביא ראיה ממתני' מפני שמשביחו ועיין במהר"א שטיין שכתב דהא דמתקיים יותר נמי אשתני לעלויא מקרי ע"ש.

***) וכ"ד הרוקח וע"ש סי' שמ"ח שהלשון מגומגם קצת גם על מה שסיים שם קשה מה שהקשיתי לעיל על הרשב"א.

****) ותקנה זו הוא עדיפא דכאן ליכא בשום אופן ברכה לבטלה משא"כ בתקנת הפמ"א לדעת הגאונים הוה הך ברכה דעל הגפן ברכה לבטלה.

אחרת הוציא ואשתני לעלויא כיון דעכ"פ על כל דבר ודבר חייב ברכה אבל אי בעי למילף מקרא איכא לפלוגי בכמה גווני בין יין לענבים דאיכא למימר ענבים שאני דמקיים בהו מצות ביכורים וכדפריך לקמן כד בעי למילף משבעת המינין . ועוד י"ל דבאמת כוונת רש"י היא דלכך כתיב הלולים דאי לא"ה הוה מוקמינן קרא דואכלת ושבעת איין דמסתבר יותר לכך כתיב הלולים להורות איין וממילא קאי הך קרא דואכלת אענבים דהוא דומיא דתאנה ורמון . ומ"ש שם דמזה יצא לרש"י דביין מבושל מברך שהכל משום דחד קרא קאי אענבים וחד איין חי ועל יין מבושל אין מברך רק שהכל מסברא דאסור לאדם וכו' עכ"ל . ולא ידענא מאי קאמר דהא באמת מסקינן דכל הברכות שלפניו הם מסברא דאסור לאדם וכו' והנך קראי הם רק אלאחריו והך ק"ו דכשהוא שבע מברך כו' לאו ק"ו גמור הוא כמ"ש התוס' והרשב"א והרא"ש וא"כ כל ברכת היין לפניו הוא מתקנת חכמים . והנה כתב המגן אברהם סי' ר"ח ס"ק כ"ב בשם ר"י הלוי בתשובה דאם טעה ובירך על היין בפה"ע צריך לחזור ולברך בפה"ג עכ"ל ובאבן עוזר חולק עליו ומביא ראיות דאין צריך לחזור ולברך ע"ש ובאמת אין ראיותיו מוכרחין דודאי אי לאו דשעיד היה הדין לברך בפה"ע רק השתא דשעיד ותקנו חכמים לברך בפה"ג א"כ המשנה ממטבע שקבעו חכמים בברכות צריך לחזור ולברך וע"כ לא פליגי רב הונא ור' יוחנן לקמן דף מ' ע"ב אלא לענין שהכל דרבי יוחנן ס"ל דשהכל מהני והיינו דס"ל דבאמת עיקר התקנה בשעת שתקנו מטבע הברכות כן היתה התקנה דברכת שהכל תכלול כל הדברים אפילו פת ויין והיינו דקאמר ר' יוחנן ע"כ לא קאמר ר' יוסי התם אלא דקאמר ברכה דלא תיקנו רבנן אבל אמר שהנ"ב דתקינו רבנן אפילו ר' יוסי מודה ור"ל דשהנ"ב מתחלה הכי תקינו שיצא בו ידי כל הברכות כולם וא"כ ברכת בפה"ע דלא איתקן רק למילתי' אינו יוצא בו ידי חובתו על היין כיון שהוציאו אותו מכלל ברכת פירות העץ . וראיתי בפני יהושע שם דף מ' שכתב דפליגי אם יצא בברכת שהכל ולר' יוחנן כל שכן דיצא בברכת בפה"ע על היין ובברכת בפה"א על הלחם ונקט ברכת שהכל לאשמועינן דגם בזה ס"ל לר' יוחנן דמהני ע"ש . והנלפענ"ד כמ"ש דהעיקר כהמג"א ור"י הלוי ז"ל . ומ"ש עוד באבן עוזר ראיה ממ"ש הכסף משנה פ' ד' מהלכות ברכות דאם בירך על הפת בפה"א יצא וה"ה הכא עכ"ל . הנה בכ"מ שם לא כתב כן אלא לחד תירוצא ובדרך אפשר אבל לתירוץ השני שם אין הדין כן ואפילו את"ל דהתם קיי"ל הכי י"ל דהוא מטעם שכתב האבן עוזר גופי' בדיבור שאח"ז *) דבאמת מקשין דהיה ראוי לברך בפה"א ותירצו משום דלישנא דקרא נקטו להוציא לחם מן הארץ ע"ש הרי דלפי"ז אם בירך על הלחם בפה"א יצא עכ"ל אבל ביין דלא שייך זה לא . הן אמת דלא הבנתי דבריו כלל דהא ודאי דאין קושית האבודרהם דיברך על הלחם בפה"א דז"א כלל דחכמים רצו לתקן ברכה פרטית ללחם בפני עצמו כיון דסעיד ושאר מילי דחשיבות כי על הלחם יחיה האדם , ועוד דלפי"ז אין תירוצו מובן כל כך אלא ודאי דאין קושייתו רק על נוסח הברכה דהו"ל לומר לחם מן האדמה ואהא תירץ דלישנא דקרא נקטו וכן מבואר באלי' רבה סי' קס"ז ס"ק ד' ע"ש והקושיא היא דהו"ל לתקן בלשון אחר . אבל באמת המשנה ממה שתקנו אולי צריך לחזור ולברך ואע"ג דבאמת הגהת אשירי והמרדכי מסתפקין למאי דאמר בירושלמי דהלכה כר"מ באם אמר ברוך המקום שברא אם

*) כן הביא בשם אבודרהם וכלבו ועיינתי באבודרהם שכתב וכ"ת משום דאשתני לעלוייא כו' ליתא בורא פרי האדמה וע"ש מה שתירץ ע"ז ובשם ה"ר אשר מלוניל כתב דלישנא דקרא נקט וא"כ לתירוץ קמא אין הכרח דיצא בברכת פה"א .

אם הלכה כן אע"ג דלא מדכר פת וכתב הב"י סי' קס"ז דספק ברכות להקל וכ"כ הב"ח דאם אמר בריך מרא מלכא דהאי אע"ג דלא אמר פתא יצא, אפשר לומר דשאני התם דמנוסח ברכתו רואין דקאי על פת ומורה עליו באצבע אבל ברכת בפה"א דלא קאי על הפת עצמו לא. וכן צריך לפרש לפי"ז הא דקאמר התם ע"כ לא קאמר ר"מ התם אלא דקמדכר שמא דפת כו' ע"ש. *) שוב מצאתי בשו"ת הלכות קטנות חלק ב' סי' קמ"ט שפסק בין אם בירך בפה"ע על היין או בפה"א על הפת לא יצא ומטעם דכיון דכל מין ומין יש לו ברכתו הכללית חוץ לחם ויין שיצאו ללמוד בדבר החדש שקבעו להם ברכה מפני חשיבותם אי אתה יכול להחזירם לכלל שאר פירות דמיקרי משנה ממטבע שטבעו חכמים בפרט והוציאום מן הכלל עכ"ל ע"ש והיינו כמ"ש. וראיית ר"י הלוי מהתוס' לעיל דף י"ב נראה נכון ובאבן עוזר דחה זה ופירש דברי התוס' בדרך אחר ופשטא דלישנא משמע כהר"י הלוי ע"ש. והן עתה ראיתי בשו"ת פנים מאירות חלק א' סי' כ"ח שכתב דדברי המג"א הם נגד הש"ס דברכות דף מ' דקאמר ע"כ לא קאמר ר' יוסי התם משום דקאמר ברכה דלא תקינו כו' ובפה"ע ברכה דתקינו הוא כו' וכבר כתבתי למעלה דאין ראיה כלל מש"ס הלזו. ועוד כתב שם דבתוס' לעיל דף י"ב הוא ט"ס וצ"ל שאמר בפה"ע תחת בפה"א כו' ע"ש, הנה מלבד שקשה לשלוח יד להגיה בכל הספרים בלא"ה מבואר בפסקי התוס' הי' יודע שהוא יין וטעה בלשונו כו' וכן מבואר במרדכי וז"ל ומיהו אומר הר"ש מאייברא שאם היה יודע שהוא יין וטעה בדיבורו כו' יכול לחזור בו אחרי שהוא יודע בודאי שהוא יין כו' ע"ש **) וכן העתיק לשון זה בב"י ובד"מ סי' ר"ט ע"ש ע"כ אם טעה ואמר בפה"ע יראה שיאמר תיכף בפה"ג דאז לכ"ע יצא כמבואר בסי' ר"ט. וראיתי עוד שם בתשו' הנ"ל שכ' דאם בירך בפה"א על תומי וכרתי דאשתנו לגריעותא יצא וכן אם בירך בפה"ע על דבר שלא נגמר הפרי עדיין כו' כיון דבאמת מהדין לברך בפה"א רק משום דאשתנו לגריעותא הלכך בדיעבד יצא ע"ש. ועפי"ז נ"ל לתרץ קושייתו בחלק ג' שהבאתי לעיל לענין יין מבושל שהקשה דלמה לא כתב בש"ע שיברך שהכל כיון דאיכא פלוגתא דרבוותא דס"ל דיין מבושל אשתני לגריעותא ומברך שהכל ע"ש מה שתירץ. ולפי הנ"ל בלא"ה אין קושיא דהא באמת מן הדין לברך בפה"ג רק משום דאשתני לגריעותא א"כ עכ"פ בדיעבד יצא ושפיר יצא בבפה"ג אף לדברי הכל וגם דהא רש"י פירש הכא דפרי הגפן היינו דגפן שמא דעץ הנקרא גפן הוא א"כ יין מבושל נמי מן העץ הזה בא ולא גרע מענבים דפסקינן אם בירך בפה"ג יצא ואף שי"ל כיון דאשתני למשקה ולגריעותא הוי כמו שאר משקה היוצא מן הפירות אין נראה לחלק בכך הלכך העיקר כפסק הש"ע לענין ברכה ראשונה ביין מבושל. וכתב המג"א לדעתו דאפילו יין חי שלא נתנו לתוכו מים אפ"ה אם טעה ובירך בפה"ע לא יצא עיין סוף פרק ז' עכ"ל המג"א. ור"ל אע"ג דהתם ס"ל לר"א דאפילו לכתחלה יברך בפה"ע מכל מקום כיון דאנן באמת קיי"ל כרבנן דצריך לברך בפה"ג אפילו בדיעבד לא מהני. וכתב בכנסת הגדולה סי' ר"ו דיאמר בורא ולא הבורא ע"ש ועיין בעטרת זקנים סי' קס"ז:

שוב אינה ד' לידי ספר גינת וורדים וראיתי שגם הוא כתב לחלוק על הר"י הלוי הנ"ל וס"ל דאם טעה ובירך על היין בפה"ע יצא ורצה להגיה בדברי התוס' כמו

---

*) ואפשר דספיקא דידהו משום דאנן קי"ל כר' יוחנן ולדידי' אפשר דאע"ג דלא מדכר שמא דפת נמי יצא ואע"ג דאיכא ברכה דתקינו רבנן לר"מ לא אכפת ליה בהא ור"י לאו דוקא שהכל קאמר אלא ה"ה נוסח ברכה אחרת ומכ"ש בפה"א וא"כ ביין יצא בברכת בפה"ע.

**) וכן ראיתי בפסקי מהר"ם רקנטי סי' ע"ה.

כמו שפנים מאירות ושוב חזר בו מחמת דברי המרדכי שהבאתי לעיל ודחה ראיית ר"י הלוי מהתוס' על נקלה ואמר כי התוס' לא נקטי רק לאשמועינן הך דינא דיכול לחזור בו תכ"ד ולא דק שפיר כדחזי דלא נקטיה רק לדוגמא ואי דבריו מדוקדקים לית לן למעבד עובדא כוותי' כו' והאריך במליצות והרצאת דברים ואין בהם כדאי לדחות דברי התוס' שמורים באצבע דלא יצא אם לא חזר בו תכ"ד. אלא דבאמת מה שהביא שם משם הר"י הלוי דס"ל דאין ברכת בפה"ע שייך כלל ליין שפיר השיג שם עליו וכן האבן עוזר. אמנם מה שהביא ר"י הלוי ראי' מדמברכינן על חומץ יין שהכל וחשב בגינת ורדים לדחותו דכיון שנתקלקל ונעשה חומץ ותו לא סעיד לבא ולא די דלא סעיד לבא אדרבה מזיק הוא לו ודי לו שנברך שהכל כשאר זיעת הפירות עכ"ל. במחילת כבודו לא עיין שפיר דהא הרא"ש דף מ"ס ע"ב הקשה דלא לברוך על חומץ כלל דמזיק הוא ותירץ כגון שמזגו א"כ בחושש בשיניו ונותן הרבה לתוך מרק כו' כדאמרינן גבי שמן על ידי אניגרון עכ"ל והכי קיי"ל סי' ר"ד א"כ הא דמברך שהכל היינו ע"כ בגוונא דלאו מזיק הוא ואפ"ה לא מברך עליו בפה"ע. אלא נראה לי דאין ראיה מחומץ דכיון דלא נטעי אינשי אדעתא דהכי להכי מברך שהכל כדאמרינן דף ל"ו גבי קורא *) ואף ר' יהודה לא קאמר התם אלא משום דס"ל פירא הוא הא לאו הכי לא. ומה שהביא שם בגינת ורדים ראיה ממה דס"ל להרמב"ם ודעימיה לחתום בברכה אחרונה על הארץ ועל הפירות א"כ חזינן דלא חששו לבירור ברכה זו דיין ע"ש נראה לפענ"ד דאין זו דומה לענינו דשאני ברכה אחרונה להרמב"ם דס"ל דעיקר התקנה כן היתה דדי לו במה שבירר בפתיחת הברכה. ותדע דהא באמת בברכה אחרונה בדיעבד קיי"ל דיצא בברכת הזן כיון דמיזן זיין כמבואר בסי' ר"ח ואיכא מאן דס"ל דאפילו בברכת על המחיה יצא עיין בעטרת זקנים ובאלי' רבה שם ואפ"ה נראה פשוט דאם בירך על היין ברכה ראשונה בורא מיני מזונות דלא יצא אלא ודאי דשאני ברכה ראשונה דכיון דתקנו משום חשיבותו ברכה בפ"ע לכך אפילו בדיעבד לא יצא כל שלא בירר חשיבותו. וכן בספר אור חדש הביא דברי הר"י הלוי להלכה וכתב דבין בפה"ע ובין בפה"א לא יצא. ובאבן עוזר השיא כוונת התוס' לדעת אחר לומר דקמ"ל דיכול לכתחלה לחזור בו כדי לקיים תקנת חכמים ולא הוי הפסק כו' ע"ש והאריך בזה ע"ש. אמנם המעיין בדרישה ופרישה סי' ר"ט יראה להדיא שמפרש דברי התוס' והמרדכי לענין דיעבד ע"ש. ומה שהשיג שם על ר"י הלוי שכתב דהיכא דהיין אינו בא רק להסדיר עליו ברכות כגון ברכת אירוסין וכה"ג פשיטא ליה טובא דלא יצא י"ח כיון שאין ניכר בברכה זו שבחו של היין כו' והשיג עליו מה עון פלילי יש שפגע בכבודו של יין ולא קראו בקול גדול יהודית כו', ותמהני על האומר לחזור לברך לחוש לכבודו של יין ולהזכיר שם שמים ועוד דהא אם בירך בלא יין שפיר דמי והו"ל הך כוס כשאר יינות דעלמא ושפיר מלי למסמך על סמך ברכת בפה"ע כו' והאריך בזה. ונלפענ"ד דאפשר ר"י הלוי איירי לענין לכתחלה לומר דבאמת אם טעה ואמר בפה"ע ישתה אותו כוס ויביא כוס אחר לסדר עליו הברכות. אמנם אין שו"ת ר"י הלוי בידי לעיין בו אולי מבואר שם דלא איירי מענין זה. סוף דבר דעת ר"י הלוי והמג"א והלכות קטנות ואור חדש וגינת ורדים בשם קובץ קטן סי' כ"ה והכי משמע דעת הב"י והד"מ שהעתיקו דברי התוס' והמרדכי וע"כ דלא ס"ל כפירוש האבן עוזר דאם לא כן הוי להו להזכיר בש"ע הך דינא דמותר לכתחלה לחזור בו תכ"ד ולא הוי הפסק אלא ודאי דמפרשי כפשטא דלישנא לענין דיעבד וכן דעת הפרישה אבל בשו"ת פנים מאירות ושו"ת גינת ורדים

---

*) שוב ראיתי שאין זה דומה לההיא דקורא.

וורדיס כלל א' סי' י"ט ובעל פני יהושע ואבן עוזר ז"ל דיצא בדיעבד וכבר כתבתי דראוי לנהוג לחזור בו תכ"ד ולומר בפה"ג דאז יצא י"ח לדברי הכל:

ודע שהתוס' בע"ז דף כ"ט: כתבו שרבינו משולם התיר מגע נכרי במי הבוסר משום שנקרא מים כדאמר פרק כל הגט משעת כניסת מים לבוסר וכן בפ"ד דשביעית הבוסר משהביא מים אוכל פתו בשדה והקפיד עליו ר"ת לפי שאין אנו בקיאין איזהו בוסר וכ"כ הרא"ש והר"ן והמרדכי והטור יו"ד סי' קכ"ג וא"כ עכ"פ לענין ברכה אין לברך רק שהכל ולקמן יבואר דין הענבים בעודם בוסר:

ועיין בספר המכריע סי' כ"ד שהביא תשובת רב פלטוי גאון דס"ל דאין מברכין על יין מבושל רק שהכל והוא חלק עליו יעו"ש וכן דעת התשב"ץ ח"א סי' פ"ה לברך בפה"ג. ומה שכתבתי לעיל דרש"י במנחות ס"ל דמעושן דפסול היינו מעושן דענבים, הנה בזבחים דף ס"ד איתא גבי ניסוך היין שמא יתעשן ופירש"י דיין מעושן פסול כדאיתא במנחות. מבואר מזה דס"ל דיין מעושן פסול וע"ש בתשב"ץ סי' הנ"ל שכתב דאפשר דאף הגאונים לא אמרו ביין שנתבשל מעט ונשאר שם יין עליו רק כשנתבשל הרבה ונעשה כעין דבש ולא נשאר שם יין עליו ובזה הדין עמהם בודאי שאין מקדשין עליו ואין מברכין עליו בפה"ג שהרי יצא מתורת יין ואין שם יין עליו עכ"ל ועיין ביו"ד סי' קכ"ג שיעור כמה נקרא מבושל לענין יי"נ. ועיין בתשב"ץ שם סי' כ"ט לענין יין שנתערב מעט מבושל ושיעור הרתיחה וכתב עוד בסי' פ"ה דאף הגאונים דס"ל שאין מברכין במבושל בפה"ג מודים ביין שנתערב בו מעט דבש וע"ש עוד ובסי' פ"ו:

ג' דין דשמן זית אם שתאו כמות שהוא אע"ג דאזוקי מזיק ליה י"א דמברך שהכל אבל רוב הפוסקים הסכימו דאין לברך עליו כלל ואם אכלו עם פת אפילו חושש בגרונו ואוכל שמן הרבה ופת מועט מברך על הפת ופוטר את השמן וי"א דאם מתכוין לרפואה ואוכל רק מעט פת שלא יזיקנו בגרונו מברך על השמן *) ג"כ בורא פרי העץ. ואם שתאו מעורב עם מי סלקא הנקרא אניגרון אז אם אין חושש בגרונו הו"ל אניגרון עיקר **) ואינו מברך אלא על האניגרון דהוא מיא דסלקא בפה"א ויש אומרים דאם יש הרבה שמן נתבטל טעם האניגרון ומברך שהכל. ויש שמשמע מדבריהם דאפילו בשמן מעט מברך שהכל. ולא נראה כן מהגמרא. ונ"ל דיש חילוק במי סלקא דהוא תרדין שאם מבשלן אדעתא דירקות אז מברך גם על המים בפה"א אבל אם כוונתו בשביל האניגרון לבד אז מברך שהכל. ואם הוא חושש בגרונו ושותהו ע"י אניגרון אז אם נותן לתוכו שמן הרבה לכ"ע מברך עליו בפה"ע אע"ג שהאניגרון הוא יותר מהשמן ואפילו נותן לתוכו רק מעט שמן י"א שהדין כן ויש חולקין וס"ל דבשמן מעט אניגרון עיקר וי"א דאע"ג דאינו חושש בגרונו הו"ל שמן עיקר אם נותן לתוכו שמן הרבה:

אמר רב יהודה אמר שמואל וכן אמר ר' יצחק אמר ר' יוחנן שמן זית מברכין עליו בפה"ע ה"ד אי לימא דקא שתי לי' משתי אוזוקי מזיק ליה דתניא השותה שמן של תרומה אינו משלם חומש אלא דקא אכיל ע"י פת הו"ל פת עיקר ומברך על העיקר ופוטר את הטפל דהיינו השמן אלא ע"י אניגרון הו"ל אניגרון עיקר ומשני דמיירי בחושש בגרונו כדתניא החושש בגרונו בשבת נותן שמן הרבה לתוך אניגרון ובולע. וכתב הרמב"ם פרק ח' מהלכות ברכות דאם שתה השמן לבדו מברך שהכל והטור סי' ר"ב השיג עליו מדקאמר בש"ס אוזוקי מזיק ליה ואין לברך עליו כלל וכתב ב"י דבדין תמה עליו וכ"כ בהדיא הרי"ף

---

*) וה"ה אם שתאו עם שכר או יין שרוף וכה"ג:

**) אפילו אם שהאניגרון מעט.

הרי"ף וכ"כ הגהת מיימוני בשם מורו הר"ש דאין לברך עליו כלל ובכסף משנה כתב דהרמב"ם מפרש אזוקי מזיק ליה לא אמרו אלא לאפוקי שלא יברך עליו בפה"ע אבל מ"מ מברך שהכל. ובאמת יש לתמוה ע"ז מנ"ל להרמב"ם לחלק בכך ובב"ח כתב ראיה לדברי הרמב"ם דבאמת ס"ל דמברכין על חומץ חי אע"ג דאזוקי מזיק ליה וס"ל דלא כהטור סי' ר"ד אלא כרבינו יונה שהביא הב"י שם דאע"ג דמזיק מברך עליו ולכך בשמן נמי מברך שהכל. ותימה עליו דהמעיין ברבינו יונה שם יראה שהקשה דלמה יברך על חומץ כיון דביה"כ פטור עליו וכדאמרינן גבי פלפלי כו' ותירץ דאע"ג דביוה"כ פטור בשיעור רביעית מ"מ אם שתה הרבה חייב כדאמרינן ביומא מפני שנהנה ממנו בשתיה מרובה לענין ברכה נמי לא יצא מתורת אוכל ולפיכך מברך עליו כו' ע"ש. ולפי"ז היינו דוקא בחומץ שיש חילוק בין מעט להרבה אבל בשמן דאין חילוק בזה כדמוכח בש"ס א"כ כיון דמזיק אין לברך עליו ואע"ג דרבינו יונה שם סיים וז"ל מיהו נראה דרביעית או פחות מברך עליו בתחלה שלא יהנה מן העוה"ז כו' ואינו מברך לבסוף כיון שאינו חשוב שתיה ביוה"כ כו'. הנה באמת אינו מובן דא"כ הדרא קושיא לדוכתא מפלפלי ובגליון האלפסי במהר"ש פירש ולא דמי לפלפלי דהתם לא נהנה אבל בחומץ ניהו דלא חשיב שתיה נהנה מיהא הוי עכ"ל. ודבריו תמוהים דאי חשיב נהנה ביוה"כ נמי ליחייב דאינו בכלל והנפש אשר לא תעונה וגם דהוא עצמו מסיק שם בקושיא דלפי"ז מי דחקו לרבינו יונה לחלק בין שתיה מועטת לשתיה מרובה בלא שום קושיא עכ"ל. ובאמת נ"ל לפרש על נכון דהוא קשיא ליה תינח בשותה חומץ מרובה בעי ברוכי דאית ליה הנאה אבל באמת במתני' סתמא קתני ולא מחלק בין הרבה למעט דבמעט נמי מברך והא תיקשי הא לית ליה הנאה מיניה אך י"ל כיון דמהרבה אית ליה הנאה א"כ אף דהשתא אינו שותה רק מעט ולית ליה הנאה מכל מקום נהנה מעוה"ז בלא ברכה כיון דאם ישתה עוד יהנה ממנו והאי גופי' הנאה מיקרי, וזהו נ"ל הטעם דאסור לאכול אפילו כל שהוא בלא ברכה אע"ג דמכל שהוא לעת עתה אינו נהנה כלל מכל מקום נהנה מעוה"ז שאם יאכל עוד יהיה שבע. אבל לענין ברכה אחרונה כיון שכבר שתה ולא שתה רק מעט ולא נהנה ממנו כלל הלכך אין צריך לברך ברכה אחרונה אם לא ששתה הרבה. אך כל זה בחומץ לאפוקי בשמן שבין מעט ובין הרבה הוא מזיקו א"כ אין לברך עליו כלל. ועוד תימה על הב"ח דהיאך ס"ד דהרמב"ם ס"ל כרבינו יונה כיון דהרמב"ם פרק ב' מהלכות שביתת עשור פסק דבחומץ אפילו שתה הרבה פטור וכן דעת הטור סי' תרי"ב ועיין בלח"מ וב"י וב"ח שתירצו דלא תקשי עליהם מהגמרא ע"ש. ובספר אור לו בליון נר רכ"ו כתב לתרץ דברי רבינו יונה והרמב"ם והטור בחדא מחתא דס"ל לפרש הא דקאמר ביומא אימור דאמרי אנא דיעבד ר"ל ברכה אחרונה אבל לכתחלה דהיינו ברכה ראשונה מי אמינא אימור דאמרי אנא פורתא הוא דאין צריך ברכה אחרונה אבל טובא אפילו ברכה אחרונה נמי צריך, והא דקאמר אימור כו' מזוג מי אמרי חוזר לענין יוה"כ כו' ע"ש. הנה מלבד כי הוא דרך רחוק וזר לפרש כן מה שלא נזכר שם כלל מענין ברכה מוסף ע"ז מ"ש כן לפרש דברי הטור ובמח"כ לא עיין שפיר דא"כ היה מן הראוי שהטור יפסוק דבברכה ראשונה עכ"פ תמיד חייב ובברכה אחרונה יש חילוק וכ"ז אפילו בחומץ חי והטור סי' ר"ד פסק להדיא דבחומץ חי אין לברך עליו כלל ודלא כרבינו יונה. ומשום טעם זה נ"ל דלכך סתם בש"ע סי' ר"ד כדעת הטור והרא"ש ולא הזכיר כלל שרבינו יונה חולק ובאמת בעולת תמיד כתב להחמיר שלא לשתות חומץ לבדו משום ספק ברכה. ולפי הנ"ל יש לומר דס"ל דרבינו יונה לטעמי' דס"ל דבהרבה חייב ביוה"כ אבל אנן קיי"ל כהרמב"ם שם וכמ"ש ב"י שלא היה גורס בש"ס אימור דאמרי פורתא כו' וכן סתם רמ"א בהג"ה שם הלכך לענין ברכה נמי פטור דברכה בחיוב יוה"כ תליא מלתא.

ועוד

ועוד ע"כ דהרמב"ם לא ס"ל כרבינו יונה דהא הרמב"ם שם פרק א' מהלכות ברכות הלכה א' כתב וז"ל חומץ והמלח כו' מברך שהכל וכל המברכין לפניו שהכל לאחרונה מברך עליו בורא נפשות כו' ולדעת רבינו יונה לאו כללא הוא *) אלא ודאי דהרמב"ם לא ס"ל כרבינו יונה אלא איירי היכא שהוא ראוי לשתייה קצת דומיא דאינך מינים דחשיב התם וכגון שאינו חזק כ"כ כמבואר במג"א או ע"י אניגרון כמ"ש הרא"ש או במזוג אבל באי גם הרמב"ם מודה דאין לברך כיון דביוה"כ פטור עליו וא"כ הדרא קושיא לדוכתה מ"ט ס"ל בשמן דמברך שהכל. והב"ח כתב ראיה לדברי הרמב"ם מדקאמרינן גבי קמחא דשערי סד"א הואיל וקשה לקוקאני לא לברוך עליה כלל קמ"ל כיון דאית ליה הנאה מיניה בעי ברכה ובאבן עוזר סי' ר"ח לפי שעה אשתמיט מיניה תי' הש"ס הלזו במ"ש שם דמאי פריך הא קמחא דחיטי בפה"א דמנ"ל דלמא אין חילוק בין שערי לחיטי אלא ע"כ דקמחא דשערי מזיק כו' ותימה עליו הא בתירוץ הש"ס אמרינן להדיא כן דקמחא דשערי קשה לקוקאני, ומ"ש שם מדשערי מזיק כדאמרינן ביומא דף פ' קמחא דידיה נמי מזיק הוא ובתרומה פטור וממילא לענין ברכה נמי כן הוא, ובאמת נ"ל דהעיקר כמ"ש אח"כ לדעת הפוסקים דודאי שערי מזיק יותר והאי דקשה לקוקאני לאו מזיק גמור הוא. ואם באנו להביא ראיה מזה יש להביא ראיה ג"כ ממה שאמרו בסוף פרקין אוי לו לבית שהלפת עוברת בתוכו ואפ"ה קאמרינן לקמן הני גרגלידי דלפתא כו' ובלפת חי איירי כמ"ש רש"י שם. ועוד אמרינן בע"ז למה נקרא שמם קשואין שקשים לגוף כחרבות ואפ"ה אמרינן לקמן בשלמא כל שתחלתו שהכל כו' בכרבא ושלקא וקרא כו' וזה אפשר לדחות דבע"ז שם מחלק בין רברבי לזוטרי ודלמא הכא בגוונא שאין קשין לגוף איירי איהו באמת יש כהנה רבות

ואחד מהן במ"ש הרמב"ם בהלכות דעות שהכמהין ופטריות קשין לגוף ואין לאכול מהם לעולם ובמתני' איתא להדיא לברך על כמהין ופטריות אלא באמת אין לבדות מלבנו ולדמות זה לזה ואין לך אלא מה שאמרו חכמים . ומה שאמרו בתרומה דפטור משום דמזיק הוא ומשם יליף הש"ס לענין ברכה דלא לברוך עליה ומזה השיג באבן עוזר שם על הב"י וד"מ שכתבו דמברך על השעורים הא אמרינן ביומא דף פ' דהכוסס שעורים של תרומה פטור משום דמזיק הוא וא"כ הא ברכה ילפינן מתרומה ולכך פסק האבודרהם דאינו מברך על השעורים עכ"ל. וגם לי יש תימה רבתי על הראב"ד פרק יו"ד מהלכות תרומות הלכה ז' שהרמב"ם פסק דהכוסס חיטים או שגמע את החומץ משלם קרן וחומש וכתב הראב"ד פלוגתא דרבנן ורבי הוא וקיי"ל כרבנן ואע"ג דמברכין עליו בפה"א אפשר דלענין תרומה מזיק הוא עכ"ל . ותימה דא"כ מאי פריך הש"ס הכא בשמן אזוקי מזיק כדתנן השותה שמן של תרומה כו' ומאי קושיא דהא איכא למימר אע"ג דלענין תרומה מזיק הוא מכל מקום לענין ברכה שפיר מברך עליו ותימה על הכ"מ שם שלא הרגיש בזה (ועיין בקרבן העדה במסכת שבת פ"ח שרצים מ"ש להשיג על הכ"מ שם וכן הקשה על הרמב"ם מהלכות יוה"כ ואין כאן מקומו) ע"כ נראה לפענ"ד בדעת הרמב"ם והראב"ד עפ"י מה שיש להקשות לכאורה בהא דפריך אזוקי מזיק כו' ופירש רש"י ואין זו אכילה שטעונה ברכה דגבי ברכה ואכלת כתיב דתניא דלאו אכילה היא כו' ולכאורה מאי קושיא דהא האי דכתיב ואכלת לענין ברכה אחרונה הוא דמקרא יליף לה וברכה אחרונה כששבע הוא אבל כשהוא רעב מנ"ל דהיכא דמזיק לגופיה ולא מקרי אכילה לא יברך דהא אעפ"כ נהנה מעוה"ז שאוכל לשבר הרעבון וגם אפשר דבאמת החיך נהנה ממנו אלא דבתרומה

---

*) ואין להקשות על רבינו יונה ממתני' דנדה דף כ"א זה אינו כיון דס"ל דאם שתה הרבה מברך לאחריו לק"מ כמבואר ברשב"א סוף פרקין ע"ש .

דבתרומה הוא דפטור משום דכי יאכל כתיב והאי לא מקרי אכילה אבל בתקנת חכמים לענין ברכה על הנאת העוה"ז אין נראה לחלק . ע"כ נראה דלקמן אמרינן לא תפלוג עליה דר"י דאמר ר' יוחנן שמן זית מברכין עליו בפה"ע אלמא אע"ג דאשתני במלתי' קאי כו' מי דמי התם לית ליה עלוייא אחרינא כו' והיינו דלכך בשמן מברכין בפה"ע אע"ג דאשתני מכמות שהיה מכל מקום כיון דאשתני לעלוייא לאו שינוי מקרי וכן מבואר לעיל דשמן מקרי אשתני לעלוייא הא אי הוה שינוי לגריעותא ודאי דלא מברכין עליו אלא שהכל וכמ"ש לעיל סי' ב' לענין יין מבושל , והנה לפי מאי דס"ד דהכא איירי דשתי ליה לשמן ומזיק לגופיה ודאי דאשתני לגריעותא הוא ממה שהיה ומן הדין דלא לברוך עליו אלא שהכל ופריך שפיר אדר' יוחנן ומשני דמיירי בחושש בגרונו דאז מקרי אשתני למעליותא ומברך בפה"ע. אך כל זה הכא גבי שמן דאיהו גופיה לאו מן העץ הוא אלא הזית הוא דאשתני וכיון דלאו למעליותא הוא וגם דאית ליה עלוייא אחרינא ע"י אניגרון לכך מן הדין אין לברך עליו כמו על הזית עצמו אם לא בחושש בגרונו אבל גבי כוסס את החטה דבמלתיה קאי ולא אשתני כלל אע"ג דמזיק הוא לא איכפת לן בהכי כיון דרצונו בכך והנה מקרי רק שמזיק לגופו ולכך שפיר מברך עליו בפה"א. ולפי"ז אין מכאן ראיה לאבודרהם לענין כוסס שעורה כמ"ש האבן עוזר די"ל דאפילו בפה"א מברך עליו ולא איכפת לן מה שמזיקו כיון דלא אשתני כלל ואין חילוק בין חטה לשעורה כיון דבאמת לדעת הראב"ד גם חטה מזיק הוא ואפ"ה מברך עליו בפה"א והיינו מטעם הנ"ל . ולפי"ז מן הראוי לחוש לדעת הרמב"ם כיון שכבר הוכחנו שגם הראב"ד סבר כוותיה, וכ"כ בליקוטי פרי חדש שיש לחוש לדעת הרמב"ם בזה. אבל הב"ח כתב דספק ברכות להקל ולכך אין לברך על שמן בעינו כלל . ולפענ"ד דלא ישתה ממנו אלא בתוך הסעודה וכדאמרינן גבי הא דר' ירמי' דלא אכל סולת משום ספק ברכה או דיברך מתחלה שהכל על מעט מים וכה"ג . ובאמת יש לי לומר דרך אחר בדעת הרמב"ם הנ"ל דמבואר לקמן דשתיתא רכה דלרפואה עבדי לה מברך שהכל ואע"ג דאין כוונתו להנאה כלל רק לרפואה והקשה הרשב"א שם דאמאי בשמן אף דלרפואה היא מברך בפה"ע ותירץ דשאני התם דדרך שתייתו הוא עושה כו' ע"ש , והנה הא ודאי איכא למימר דבאמת היכא דחושש בגרונו שתיית השמן אפילו בעיני' מועיל לרפואה אלא שהוא מזיק לשאר הגוף הלכך היכא שאינו חושש בגרונו ולא עביד לרפואה כלל אע"ג דאיהו אית ליה הנאה מיניה לא בעי ברוכי דבטלה דעתו אצל כל אדם שאין מזיקין את עצמם בחנם ולא מקרי הנאה כלל אבל היכא דבאמת הוא חושש בגרונו ושותה השמן לרפואה רק דהשמן מזיק לגוף בהא לא אמרינן בטלה דעתו דאיכא אינשי דעבדי הכי לרפואת הגרון וא"כ מקרי הנאה מה שנהנה מן השמן ובעי לברך שהכל עכ"פ, ואע"ג דאמרינן דהיכא דלרפואה קא מכוין לא בעי ברוכי וכן אמרינן בסוף פרקין דהשותה מים משום דחנקתיה אומצא א"ל לברך, כבר כתבו התוס' שם דדוקא במים דלית ליה הנאה כלל אבל הכא כיון דבאמת צריך הוא לשתיית השמן משום רפואה א"כ האי הנאה שיטעום החיך מהשמן מקריא הנאה ובעי ברוכי שהכל כמ"ש התוס' גבי שתיתא כיון דלרפואה הוא מברך שהכל והכא בלא"ה כן הוא משום דהא אעפ"כ מזיקו השמן , ולשון הרמב"ם שם כך הוא ואם שתה השמן לבדו או שאינו חושש בגרונו מברך שהכל עכ"ל מזה נראה דברישא איירי דוקא בחושש בגרונו והוא הדבר אשר דברנו דכיון שחושש בגרונו א"כ קעביד לרפואה אפילו בשמן לבדו מברך שהכל *) וכן נראה ממה שסיים שם שהרי לא נהנה בטעם

*) ושמיט הך דינא אם לא היה חושש כלל בגרונו ושותה שמן לבדו משום דלא שכיח כלל שיזיק אדם

בטעם השמן ולפי הפירוש שכתבנו למעלה וכן לפי דעת הכ"מ והב"ח והפר"ח בלקוטיו כולהו ס"ל דבאמת הוא נהנה מן השמן רק דמזיק הוא לו , ולפי הנ"ל י"ל שבא ליתן טעם דאף דחושש בגרונו לא יברך בפה"ע דלכאורה כיון דבאמת בכה"ג לא בטלה דעתו ומקריא הנאה אפילו בפה"ע בעי ברוכי, אך דבאמת ז"א כיון דבאמת אינו עושה ליהנות מטעם השמן רק לרפואה אינו מברך רק שהכל כמ"ש התוס' והיינו דקאמר שהרי לא נהנה בטעם השמן ר"ל שכוונתו רק לרפואה אבל ברישא אע"ג דמכוין לרפואה מכל מקום כיון דדרך שתייתו הוא עושה ודרך הנאתו בכך מברך בפה"ע כמ"ש הרשב"א ע"ש ולכך כתב הרמב"ם שהרי נהנה בשתייתו ר"ל שדרכו בכך. והנכון בעיני יותר דהך שהרי לא נהנה כו' אסיפא קאי אם לא היה חושש בגרונו ושותה ע"י אניגרון דכוונתו רק לאניגרון ולא על השמן ולא נהנה מטעמו כלל ודוחק זה צריכין אנו לומר לכל הפירושים. והנה הב"ח הקשה אהא שכתבו הטור והש"ע דאם אוכל ע"י פת הו"ל פת עיקר דלמה ליה לאשמועינן הך דינא דהלא כללא הוא דכל שהוא עיקר כו' וכן הקשה הר' יונה על הרי"ף ותירץ הב"ח דקמ"ל אע"ג דחושש בגרונו ואוכל שמן הרבה ופת מועט אפ"ה הו"ל פת עיקר, אלא דהב"ח הקשה ע"ז מאוכל דג מליח ואוכל עמו פת שלא יזיק בגרונו דהוי הפת טפל כדאיתא בסי' רי"ב וכ"כ גם בסי' רי"ב ע"ש ובמג"א כתב דבאמת בכה"ג מברך על השמן והא דלא מוקי הש"ס דאכיל לי' ע"י פת לרפואה היינו משום דאין דרך רפואה בכך. מדנקיט אניגרון ולא שאר משקין ואה"נ אם שותהו עם שאר משקין לרפואה כגון עם שכר או יין שרף מברך בפה"ע עכ"ל וכ"כ בספר אור לו בליון נר רכ"ז. ולא נהירא לפענ"ד מ"ש דבכה"ג מברך על השמן בפה"ע דהרי מבואר לקמן דף ל"ט בשתיתא רכה דלרפואה עבדי לה מברך שהכל וכבר הבאתי לעיל שהרשב"א הקשה דלמה בשמן מברך בפה"ע היכא דשתי ע"י אניגרון ותירץ דשאני בשתיתא כיון שאין דרכו להנות ממנו בהכי אלא לרפואה בעלמא ואין עיקר הנאתו בכך לא מברך עליו אלא שהכל *) אבל שמן ע"י אניגרון דרך הנאתו הוא בדרך שתיה אלא שכל שהוא לבדו מזיק ומכשירין אותו ע"י אניגרון כו' ע"ש ולפי"ז כיון דבפת אין דרך הנאתו בכך רק דהוא עושה כן לרפואה א"כ דמי לשתיתא ואין לברך עליו רק שהכל אף אם נימא דהפת טפל לשמן, ואם שותה השמן עם שאר משקין **) אפשר דגם הרשב"א מודה דמברך בפה"ע כיון דדרך שתיה הוא עושה וצ"ע אבל בפת ודאי דלא ס"ד לברך בפה"ע אם עושה כן לרפואה וא"כ מ"ש המג"א [וכן כתב הב"ח ע"ש] דלמה לא מוקי הש"ס באוכל ע"י פת לרפואה אין מקום לזה כיון דרבי יוחנן אמר דמברכין בפה"ע, אלא דבלא"ה לא ידעתי מאי קושיא דהיכן מבואר דהגמרא מוקי לה ע"י אניגרון דהא סתמא קאמר בחושש בגרונו ובכל אופן שהוא עושה לשתות שמן הרבה לרפואה מברך בפה"ע אלא דמייתי מהא דהחושש בגרונו וכו' אבל נותן לתוך אניגרון ובולע לראיה דשמן מרפא הגרון אבל אניגרון מאן דכר שמיה . ומ"ש המג"א דהב"ח סי' רי"ב ג"כ כתב דמברך על השמן ונהפוך הוא דאדרבה כתב שם דלפירש"י וה"ר יונה ודאי ניחא דמברך על הפת שהוא עיקר אלא דלפירוש התוס' והפוסקים הניח הקושיא בצ"ע כמו בסי' ר"ב ולא חזר בו משום זה מפסקו ואולי

את עצמו בחנם או שנכלל במ"ש שם הלכה ז' דאוכלין ומשקין שאינן ראויין אין טעונין ברכה לא לפניהם ולא לאחריהם .

*) אמנם באמת להר' יונה שם וכ"מ דעת התוס' והרמב"ם דבשתיתא לא תליא ברפואה כלל אין סברת הרשב"א הלזו מוכרחת ע"ש .

**) ולשון הרמב"ם שכתב ושתה מן השמן עם מי השלקות וכיוצא בהם כו' משמע כן .

ואולי ט"ס הוא במג"א והך וכ"כ הב"ח סי' רי"ב צ"ל קודם מ"ש ולכן נ"ל דאם מתכוין לרפואה כו'. ובט"ז כ"ז ובאלי' רבה הסכימו דהשתא עיקר דלא כהמג"א וע"ש מ"ש דלא תקשי מסי' רי"ב ובעולת תמיד מסכים להמג"א: והנה בש"ע מבואר דאם שתאו ע"י אניגרון ואינו חושש בגרונו הו"ל אניגרון עיקר ומברך שהכל וכן מבואר מלשון הרמב"ם והמג"א תמה דבסי' ר"ה מבואר דעל מי שלקא מברך בפה"א ע"ש וכן הביא באלי' רבה בשם בה"ג וכתב האלי' רבה לתרץ דהש"ע מיירי שיש הרבה שמן שאז מתבטל טעם האניגרון אף דהוא עיקר ולא גרע מירקות שבשלן עם בשר המבואר בסי' ר"ה ודלא כדמשמע מהב"ח והט"ז דמברך שהכל אף בשמן מעט עכ"ל. ודוחק וגם ברמב"ם משמע דבכל גווני מיירי אפילו בשמן מעט. ואולי י"ל כיון דהרמב"ם שסתם כתב ששתה מן השמן עם מי השלקות א"כ י"ל דמיירי בירקות שאין דרכן לשלק דאז מברך שהכל. אמנם באמת נלפע"ד דלק"מ דמבואר בשו"ת הרא"ש כלל ד' סי' ט"ו לענין מי שעורים שמבשלין לחולה דמברך שהכל ואעפ"י שאם היה אדם רוצה לאכול מן השעורים היה צריך לברך במ"מ מכל מקום עיקר בישולם בשביל המים ואינם נמשכין אחר השעורים ולא דמי למיא דשלקא דהנך עיקר בישולם הירקות כו' והובא בשו"ת פרח מטה אהרן ח"א סי' מ"ס ע"ש באורך, ולפי"ז ניחא דהוא דקאמר מיא דשלקא כשלקא מיירי ששלקו בשביל שיהיו התרדין ראויים לאכול ולכך המים נמשכין אחר התרדין ומברך בפה"א אבל הכא באמת מיירי שאינו רוצה כלל בתרדין עצמם רק ששלקם בשביל האניגרון שהוא מי התרדין ועיקר בישולם בשביל המים ואין נמשכין אחר התרדין ומברך שהכל כמו מי שעורים שמבשלים לחולה, ואע"ג שבשו"ת שם מסיים וז"ל ואפילו אם בשלו הירקות לצורך מימיהם לרפואה כיון שכל העולם מבשלין אותם לאכילה לא נשתנית ברכת המים בשביל זה שמבשלים אותה לרפואה עכ"ל, וא"כ לכאורה בתרדין ג"כ מהראוי לברך בפה"א אף אם מבשל לצורך המים. נראה לפע"ד דז"א דהרא"ש לא קאמר אלא היכא שכל העולם מבשלים לאכילה רק שזה מבשל אותה לרפואה משא"כ גבי תרדין מעולם מקצתם מבשלים לצורך התרדין עצמם ואז אם רוצה לשתות מימיהם מברך כמו על התרדין עצמם ומקצתם מבשלים לצורך האניגרון אף שלא לרפואה כלל ובזה מברך שהכל, ואף שיש שכתבו שם דהרמב"ם פליג על תשובת הרא"ש הנ"ל אינו מוכרח כאשר אבאר במקומו אי"ה. וכן לפי מ"ש המרדכי שם דדוקא ירקות שמשקה היוצא מהם עיקרו לטבל קאי כו' שמי שלקא משביח כו' ועיין בגדולת מרדכי שפירש משביח היינו שעדיין עומד לטבל וכ"כ ה"ר יונה ז"ל, נמי אפשר לומר דבתרדין זימנין דלטבל קאי וזימנין למשתי כגון אניגרון ול"ע. וכתב המג"א היכא שאינו לרפואה אף אם האניגרון הוא המיעוט אפ"ה אניגרון עיקר. ולצ"ע דמנ"ל הא שמא כל שהשמן רבה על האניגרון אזוקי מזיק כמו אילו היה שמן לחוד וא"כ אין לברך עליו כלל. וכתב הב"ח דהיכא שהוא חושש בגרונו אפילו אם אינו נותן שמן הרבה לתוך האניגרון אפ"ה השמן עיקר ומברך בפה"ע ומוחק תיבת הרבה הכתוב בטור ע"ש ומביאו שיורי כנה"ג והמג"א אבל באלי' רבה כתב של"ע*) ומביא ראיה מלשון רש"י דדוקא שמן הרבה בעינן וכן משמע בתשב"ץ כו' ע"ש אבל מכל מקום מסתימת דברי הפוסקים משמע כהב"ח וכן ברוקח סי' שמ"א והגהת סמ"ק כתבו שתה שמן זית ע"י אניגרון מברך בפה"ע ע"ש. וכתב הט"ז דלא איכפת לן מה שהאניגרון רבה על השמן מכל מקום השמן עיקר כיון שיש ממנו ג"כ סך חשוב עכ"ל וכן הדין לדעת הב"ח אף בשמן מועט אעפ"י שאינו סך חשוב. וכתב הטור בשם ה"ר יוסף ז"ל שחולק על בה"ג

*) וגם הט"ז חולק על הב"ח.

בה"ג והרמב"ם והר"מ מרוטנבורק וס"ל דאין חילוק בין חושש בגרונו לאינו חושש אלא העיקר תלוי אם נותן שמן הרבה אז השמן עיקר ובשמן מעט כרגילות ליתן לתוך אניגרון האניגרון עיקר וכתב הטור שסברתו נראית והאחרונים חלקו עליו והסכימו לדעת בה"ג ודעימי' רק בלקוטי הפר"ח כתב והנני מורה ובא בפשיטות כסברת ה"ר יוסף ז"ל, וכתב דאין צריך לדחוק דאורחא דמלתא נקט חושש בגרונו כמ"ש הר' יוסף ז"ל אלא דאי הוה מוקמינן באינו חושש הוה קשיא פשיטא אבל השתא קמ"ל אע"ג דלרפואה קמכוין כו' כדאמר הש"ס כו' ע"ש. ולא נהירא לפענ"ד דא"כ אדמקשה פשיטא ליקשי מאי אריא חושש בגרונו כו' וברוקח ג"כ מבואר כדעת בה"ג. אמנם בהגהת סמ"ק משמע כה"ר יוסף והטור שכתב בדף כ"א וז"ל ובשמן זית אם אוכלו דרך אניגרון מברך עליו בפה"ע ולא הזכיר כלל אם הוא חושש בגרונו אבל יש לתמוה דעכ"פ הו"ל להזכיר דמיירי שנותן שמן הרבה באניגרון ואפשר דממילא שמעינן דאל"כ הו"ל אניגרון עיקר ולא היה צריך לברך על השמן. ומכל מקום כיון דאיכא פלוגתא יש לברך שהכל:

ד' דין האוכל קמח של שעורים או אפילו של חטים בין נטחן דק דק בין שנטחן קצת ועדיין יש בו טעם חטים לא שנא קמח של קליות וכן הדין בקמח הנעשה מכוסמין ושיבולת שועל ושיפון מברך שהכל ומברך אחריהם בורא נפשות. ולי נראה דקמח של קליות או שלא נטחן היטב ועדיין יש בו טעם חטים נכון שלא לאכלו אלא בתוך הסעודה ואם אירע שאכלו שלא בתוך הסעודה יברך בורא נפשות. ועל קרא חיי' פירוש דלעת שלא נתבשלה מברך עליו שהכל ואחריו בורא נפשות רבות:

פסקא קמחא דחיטי רב יהודה אמר בפה"א רב נחמן אמר שהנ"ב אמר ליה רבא לר"נ לא תפלוג עליה דר"י דר' יוחנן ושמואל קיימי כוותי' דאמרי שמן זית מברך עליו בפה"ע אלמא אע"ג דאשתני במלתי' קאי ה"נ במלתי' קאי מי דמי התם לית ליה עלוייא אחרינא הכא אית ליה עלוייא אחרינא בפת והאמר ר' זירא אמר רב מתנא אמר שמואל אקרא חיי' וקמחא דשערי מברך שהכל מאי לאו דחיטי בפה"א שערי איצטריך לי' סד"א הואיל וקמחא דשערי קשי לקוקיאני לא לברוך עליה כלל קמ"ל *) הואיל ואית ליה הנאה מיניה בעי ברוכי. וכתב בה"ג דהלכה כרב נחמן דמברך שהכל וכן פסק רבינו חננאל כן הביא בסמ"ק בשמם וכ"כ הרוקח וכ"כ הרי"ף וז"ל ומסתברא כרב נחמן דלא רגילי אינשי לספויי קמחא, ומשמעות לשונות פוסקים אלו הוא דס"ל דפלוגתא דר"י ורב נחמן הוא בקמח דעלמא אבל התוס' כתבו וז"ל נראה דלא מיירי בקמח ממש דא"כ לא שייכא ביה ברכה דבפה"א אלא מיירי בקמחא שקורין אשקלאטי"ר או בקמח שעושין משבולת שועל שמיבשין בתנור עכ"ל, ותיבת שועל הוא ט"ס וצ"ל שעושין משבולת שמיבשין כו' ור"ל קמח של קליות כמבואר ברבינו יונה והרשב"א והרא"ש. דליכא למימר שבולת שועל ממש ז"א דהרי הכא אמר קמחא דחיטי ובפסחים אמרינן דשבולת שועל הוא מין שעורים וכן מבואר ברמב"ם, ובספר ברכת דוד תמה בזה על התוס' ולא הרגיש בט"ס. וכתב רבינו יונה דבאמת דבש"ס משמע דהלכה כרב יהודה בזה והך דקאמר רב נחמן מי דמי כו' דחוייא בעלמא היא אלא דיש לנו לומר דאף רב יהודה לא קאמר אלא בקמח של שבולת שחרכן בעודם לחים אבל בקמח סולת מברך שהכל שאין דרך בני אדם לאוכלו וכ"כ הרשב"א. והרא"ש כתב ג"כ בקמח של חטים שלא נטחן דק דק ויש בו עוד טעם חטים אי נמי בקמח מחטים של קליות וע"ז הביא דברי הרי"ף והחולקים עליו וכתב לבסוף ואפשר דהרי"ף ס"ל דמיירי בקמח שאינו של קליות

---

*) עיין בשבת דף ק"ט ע"ב דקוקיאני הוי מקמחא דשערי דחליף עלי' מ"ם יום משנטחן.

קליות שנטחן דק דק ובהא פסק כרב נחמן ולפ"ז בקמח קליות הלכתא כרב יהודה וכיון דפלוגתא היא יברך שהכל עכ"ל . ופירש במעדני מלך דאכתי מספקא לי' דילמא הרי"ף איירי אפילו בקמח קליות ואפ"ה פסק כרב נחמן ולכך כתב מספיקא לברך שהכל ואחריו נמשך הטור והש"ע . והרמב"ם פ"ג מהלכות ברכות בראש הפרק אשר חמשת מיני דגן ואח"כ בהלכה ג' כתב אכל קמח מברך שהכל ואחריו בורא נפשות רבות ופירש הכסף משנה דאכל ה' מינין קאי , והנה גם בש"ע נמשך אחריו וכתב דיברך אחריו בורא נפשות רבות . ואני תמה דמדוע לא ניחוש לקמחא דרבינו יונה והרשב"א והרא"ש שפסקו בקמח קליות כרב יהודה ואע"ג דאשתני במלתי' קאי ודינו ככוסס את החטה ואפשר דהרי"ף גופיה נמי מודה בהא רק דמיירי מקמח דעלמא רק שהרא"ש הכריע מספק לברך שהכל כיון שבזה לכ"ע יצא ידי ברכה ראשונה אבל לענין ברכה אחרונה כיון דבכוסס את החטה כתבו התוס' והרשב"א שיש להסתפק בה וע"כ לא יאכל אלא בתוך הסעודה ה"ה לענין קמח הקליות ומכ"ש בחטים שלא נטחנו היטב ועדיין יש בהם טעם חטים שיש להחמיר שלא לאכול מהם אלא בתוך הסעודה משום הספק בברכה אחרונה ע"ש וזהו הדין בעצמו שהביאו הפוסקים בשם הירושלמי דר' ירמי' לא אכיל סולת מיומי' משום שהיה מסופק בברכה אחרונה ובתוס' פירשו קליות ור"ל קמח של קליות ולשיטתייהו אזלי דבסולת ממש אינו ראוי לאכילה כ"כ, ובש"ע בסעיף הקודם גבי כוסס חטה כתב כיון שהתוספות נסתפקו אם יברך אחריו מעין שלש ולכך כתבו שנכון שלא לאכלו אלא בתוך הסעודה ויפטרנו ברכת המזון ומדוע בסעיף שאחריו סתם כדעת הרמב"ם דמברך אחריו בורא נפשות רבות , והמג"א בס"ק ו' כתב ולא דמי לקמח בסעיף ה' דמברך בנ"ר דהתם כיון דאשתני אע"ג דשמן זית ג"כ אשתני התם לית ליה עלוייא אחרינא כו' ותימה דהא הש"ס לא אמר כן אלא לרב נחמן אבל רב יהודה לא מחלק כלל בין אשתני או לא ואנן דפסקינן שהכל לאו משום דברירא לן דקיי"ל כרב נחמן רק משום ספיקא הוא וכנ"ל אבל לענין ברכה אחרונה אין להקל. ובאמת שבזה יש לתמוה ג"כ על הרא"ש והטור שכתבו ג"כ דאף בקמח קליות יברך שהכל ולא פירשו מה יעשה בברכה אחרונה והו"ל לכתוב דלא יאכל אלא בתוך הסעודה כמ"ש גבי כוסס חטה ולרבינו יונה ניחא דאיהו ס"ל אפילו בכוסס חטה אין להחמיר ויברך בורא נפשות רבות ע"ש בסוף פרקין אבל אנן קיי"ל התם להחמיר וה"ה הכא אין להקל *) ובאמת מבואר כן למעיין ברשב"א ובהגהות מיימוני בשם רבינו שמחה ע"ש שהאריך ולא ידעתי למה השמיט הב"י דבריהם. ומכ"ש שיש לנו להחמיר בזה לפי מ"ש הרשב"א דהסוגיא מכרעת כדברי הגאונים דלאו בקלוי איירי מדאמר ר"נ דהכא אית לי' עלוייא אחרינא בפת ואי בקלוי לא שייך למעבד מיניה פת ולית ליה עלוייא אחרינא עכ"ל . א"כ בקמח קליות גם רב נחמן מודה דהא לית ליה עלוייא אחרינא . ובספר אור לו בליון כתב דה"ק התם לית ליה עלוייא אחרינא דשמן עיקר כוונת הפרי הוא דמעיקרא אדעתא דהכי נטעי אבל הכא בקמחא דקליות חטה אף שאין עושין ממנו פת עכ"פ כוונת עיקר הפרי אית ליה עילוייא אחרינא בפת דמעיקרא אדעתא דהכי זורעים כו' עכ"ל . ולא נהירא לפענ"ד דאמת שכיוצא בזה כתבו קצת פוסקים לענין שכר שעורים ולא דמי להתם אלא כי עוכלא לדנא דהתם באמת אותו פעם שמברך עליהם בפה"א הו"ל עילוייא אחרינא לעשות פת מהם והוא עשה מהם עילוי גרוע מזה דהיינו שכר ולכך אינו מברך רק שהכל אבל הכא דבאמת לוקחין השבלים ומיבשין אותם א"כ תיכף לית ליה עילוייא דפת דתו לא שייך למעבד מיני' פת ואפ"ה מברך

---

*) שוב מצאתי בלקוטי פר"ח סי' ר"ח שגם הוא מחמיר בזה מטעם שכתבתי ושייס והכי נקטינן ע"ש .

מברך על הקליות בפה"א ומדוע ישתנה ברכת הקמח הנעשה מהם דהך עילוי שהי' להם בעודם קליות איתא נמי עתה . אלא דחזינא ליה למהרי"ק בשורש מ"ג מדייק מלשון רש"י דדוקא גבי שמן כיון שעיקר הפרי לכך נטעוהו ובא לכלל דרך אכילתו הא לא"ה כיון שנשתנה מברך שהכל כו' ע"ש, ולא ידענא דלא היה צריך לזה דכיון דאז כשבירכו עליהם בפה"ע הי' להם עילויא אחרינא לעשות מהם יין א"כ אף עתה שנשתנה לעילוייא ממה שהיו ענבים מכל מקום לא מהני וכמ"ש גבי שכר שעורים ובאמת נ"ל שזה ג"כ כוונת רש"י ואפשר דגם המהרי"ק כוון לזה, אבל הכא אע"ג שלא בא לכלל אכילתו אם הי' חטים שתם מ"מ בא לכלל אכילתו משעה שנעשה קליות וגם אז היה ברכתו בפה"א הלכך השתא נמי שנעשה קמח לא גרע ומברך בפה"א אף לרב נחמן ואין להאריך . ובאמת יש לי קצת תימה על מהרי"ק שם שמביא ראיה מהרי"ף וה"ג כו' שפסקו כרב נחמן ובאמת בהרי"ף מבואר הטעם משום דלא רגילי אינשי לספויי קמחא וכן מבואר ברשב"א בשם רב האי גאון וא"כ לא דמי להתם בקונפיטו שאוכלין אותו וה"ר יונה מפרש כן אליבא דהרי"ף הא דקאמר הכא אית ליה עלוייא וגם מהטור אין ראיה ויבואר במקומו אי"ה. וכתב הכנסת הגדולה גבי כוסס חטה דבדיעבד מברך בורא נפשות רבות ועיין באלי' רבה שהסכים עמו בזה כיון דבלא"ה הרבה פוסקים ס"ל דמברך בנ"ר ולפי"ז מכ"ש כאן גבי קמח אפילו בשל קליות אף שלכתחלה דעתי נוטה להחמיר שלא לאכול רק בתוך הסעודה עכ"פ בדיעבד פשוט דמברך בורא נפשות רבות כדעת הש"ע :

ה' דין הקור שהוא הרך הנוסף סביב הדקל בכל שנה ובעודו רך בני אדם אוכלין אותו מברך שהכל . ונראה לי דאפילו שלקו או טגנו מברך שהכל . וכן הדין בלולבי גפנים והם הענפים הרכים היוצאים בראשי הבדים הקשים וכן שקדים המתוקים כשאוכלין אותם כשהם קטנים עדיין בקליפתם ג"כ מברך שהכל וי"א דמברך בפה"ע על השקדים הרכים ועיקר כדיעה ראשונה . ובקטניות שקורין ארבי"ס שוטי"ן יש חילוק דאותם הנזרעים ע"מ לאוכלם חיין יש לברך בפה"א אף על השרביטין אבל אותן שזורעין בשדות כדי להתייבש בין שכבר נתייבשו והם חיין עדיין בין שהם רטובים ולחים מברך שהכל ויש חולקים וסוברים דאין לחלק ובכולם מברך בפה"א חוץ מקטניות שנתייבשו ואוכלן חיין . וכן נראה עיקר . וגם בשרביטין שלום יש מי שחולק ואומר דעל השרביטין אם אוכלם לבדם מברך שהכל ואם אוכלם עם הקטניות אזי מברך תחלה בפה"א על דקטניות עכ"פ ואינו מברך שוב כלל על השרביטין . ובזה נראה לי עיקר כדיעה ראשונה . אמנם נ"ל דבמין חטים שקורין טערקשי"ן וויי"ץ שאוכל החטים ואח"כ נשאר הבד ולפעמים אחר הבישול כוסס גם את הבד כי יש בו מתיקות צריך לחזור ולברך עליו שהכל . והצנון שקורין רעטי"ד אע"פ שסופו להתקשות אם אכלו בעודו רך מברך בפה"א אבל אם כבר נתקשה אינו מברך כלל דאז הוא כעץ בעלמא. ונ"ל דוקא כשנתקשה הרבה עד שבני אדם נמנעים מלאכול אותו מחמת זה :

פסקא קורא רב יהודה אמר בפה"א ושמואל אמר שהכל שסופו להתקשות אמר לי' שמואל לרב יהודה שיננא כוותך מסתברא דצנון סופו להתקשות ואפ"ה מברך עליו בפה"א ולא היא צנון נטעי אינשי אדעתא דפוגלא דיקלא לא נטעי אינשי אדעתא דקורא ולכך מברך שהכל והלכתא כוותי' דשמואל . ולכך כתבו התוס' והרא"ש וה"ר יונה והמרדכי דה"ה ללולבי גפנים וכן שקדים הרכים לא נטעי להו אינשי אדעתא לאוכלם עתה שאין אוכלים רק קליפתו החיצונה וכן כתב הרשב"א בתשובה סי' תכ"ח לענין שקדים והכי פסק בטור וש"ע סי' ר"ד סעי' א'

א' *) והוצרכו לטעם זה בלולבי גפנים משום דסד"א ניהו דלאו פרי נינהו דהא מותרין בערלה כמבואר במסכת ערלה פרק א' אפ"ה נברוך עלייהו בפה"א כמו לולבי צלפה וכמ"ש בסי' שאח"ז לכך כתבו דדמי לקורא דלא נטעי אינשי אדעתא דהכי **). ועיין בפירוש המשנה להרמב"ם שם שפירש דלולבים הם הענפים היוצאים בראשי הבדים הקשים והם רכים מאד. ופירש הרשב"א בתשובה סי' תכ"ח דשקדים הקטנים לא דמו לבוסר דהתם אוכל הפרי עצמו שמחמתו נטע האילן אבל השקדים אינו נהנה מגוף הפרי כלל אלא מקליפתו החמוצה ואין נוטעין את השקד אדעתא דקליפת השקדים כו', ומטעם זה השיג באבן עוזר על הט"ז סי' ר"ד ס"ק ד' שלמד מהך דקורא לענין קטניות שזורעין בשדות אדעתא להתייבש ואם עקר מהם בעודם רטובים מברך שהכל וע"ז השיג בא"ע דמה בכך שלא הגיע זמנם עדיין משום זה לא הפסידו ברכתן ועוד שהרי ענבים שנוטעים אותם שדות שלימות לעשות מהן יין ושמן ואפ"ה אם אוכל ענבים מברך עליהם בפה"ע משום דלאו בדעתיה הדבר תלוי אלא כל דאינשי נטעי אדעתא דהכי לא הפסיד ברכתו. ונלענ"ד ללמד זכות על הט"ז דס"ל דבאמת הכל תלוי בכוונה מה שדעתו בשעוקר הפרי מגידולו וא"כ כיון דבענבים וזיתים אדעתא דהך פרי נטעינהו דכשיעקור אותם יהיו ענבים או זיתים ואח"כ יעשה מהם יין א"כ מקרי אדעתא דהכי נטעינהו ונתקיימה מחשבתו. ובזה נדחה ג"כ שאין להביא ראיה מכוסס חטה דלכאורה לפ"ז הו"ל לברך שהכל אבל לפי מ"ש ניחא דהא באמת כוונתו על החטים ואדעתא דהכי זרעינהו שיגדלו חטים ואח"כ יעשה מהם פת. אלא שעיקר התימה הוא מבוסר דג"כ אכתי לא נגמר הפרי לגמרי ובודאי נטעינהו אדעתא דגמר פרי ואפ"ה מברך עליו בפה"ע. ובאמת נראה לפענ"ד שהט"ז דימה את דין הקטניות לדין הפלפלין שכתב הרשב"א דהי' ראוי לברך שהנ"ב משום דלאו אדעתא לאוכלם רטובים נטעינהו אלא לאכול מהם לכשיתיבשו ע"י תערובות כו' ע"ש וא"כ אזינן דאע"ג דאוכל הפרי עצמו שנטעו מחמתו אפ"ה לא מברך עליו כיון דלא הי' דעתו עליו עד שיתיבשו וא"כ הוא הדין והוא הטעם גבי קטניות. וראיתי באבן עוזר שכתב לחלק דגבי פלפלין אף לכשיתיבשו לא יאכלם בברכתם כיון דאין נאכלים אלא ע"י תערובות והם כתבלין בלבד ולא מברך עלייהו אבל בנ"ד דנטעי אינשי אדעתא למיכל עם ברכתן מה בכך שעדיין לא הגיע זמנם. ובאמת קשה מה לי אם נטעי אדעתא למיכל עם ברכתן או בברכה אחרת. אלא נ"ל דהט"ז ס"ל דהא ודאי היכא שאוכל הפרי עצמו שנטעו מתחלה לכך רק שלא נגמר עדיין ואם יוגמר אזי יאכלם בלא שום תיקון ויברך עליו ברכה הראויה לו כגון בוסר השתא נמי מברך ברכה זו וכן אם אוכל את הפרי לאחר שנגמר כמו שהיה כוונתו שיהיה ע"י זריעה או נטיעה זו רק שעדיין לא עשה התיקון הצריך לו ודאי דזה אינו מעכב הברכה אם הוא ראוי לאכילה ג"כ כמות שהוא וכגון זיתים וענבים או כוסס את החטה אמנם היכא שלא נגמר הפרי כמו שנתכוין שיהיה ע"י זריעה או נטיעה זו ואם יוגמר הפרי כמו שהי' כוונתו אז אינו ראוי לאכילה בלי תיקון דבר אחר א"כ אם תאמר דדיינינן ליה כאילו נגמר הרי בשנגמר אין ראוי לאכילה כלל אלא לאחר התיקון, והא ודאי לא חשבינן ליה כאילו נגמר והוא לאחר התיקון כיון דתיקונו בידי אדם ואכן בתר כוונתם דשעת גמר הפרי

---

*) ובשבולי הלקט כתב בשם הר' ישעי' דעל שקדים אפילו קטנים מברך בפה"ע דפרי נינהו אע"פ שסופו להקשות הוי אוכל ואפשר דבשקדים המרים איירי.

**) וכן מצאתי בערוך ערך תמר ב' תמרות הם לולבי צלפה ומשום דאדעתא דהכי נטעי להו מברך בפה"א אבל לולבי גפנים דלאו אדעתא למיכל לולבין נטעי להו מברכין עלייהו שהכל.

הפרי אזלינן ולכך בפלפלין דע"כ כיון דלא נטעי להו אלא לאוכלם כשיתיבשו ואז אינם ראויים לאכילה רק לתבלין וע"כ דיינינן להו כמו שהם עתה וכיון דאכתי לא באו לכלל דרך אכילתו שנתכוין עליהם לאוכלן ביבישותם נחית חד דרגא ומברך בפה"א *) ולפי"ז בקטניות הוה ממש כפלפלין דאם נדון אותם כמו שהיתה תכלית כוונתו בזריעה זו דהיינו לכשיבשו וא"כ אין ראויים לאכילה אם לא שיתקנם מקודם ע"י בישול והך מלתא אחריתי היא וע"כ כדהשתא דיינינן להו דאכתי לא גמר פירא ולא נתקיימה מחשבתו ולכך נחית חד דרגא ומברך עליהם שהכל . ויש להביא קצת ראיה לזה מלשון הש"ס דקאמר לכון נטעי אינשי אדעתא דפוגלא כו' ופירש רש"י לאוכלו כשהוא רך ושמו פוגלא . ולכאורה קשה תיפוק ליה דאפילו לא נטעי ליה אלא אדעתא דסופו להקשות ויאכלנו ע"י תיקון רקוח וכדומה מכל מקום כיון שעתה אוכל גוף הפרי שמחמתו נטעו צריך לברך בפה"א וכדעת האבן עוזר גבי קטניות . אלא ע"כ דבאמת אי הוו נטעי ליה אדעתא דסופו להקשות אעפ"י שיש לו תיקון מ"מ על אותה שעה דגמר פירא דיינינן מה שהיה דעתו עליו וא"כ אז אין ראוי לאכילה כלל כמות שהוא. ויש לדחות דאפשר דקושטא דמלתא קאמר דלכון נטעי ליה אדעתא דפוגלא וה"כ אפי' נטעי ליה אדעתא שיאכלנו ע"י תיקון כשיתקשה ג"כ שפיר מברך עליו בפה"א כיון שאוכל את גוף הפרי שנטעו בשבילו **) שוב ראיתי בשו"ת פנים מאירות חלק ראשון סי' ס"ה בסופו שהשיג ג"כ על הט"ז בזה

והביא ג"כ ראיה מכוסס את החטה ע"ש וכבר כתבתי לדחות זה . ומ"ש עוד שם דהט"ז עצמו סי' ר"ה כתב לענין בצל דכשהוא לעיר ורך מברך בפה"א וכשהזקין עד שלא נתבשל מברך שהכל כו' . ולא ידענא מאי קאמר דהרי הט"ז שם כתב בהדיא דהתם תחלת זריעתו היה לכוונה זו דכשהוא לעיר ורך כו' ע"ש לאפוקי הכא בקטניות שבשדות כתב הט"ז דתחלת זריעתו לא היה כלל לאוכלם בעודם רכים. אמנם מ"ש שם דבאמת אף בקטניות שבשדות עיקר זריעתן למאכל אלא שמחמת שיש הרבה מזה המין ואי אפשר למכור הכל מניחין לייבש ותדע דאם רוצה לקנותם כולם בעודם רטובים היה רוצה בעדם ביוקר יותר כו' ע"ש הדבר נכון מצד הסברא ובצירוף שאר ראיות שהביאו נוכל לסמוך עליהם ובאלי' רבה הביא דברי הט"ז ולא חלק עליו. וכמדומה דעמא דבר כהפנים מאירות וא"ע שאין מחלקים בין קטניות לקטניות . ובענין השרביטין שכתב הט"ז דאם זרעו לאכול רטובים מברך עליהם ג"כ בפה"א והא"ע והפנים מאירות חלקו עליו גם בזה וכתבו דבאמת לאו עיקר פרי הוא ונחתינן דרגא לברך עליהם שהכל . ולא ידעתי מנ"ל הא דהא כיון דבאמת מתחלה אדעתא דהכי זרעי להו לאכול אותם עם קליפתן הירוקה מדוע נאמר דהקטניות עיקר פרי והשרביטין לאו עיקר נינהו דלמא תרוייהו כי הדדי נינהו ולא דמי לקפריסין למ"ד לאו פירא נינהו דדלמא קפריסין לגבי אביונות לאו פרי נינהו ועוד דהתם כי שקלת לקפריסין לא מיית פרי אבל הכא תרווייהו כחד חשיבי וכמות זה כן מות זה הלכך ברכתן

---

*) אבל בהרשב"א מבואר דטעמא משום דאיכא דנטעי לי' קצת אדעתא למיכל מיני' ברטיבא .

**) ועיין במרדכי דחולין סי' תרע"ג שכתב ואותן תולעים שנמצא בקליפה הארוכה של קטניות כו' כיון שסופו להתקשות הוי כמו אילן דאיתא פרק כ"ק קורא אמר שמואל שהכ"ב שסופו להתקשות ומסקינן דהלכתא כשמואל . ול"ע דהא אמרינן דלכון כיון סופו להתקשות כו' ועיקר טעמא משום דלא נטעי אדעתא דקורא וא"ל דאעפ"כ תלוי במה שסופו להתקשות דא"כ מאי פריך מכלף דהעלין והתמרות אין סופן להתקשות ואם הייני אומרים דאפ"ה תלוי במה שסופו להתקשות יש מקום לדברי הט"ז כאן .

ברכתן שוה *), ולא מבעיא לשיטת המג"א והפנים מאירות שאכתוב לקמן דס"ל בקליפת מראנץ מרוקא דמברך בפה"ע א"כ הכא לא גרע ואין לנו לדחוק לחלק בינייהו אלא אפילו לדעת הט"ז דס"ל התם דמברך בפה"א היינו דווקא התם בקליפת מראנץ דאינו ראוי לאכילה כשהוא חי לכך קאמר דאינו עיקר פרי ודמי לקפריסין לגבי אביונות וגרע מיניה אבל הכא תרווייהו אוכלא ניהו ועיין בהלכות שבת סי' שי"ט. ואין להביא ראיה מהא דדייק לקמן מדקתני הכן שלו אין מצטרף אלמא לאו אוכל ניהו ובפרק א' דעוקלין אמרינן שם שרביט שרקנו טהור שייר גרגיר אחד טמא ר"א בן עזרי' מטהר בשל פול ומטמא בשל קטניות מפני שאדם רוצה בתשמישן ומביאו הש"ס בחולין דף קי"ט ע"ש אלמא דע"כ השרביטין לאו אוכל ניהו מדפליגי אי מצטרף או לא וע"כ לא פליגי אלא דר"א סבר דמצטרף משום שומר הא לא"ה לא. נלפענ"ד דאין ראיה דדלמא איירי לאחר שיבשו השרביטין ואין ראויין לאכילה או בהנך מיני קטניות שאין השרביטין ראויין לאכילה דאל"כ באמת אמאי אינו מטמא משום אוכל הא ראויין לאכילה, ואפילו אם נאמר דלאו עיקר פרי ניהו נראה דהיינו דוקא בהנך שהקליפה הירוקה צריך לקלוף מעלי' מתחלה קרום דק ואינה טובה כ"כ למאכל בזה יש לדמותן לאביונות וקפריסין אבל בהנך שקורין צוקר ארביס שוטין ואוכלים אותם כמות שהוא עם הקטניות וטובים כמו הקטניות בזה אין נראה לומר שאם אוכלם בפ"ע יברך עליהם שהכל ואם רוצה לצאת ידי כולם ישתה מקודם מעט מים ויברך עליו שהכל וגם יברך על הקטניות בפ"ע בפה"א ואחר יאכל את השרביטין דאל"כ אף שמברך על הקטניות בפה"א מכל מקום עדיין לא יצא ידי חובת השרביטין להאבן עוזר והפנים מאירות ובדיעבד אם לא בירך רק בפה"א ודאי דגם איניהו מודו דאין חוזר לברך על השרביטין דהא בקפריסין יש ספק אם מברך עליהם בפה"ע דדלמא פרי הם וכמ"ש בא"ע בהדיא ע"ש. והנה בעירובין דף כ"ח מביא הש"ס פלוגתא דרבנן ור' יהודה לענין קור דר' יהודה ס"ל הרי הוא כעץ לכל דבריו ובעי הש"ס לאוקמא דשלקו וטגנו איכא בינייהו דלת"ק מטמא טומאת אוכלין ור' יהודה חולק מתקיף לה רבא מי איכא למ"ד שלקו וטגנו לא דהא עור ששלקו מטמא טומאת אוכלין אלא אמר רבא איכא בינייהו ברכה דאתמר כו', ויש להקשות לפי"ז דא"כ אמאי קאמר רב יהודה בפה"א כיון דסתמא דמתני' דעוקלין אתיא כר' יהודה דאמר הרי הוא כעץ לכל דבריו וא"כ הו"ל מחלוקת בברייתא וסתם במתני' דקיי"ל הלכה כסתם **). ויש ליישב דאולי אף ר' יהודה לא קאמר אלא לאחר שליקה וטיגון ומתני' דהתם בלא שליקה וטיגון איירי ולא מייתי הש"ס הך דאתמר אלא לומר דשמואל ס"ל שהכל אפילו אחר שליקה וטיגון ואפ"ה קאמר הש"ס דהלכתא כשמואל אפילו לאחר שליקה משום דהא אעפ"כ לא נטעי אינשי אדעתא דקורא לאוכלו לאחר שליקה. ובתוספות י"ט בעוקלין כתב לתמוה על התוס' והר"ש שם שכתבו דלכך קור ניקח בכסף מעשר משום דהא חזי ע"י שליקה כו' וע"ז הקשה דהא הש"ס מוקי לפלוגתא בשלקו וטגנו א"כ מתני' דאתיא כר' יהודה נמי בשלקו וטגנו איירי ומהאי טעמא פסק הרמב"ם דבשלקו מטמא כת"ק כו' ע"ש ותימה עליו דהא דפסק הרמב"ם דמטמא היינו ככ"ע כדקאמר מי איכא למ"ד שלקו לא דהא עור ששלקו כו' ובמסקנא פלוגתא דרבנן ור' יהודה לענין ברכה. ואין לומר דאכתי למאי דס"ד

*) אמנם לקמן יבואר דלענין ברכה לא תלי בהכי ואע"ג דהמג"א כ"כ לגבי קליפת מראנץ אין דבריו ברורים כמ"ש לקמן.

**) ועיין בחוות יאיר סי' ל"ד.

דס"ד דבשלקו מיירי תקשי קושיית התוס' והר"ש דאם ניקח בכסף מעשר למה אינו מטמא טומאת אוכלין נראה לפענ"ד דלק"מ דודאי אי אמרינן דאפילו שלקו הרי הוא כעץ ואינו מטמא א"כ ע"כ אף דראוי לאכילה ודרך בני אדם לאוכלו מכל מקום עץ שתקנו לאכילה אינו מטמא א"כ ליכא לאקשויי אם ניקח בכסף מעשר למה אינו מטמא טומאת אוכלין הא ליתא דבמעשר בראוי לאכילה תליא מלתא ומקרי אוכל אלא דעץ אינו מקבל טומאה ודוקא בהך דהקושט וראשי בשמים כו' פריך ר' יוחנן בן נורי שפיר אם אינו מטמא כו' דהא וודאי דאינם כעץ רק שאינם אוכל וע"ז פריך דאם אינם אוכל למה ניקח כו' אבל למסקנא דקאמר אפילו בקור כיון דשלקו וטגנו והוא ראוי לאכילה מטמא א"כ לענין קור נמי בראוי לאכילה תליא הקשו התוס' והר"ש שפיר דהכא נמי קשה קושית ר"י בן נורי והא תירצו דהכא בקור שאני דחזי ע"י שליקה לכך ניקח בכסף מעשר הלכך אף דהשתא לאו אוכל גמור הוא ואינו מטמא אפ"ה ניקח כו' ואף לאחר שליקה דבאמת הוא אוכל ופרי מפרי וגדולי קרקע אפ"ה לא מברך אלא שהכל דמכל מקום לא נטעי אינשי אדעתא דקורא. ומזה הטעם נראה לי דמי שמוצץ הבד שגדל עליו מין חטים שקורין טורקשין וויץ צריך לברך עליו שהכל דהא ודאי דלא זרעי אינשי אדעתא דהאי בד ודמי ממש לקור. ועוד י"ל דכיון דאינו מוצץ רק מימיו א"כ דמי למאי דאמרינן בסימן ר"ב דכל הפירות מברך על המשקה היוצא מהם שהכל ועיין בזה בשו"ת גינת וורדים סי' כ"ו וא"ל דשוה מיא דשלקי זה אינו דאין נרגש בהם טעם החטים. ועוד יש לדחות בכמה גווני ואין להאריך. וכתב בעולת תמיד סי' ר"ג ס"ק ד' דהלנון שנתקשה אין מברכין עליו כלל דעץ בעלמא הוא עכ"ל ונ"ל דמיירי שנתקשה הרבה מאד עד שאין אוכלין אותו כלל:

ו' דין דצלף של ערלה בחו"ל זורק את האביונות ואוכל את הקפריסין אבל בארץ מחלוקת הפוסקים אם אסור או מותר וקפריסין הוא הקליפה הגדילה סביב האביונות שהוא עיקר הפרי. ולענין ברכה על האביונות דכ"ע מברך בפה"ע אבל על הקפריסין י"א לברך בפה"ע וי"א בפה"א ומספק יש לברך בפה"א דיוצא בדיעבד אפילו על פירות העץ ועל העלין והתמרות הבולטין בעלין של צלף מברך בפה"א וי"א שתמרות הם הלולבין עיקר העץ שגדל בו הפרי וכשהם רכים אוכלים אותם [וי"א שהוא הפרח]. ועל קליפה של מראנץ המרוקח בדבש ג"כ בפה"א ויש חולקין וס"ל דמברך בפה"ע ואיכא דסבר דמברך שהכל. וגרעינין שבפירות כגון שבתפוחים ודומיהם מברך בפה"ע וי"ח ע"ז [וכתבו דמברך בפה"א ולי צ"ע דלפי הראיות שהביאו החולקים אף בפה"א אין לברך רק שהכל] ודוקא במתוקים אבל במרים לא יברך עליהם כלל כיון שאין נהנה ואם מתקן ע"י האור מברך שהכל אף לדיעה ראשונה:

פסקא אמר רב יהודה אמר רב צלף של ערלה בחו"ל זורק את האביונות ואוכל את הקפריסין ואע"ג דתניא על מיני צלפה על העלין והתמרות אומר בפה"א על האביונות ועל הקפריסין אומר בפה"ע אלמא דקפריסין פה"ע נינהו הוא דאמר כר"ע דס"ל אין מתעשר אלא אביונות לבד מפני שהוא פרי אבל קפריסין לאו פרי נינהו רבינא אשכחיה למר בר רב אשי דזריק האביונות ואכיל את הקפריסין ואע"ג דבערלה גם שומר לפרי אסור ואפילו היכא דליתא בשעת גמר פירא מכל מקום כיון דאי שקלת ליה לקפרס לא מיית פירא אין לו דין שומר ושרי והלכתא כמר בר רב אשי ומדלגבי ערלה לאו פרי נינהו לגבי ברכה נמי לאו פירא ולא מברך על הקפריסין רק בפה"א, ומן והלכתא ואילך כתבו הפוסקים דאינו לשון התלמוד רק לשון הגאונים ויבואר לפנינו אי"ה. ופירוש תמרות שבצלף כתב רש"י שבולטין בעלין כמו בעלין של ערבה וכן פירש רבינו ירוחם נתיב ט"ז ח"ב ונתיב כ"א ח"ב אבל הר"ם במסכת מעשר

מעשר פ"ד כתב דתמרות הם לולבים *) וכשהם רכים אוכלים אותם והוא עיקר העץ שגדל בו הפרי עכ"ל וצ"ע על רש"י שהוא בעצמו במסכת שבת דף למ"ד ע"ב כתב צלף מין אילן הוא וטוען ג' מיני פירות אביונות וקפריסין ולולבין וגם בשבת דף ק"ל ע"ב כתב צלף אילן גדול הוא ובעל ענפים הרבה ושלשה מיני אוכל יש בפירותיו אביונות וקפריסין ולולבין וכ"כ הר"ן שם א"כ נראה שרש"י מפרש דתמרות ר"ל לולבין וכ"כ התוספות בביצה דף כ"ה ע"ב גבי וי"א אף צלף באילנות **) וכן נראה ממ"ש רבינו יונה ז"ל כאן וכמ"ש לקמן אבל הטור כתב כפירש"י כאן וכ"כ המג"א ובהגהת הש"ע והרמב"ם בפירוש המשנה פ"ד דמעשרות משנה ו' כתב דתמרות הוא הפרח והברטנורה הביא פירוש הרמב"ם ופירוש הר"ש ופירוש צלף כבר כתבתי בשם רש"י בשבת דצלף אילן גדול הוא אבל רבינו יונה כתב צלף הוא אילן קטן ונקרא בערבי אלקפאר ומפני שהוא קטן היו מסופקים ב"ש אם נדון אותו כמו ירק כו' וכן הברטנורה כתב קאפרי בלע"ז ואעפ"י שהרמב"ם כתב שנקרא בלשון ערבי אל כבר נראה שהיינו הך וכמ"ש פ"א דדמאי נצפה בלשון ערבי קפאר ונצפה הוא צלף כמ"ש הרא"ש שם וכדאיתא הכא על מיני נצפה כו' ולקמן דף מ"ס: והנה הרי"ף סתם וכתב צלף של ערלה והשמיט תיבת בחו"ל וכתב רבינו יונה דאית דבעו מימר בדעת הרי"ף דאף בא"י הדין כן דהלכה כר"ע דס"ל דאין מתעשר אלא אביונות בלבד . ובאמת שכ"כ דעת הרמב"ם פרק יו"ד מהלכות מ"ש ונטע רבעי הלכה ג' שלא חילק בין א"י לחו"ל ***) ורבינו יונה מוכיח שע"כ אין כוונת הרי"ף להתיר בא"י דכיון שרב לא אמר אלא בחו"ל היאך יכול להקל ולהתיר בשם רב מה שהוא לא היה מתיר , והפ"י כתב דאפשר דרב ס"ל דהלכות מדינה הוא כו' משא"כ לדידן דקיי"ל הלכה למשה מסיני הוא א"כ לא שייך כל המיקל וכיון דבעיקר פלוגתא דר"א ור"ע לענין מעשר קיי"ל כר"ע ה"ה לענין ערלה הלכה כר"ע לגמרי עכ"ל . הנה מלבד שעדיין קושיית רבינו יונה נשאר מעל כיון דרב גופיה ס"ל לאיסור בארץ היאך יכתוב הרי"ף בשמו להתיר מה שהוא אוסר. אבל בלא"ה לא ידעתי מה יענה על רב דלא פסק כר"ע לגמרי אע"ג דהלכה כר"ע מחבירו אפ"ה לא התיר אלא בחו"ל משום דכל המיקל וכו' וכלפי לייא רב דס"ל בא"י הלכות מדינה יחמיר בארץ כר"א ואנן דס"ל דאף בא"י הל"מ ניקל בארץ כר"ע . וצ"ל בכוונתו דכיון דקיי"ל הל"מ א"כ ע"כ מר בר רב אשי נמי הכי ס"ל דאל"כ הא קיי"ל הלכה כבתראי וכיון דאעפ"כ אכיל הקפריסין ע"כ דחולק על רב וסובר דהלכה כר"ע לגמרי לגבי ר"א ולכך כתב דהלכתא כמר בר רב אשי זה נראה בכוונתו וקיצר במקום שצריך להאריך . ואמנם לפענ"ד מה שהאריך דלמ"ד הל"מ ודאי לא שייך כל המיקל בארץ ביחיד במקום רבים אלא דוקא בספק השקול אמרינן דספיקא מותר , הנה הר"ן בקידושין לא כתב כן שהקשה לשיטת הרמב"ם דס"ל ספיקא דאורייתא מדאורייתא לקולא וא"כ לאיזה ענין הוצרך לומר כך מסיני דספק מותר

---

*) וכ"כ האבודרהם התמרות שהם לולבים אעפ"י שסופם להתקשות ואינם עיקר הפרי מברך בפה"א ומ"ש שסופו להקשות צ"ע דמנ"ל הא ואפשר דס"ל דא"כ לא הוה פריך והרי צלף כו' ודלמא שאני קורא דאיכא תרווייהו דלא נטעי ליה וגם סופו להקשות ועיין לקמן .

**) ואמנם שם כתבו עלין ואביונות וקפריסין ואפשר שט"ס וצ"ל תמרות דהא תמרות הוה פרי טפי מעלין ועיין בערוך ערך צלף שכתב ג"כ כלשון התוס' וכתב אח"כ תמרות הם לולבי נצפה ועליו ועל העלין מברך בפה"א שהם יוצאים מן האדמה ע"ש .

***) וא"כ אף שרבינו יונה אג"ב דוחקא כתב דהרי"ף משום דהביא דמר בר רב אשי לא הוצרך לפרש יותר עדיין אי אפשר לומר כן בשיטת הרמב"ם .

מותר כיון דבכל ספק שרי והאה כתב דמשום הא לא אריא דהכא אצטריך למשרי כל שנולד ספק בעולם ואעפ"י שאינו כדאי להתיר במקום אחר דמש"ה אמרינן כל המיקל כו' ואפילו יחיד במקום רבים דכל ספיקא שרי ואפילו קרוב לודאי ואפילו לספוקי להדדי נמי שרי וכן משמע במרדכי שם דאפילו למ"ד הל"מ שרי לספוקי להדדי ואעפ"י שהפ"י כתב בשם הכ"מ וכ"כ הב"י סי' רל"ד דלמ"ד הל"מ לספוקי להדדי אסור מכל מקום ביחיד במקום רבים ודאי דשרי לשיטת הרמב"ם *) דס"ל ספק דאורייתא מדאורייתא לקולא אבל מכל מקום י"ל דהרי"ף לא ס"ל כהרמב"ם בהא. עוד נדחק הפ"י לומר דרב לית ליה דרב אסי דאמר הוא בוסר הוא גרוע ולכך אסור בארץ משום סומר וכדבעי רבא למימר מעיקרא דתליא בפלוגתא דר' יוסי ורבנן בבוסר ע"ש . ולדידיה צריך לפרש קושית הש"ס ות"ל דהוה סומר על מר בר רב אסי ומאי קושיא אי מר בר רב אסי לא ס"ל כרב אסי בהא וס"ל כרב וכן בפסחים דף כ"ב פריך מהא דרב אסי אדרבי אילעא דקץ כפניתא בשביעית ומאי קושיא דלמא כרב ס"ל אלא ודאי דס"ל להש"ס דהא דרב אסי ליכא מאן דפליג עלה . והנה רבינו יונה כתב דהא דקיי"ל כר"ע היינו דוקא כשחולק עם היחיד ואין לו שום סיוע מש"כ הכא דברייתא מסייע ליה כו' והפ"י השיג ע"ז דהא קיי"ל מחלוקת במתני' וסתם בברייתא אין הלכה כסתם דברייתא עכ"ל. הנה בש"ס דיבמות לא הוזכר שאין הלכה כסתם רק דקאמר רבי לא שנאה ר' חייא מנין לו והיינו שאין ודאי של ר"א מוליא מידי ספיקו של רבי ואין הכרח לפסוק כסתם דברייתא . ובאמת רבינו יונה לא כתב לפסוק כן בבירור רק שכתב דהך ברייתא לית לי' לר"א דכיון דתנא דברייתא ס"ל כר"א ור' חייא סתם כוותיה שוב אין הכרח לפסוק כר"ע לגבי ר"א ותנא דברייתא דסתם ר"א כוותיה ועיין בנ"י פרק החולץ שכתב גבי סתם ואח"כ מחלוקת דאין הלכה כסתם שהרמב"ן כתב דהיינו שאין הכרח לפסוק כסתם וא"כ גם כאן כיון דאיכא תנא דמסייע לר"א אזדא ליה כלל הלכה כר"ע מחבירו**) והוה מחלוקת שקולה כתרי תנאי דעלמא ולא איפסקא הלכתא לא כמר ולא כמר ויש להקל בא"ל כר"ע מטעם דכל המיקל בארץ כו' ולשיטת הראב"ד פ"ב דתרומות הלכה א' גם רשב"ג חולק על ר"ע ע"ש ובכ"מ שם ***). ואמנם צ"ע בלשון רבינו יונה שכתב דמברייתא משמע דאף הקפרס והתמרות נקראים פרי וכדעת ר"א , ולכאורה לדעת ר"א אף על התמרות מן הראוי לברך בפה"ע שהרי ס"ל דעיקר פרי הוא כמו האביונות מדמחייב במעשר ובברייתא קתני דעל התמרות בפה"א . ולכאורה היה אפשר לומר דלר"א נמי התמרות לאו פה"ע נינהו לענין לברך עלייהו וכן לענין ערלה והא דס"ל דמתעשר היינו משום דאע"ג דהעלין אין מתעשרין דלא חשיב להו אפילו כירק לענין ברכה אפ"ה מברכין בפה"א משום דאסור ליהנות מעוה"ז בלא ברכה ונטעי להו אינשי אדעתא דהכי ומש"ה מברך בפה"א אבל מעשר דרבנן לא חייבו אותו כמ"ש הרשב"א וכיוצא בזה כתב הרא"ש אבל התמרות חשיבי כירק עכ"פ ומשום מעשר ירק נגעו בה אבל מדברי רבינו יונה ז"ל משמע דס"ל דלר"א

---

*) ומכ"ש לפי מ"ש לקמן דהרמב"ם ס"ל דהל"מ כד"ס הוא .

**) עיין בעירובין דף ט' דקאמר אלא ר' חייא אם איתא דלא סבר לה למה לי' למתני' אבל התוס' כתבו שם דדברי הראשונים ממנו יכול להיות דתני אע"ג דלא סבר לה .

***) וצ"ע על החוות יאיר סי' נ"ד שכתב מחלוקת במתני' וסתם בברייתא מלאתי בזבחים דף ק"ב ואין הלכה כסתם אבל אין זה כלל דשם הטעם דסתם מתני' דסנהדרין כחכמים עכ"ל וצ"ע דגמרא ערוכה היא ביבמות דף מ"ב דרבי לא שנאה ר' חייא מניין לו ושמא כוונתו כמ"ש דאין זה כלל לפסוק דוקא כמחלוקת דמתני' ולא כסתם דברייתא משום דהתם שאני .

דלר"א תמרות פרי גמור הוא כמו האביונות וכן משמע מדבריו ריש פרקין במ"ש בשם ר"י הזקן ז"ל לענין כרם רבעי ע"ש. לכן נראה לפענ"ד דרבינו יונה לטעמיה שכתב לעיל שהתמרות הם רכים כמו לולבי גפנים וראויים לאכילה משמע דמפרש תמרות לולבים כפירוש הר"ש וא"כ אע"ג דנטעי להו אדעתא דהכי מכל מקום לא שייך לברוכי עלי' בפה"ע כיון שהוא עצמו העץ הגדל מן הקרקע ולא מברך רק בפה"א כמו קורא אליבא דרב יהודה אבל לענין מעשר שפיר נקרא פרי ומתעשר. אך לכאורה קשה דהא בפרק יו"ד דתרומות גבי תלתן איתא דא"ל להפרים מן העץ ואע"ג דטעם עצו ופריו שוה וכדאיתא בבילה דף י"ג. וי"ל לשיטת הר"ש וסייעתו דר"א פליג וס"ל דאפילו העץ שהפרי גדל עליו חייב במעשר. וגם לפירוש הא' שפירש הר"ש פ"ד דמעשרות גבי תמרות של תלתן צ"ל כן. או אפשר שיש חילוק בין הלולבין לעץ עצמו דהעץ אין אוכלין אותו כלל וגם לא נטעי ליה אדעתא דהכי:

ומעתה נבא לבאר מה שנראה לפענ"ד בדעת הרי"ף והרמב"ם דנראה דהרמב"ם אזיל לשיטתו שפסק פ"א מהלכות תרומות דקדושת הארץ בטלה בזה"ז וכתב המשנה למלך פ"י מהלכות מאכלות אסורות דלפי"ז גם ערלה בזה"ז אף בארץ אינה אלא מדרבנן וכל ספק מותר בה ע"ש הלכה י"א וא"כ רב דקאמר בחו"ל היינו למעוטי בזמן שהארץ בקדושתה או למאן דס"ל שהארץ לעולם עומדת בקדושתה וא"כ י"ל דהרי"ף נמי בהא כהרמב"ם ס"ל דבטלה קדושת הארץ ולכך השמיט תיבת בחו"ל דגם רב גופיה הכי ס"ל אלא דלדידן אין חילוק בין בארץ ובין בחו"ל. ואני תמה על הפ"י שכתב דלהרמב"ם ל"ע שפוסק דמעשר אילן מדאורייתא והכא קאמר שהוא מדרבנן וע"ז כתב דהא דקאמר מדרבנן היינו משום דמעשר בזה"ז דרבנן ותימה כיון דמעשר בזה"ז דרבנן א"כ היאך קאמר אבל ערלה דבארץ גופה דאורייתא הא כיון דבטלה ערלה נמי דרבנן וכמ"ש המשנה למלך. אבל מצאתי למהר"י טראני בתשובה ח"א סי' כ"ה שכתב וז"ל ומ"ש שהרי ערלה כתיב בה כי תבואו ונוהגת בזה"ז מן התורה האי כי תבואו למידרש פרט למה שנטעו גוים עד שלא באו לארץ ולא לומר דבעי ביאת כולם דהא קיי"ל בערלה בח"ל הל"מ ואם אינה תלויה בארץ איך תהיה תלויה בביאת כולם עכ"ל, אבל לא ידעתי מהיכא פסיקא ליה שנוהגת בזה"ז מן התורה ושמא גם בארץ בזה"ז אין אסור אלא משום הל"מ. אמנם בכלאי הכרם נראה דגם להרמב"ם הוא מדאורייתא שהרי בכלאי הכרם לא כתיב בה ביאה כלל ובחו"ל שרי משום דכתיב כרמך כדאיתא בקידושין דף ל"ט. והתוס' הקשו ביבמות דף פ"א ובזבחים דף ע"ג וכן הקשה הר"ש במס' ערלה דלר"ל כיון דתרומה בזה"ז דרבנן א"כ כלאי הכרם נמי דרבנן ואמאי קתני כל שדרכו ולפמ"ש דכלאי הכרם שאני דלא כתיב בה ביאה א"ש. אבל בערלה כיון דכתיב בה ביאה י"ל דהוה כתרומה דבזה"ז מדרבנן ובערלה הל"מ וספק מותר. ומהתוס' נראה דבערלה הל"מ כמ"ש הל"מ ודלא כמהרי"ט דפשיטא ליה דבערלה מן התורה שהרי אף בכלאי הכרם ס"ל דמדרבנן אע"ג דלא כתיב ביה ביאה ומכ"ש ערלה וא"כ להרמב"ם י"ל דכלאי הכרם מה"ת וערלה הל"מ: ומה שהקשה הפ"י על הרמב"ם דס"ל מעשר אילן דאורייתא כבר הקשו כן התוס' בבכורות דף כ"ד. ובר"ה דף י"ב. והר"ש ריש מעשרות והכ"מ ריש פ"א מהלכות מעשר שני ה"ג הקשה ג"כ מש"ס זו על הרמב"ם וכתב דהכא בפירות גרועים כגון נלף וכיוצא בו הוי מדרבנן ואין נראה כן מהרמב"ם שלא כתב דהוי דרבנן רק בחרובי שיטה וצלמונה. ועיין בשו"ת תשב"ץ ח"ג מן סי' קל"ח עד סי' ר"ד *). והנה הרמב"ם פרק א' מהלכות מעשר שני כתב האביונות של נלף נותנין

*) ועיין בשבת ר"פ כלל גדול ברש"י ותוס' שם דתרוייהו ס"ל דמעשר פירות אילן דרבנן.

נותנין עליהם חומרי זרעים וחומרי אילן אם היו משנה שניה הנכנסת לשלישית והראב"ד השיג וכתב א"א המחבר הזה שנה משנתו כב"ש שעושין אותו ספק דלב"ה אילן גמור הוא ואמרינן דאפילו בחו"ל לא עבדינן כוותייהו והכ"מ כתב שהרמב"ם סובר דלענין מעשר שני ועני כיון שאין בדבר הפסד אף ב"ה החמירו בו, ול"ע כיון דמקילין לומר דלא הוי כלאים בכרם א"כ ע"כ דפשיטא להו מלתא שהוא מין אילן ומה מקום לחומרא זו. ולכאורה י"ל דאע"ג דמספקא להו לב"ה מ"מ מותר בכלאים כיון דבזה"ז דרבנן כמ"ש בשם התוס' משא"כ במעשר שני ועני לא שייך למיזל לקולא כיון דעכ"פ חייב באחד מהם או מ"ש או מ"ע לא שייך למיזל לקולא. וכן מצאתי בשער המלך בהלכות מקוואות בכללי ספק דרבנן כלל ו' שכ"כ אהא דר"ע שליקט אתרוג בשבט ואהא דירושלמי דאביונות של צלף כו' אלא שהוא כתב מטעם מעשר אילן דרבנן (ולשיטת הרמב"ם א"א לומר כן רק בצלף ולפי מ"ש הכ"מ דגם הרמב"ם מודה שהוא מדרבנן אבל באתרוג סובר הרמב"ם דמדאורייתא הוא). אבל מה שהקשה שם דלהמשנה למלך בהלכות מגילה דכל היכא דלא מיעקר תקנת חכמים לגמרי איכא למימר ספיקא דרבנן לקולא ואינו חייב רק באחת מלדדי הספק וא"כ גבי אתרוג נמי לא מיעקר דרבנן לגמרי ואמאי הוצרך ר"ע להפרים שני מעשרות והמשנה למלך כ"כ להר"ן והר"ן פ"ק דבילה גבי ההיא דאין מבטלין איסור לכתחלה ס"ל כדעת התוס' דמעשר פירות דרבנן. ואני תמה דנתחלף לו בין תרומת חו"ל לתרומת פירות כמבואר שם בר"ן להדיא דבתרומת חו"ל מיירי אבל מההיא דצלף שהוא ודאי מדרבנן לכ"ע שפיר היה יכול להקשות. ובמקום אחר הארכתי להקשות על הכ"מ שכתב דטעמא משום שאין הפסד החמירו ותירצתי דברי הרמב"ם באופן אחר ואכ"מ:

והנה במנחת יעקב בכללי ס"ס במחודש ט"ו כתב דהרמב"ם בספר המצות סובר דהל"מ ספיקו להקל כד"ס וכתב שכן דעת הטור יו"ד סי' רל"ד ואין מקום להשגת הב"י ודעת הרבה מפרשים דאף הרמב"ם סובר בהל"מ דספק אסור וכמ"ש המנחת יעקב גופיה בשם מהרש"ד וזה ג"כ דעת הב"י. והפ"י כתב דהב"י כתב טעמא דכל המיקל משום דד"ס הוא וע"ז כתב שלא שת לבו להרמב"ם דס"ל הל"מ ואפ"ה ס"ל כל המיקל כו' ובאמת שהב"י לא כ"כ רק בשם רש"י דרש"י כ"כ דערלה מד"ס היא ולכך מקילין והב"י גופיה שם בסמוך הביא לשיטת הרמב"ם סוגיית הש"ס דכך נאמרה הלכה ע"ש במה שהשיג על הטור שכתב בח"ל הל"מ שלכך כו':

והנה בקפריסין לענין ברכה כתב הרי"ף מדלגבי ערלה לאו פרי הוא לגבי ברכה נמי מברך בפה"א וכ"כ הרמב"ם אבל התוס' כתבו דבח"ל בערלה טעמא משום דכל המיקל אבל בארץ לא משום דפרי הוא ומברכין עליהו בפה"ע ובברכות אין חילוק בין בארץ לבחו"ל וכ"כ הרא"ש דאף בחו"ל מברכין בפה"ע וגם המרדכי הביא דברי התוס' (וגם בערוך ערך צלף כתב דגם על הקפרס מברך בפה"ע שהוא שומר הפרי וזה צ"ע וכמ"ש הט"ז והפ"י לענין קליפת מראנץ וכמ"ש לקמן בשמם דאין ענין שומר לברכה) ורבינו ירוחם הביא שני הדיעות ולא הכריע אבל הטור כתב דמספק יש לברך בפה"א דהא אף על פה"ע יצא בדיעבד וגם האגודה כתב דמברך בפה"א וכ"פ בש"ע. ובשו"ת שאגת ארי' סי' כ"ג כתב ליתן טעם לדעת הרי"ף וסייעתו *) דהגע עצמך אם אוכל קפרס

---

*) שוב ראיתי שכ"כ במעדני מלך ג"כ אבל יש לדחות שהרי לקמן דף מ"ס כתבו התוס' בשם הירושלמי דמיני האטד אינם כלאים ולברכה בפה"א והגע עצמך שאוכל מאותן הגדלים בכרם ומברך עליהם' בפה"א הא סתרי אהדדי וכן בדין הכסות יבואר לקמן דאינו כלאים ומברך בפה"א אלא ע"כ דכה"ג לא הוי סתרי אהדדי.

קפרס של ערלה בחו"ל ומברך בפה"ע הוי תרתי דסתרי אהדדי ע"ש. וזה אפשר לדחות דהא כתב הרא"ש בריש המסכת לענין תפלה דעבדינן תרתי קולי דסתרי אהדדי דבתפלה הקילו וא"כ גבי ערלה נמי דקי"ל כל המיקל בארץ כו' אפילו ביחיד במקום רבים הקילו נמי לעשות תרתי דסתרי כיון דמדינא פה"ע הוא אין לשנות ברכתו. ולדבריו לכאורה קשה הא דפריך ליה רבינא ולעביד מר כב"ש ר"ל לאכול האביונות ג"כ ואיך אפשר לו לאכול האביונות כיון דבהא ודאי צריך לברך בפה"ע דלא שייך למעבד כב"ש במקום ב"ה ור"ע ור"א וא"כ הוי תרתי דסתרי (ודוחק לומר שזה השיב לו ב"ש במקום ב"ה אינה משנה וצריך לברך בפה"ע דפשטא דלישנא דאפילו לענין ערלה לא עבדינן כוותייהו) ושמא י"ל שהקשה שלא היה לו לזרוק האביונות ויאכלם בתוך הסעודה וכה"ג באופן שלא יצטרך לברך עליהם:

וראיתי בספר עטרת תפארת שהקשה על רש"י שפירש בד"ה אדעתא דפרחא שם פריו משמע דהיינו אביונות ולא דק דפרחא היינו קפריסין מדקאמר ושקלוה לפרחא דביטיתא א"ו שכוונת רש"י ג"כ על הקפריסין אלא שקיצר בלשונו עכ"ל. ולפענ"ד הדבר פשוט שכן הוא שהרי הביא הך ברייתא דעל הקפריסין בפה"ע א"כ הקפריסין הם גוף הפרי כמו האביונות, ואמנם לכאורה נראה דפרחא היינו אביונות דאמר לקמן דף מ' תנן הקלים שבדמאי כו' הצלפה ומפרש הש"ס מאי צלפה פרחא וע"כ דקאי אאביונות דאי קאי אקפריסין א"כ קשה הא ודאי נמי לא בעי עשורי אליבא דר"ע דקיי"ל כוותיה דאין מתעשר אלא אביונות בלבד. אמנם י"ל דהך דצלפה פרחא ר' יוחנן קאמר לה התם ור' יוחנן לטעמי' דאמר שם פ"א דדמאי בירושלמי והביאו הר"ש דאפילו ודאי לא בעי עשורי ודמאי לאו דוקא נקט. ואמנם בספר הנ"ל בסילוק הסתירה השנית על הרמב"ם כתב דאפילו לר"י דמאי דוקא דמיירי בספק אם מן ההפקר או מן השמור וגם זה נקרא דמאי והשיג על הר"ש שכתב דהא

דקאמר הש"ס הא ודאי בעי עשורי הוא דוקא אליבא דר"ל וע"ז כתב דהא ליתא דאפילו לר"י מדייק שפיר הא ודאי בעי עשורי בשל בעה"ב שהם ודאי מן השמור ע"ש. ולפענ"ד דברי הר"ש נכונים ודבריו תמוהים שהרי הר"ש הביא בשם הירושלמי דאליבא דר"י ה"ט דנקט דמאי לפי שבכל מקום לא חשו אלא דמאי הכא לא אתינן מתני' אלא ודאי ומפרש הר"ש דר"ל דנקט דמאי אגב אחריני ולדבריו דברי הירושלמי אך למותר דגם זה נקרא דמאי דא מאי. ומה שהקשה שם דא"כ לר"י דאפילו ודאי לא בעי עשורי הא בין לר"א ובין לר"ע עכ"פ האביונות חייבים ולא פליגי אלא בקפריסין ותמרות מטעם שאינם פרי ולא מטעם שגדל במקום הפקר ולפמ"ש דצלפה היינו קפריסין א"כ י"ל דלר"י מתני' דהתם ר"ע היא והא דפטר צלפה באמת טעמא משום דלאו פירא נינהו והא דקרי לי' קלין שבדמאי היינו שעכ"פ הי' חייב לעשר בתורת ירק אלא דר"ע ס"ל דאפילו כירק לא חשיבי וכמו עלין אליבא דר"א ובאמת גם אליבא דר"ל יש לפרש דצלפה היינו קפריסין ואע"ג דלר"ע פטור י"ל דמ"מ אם זרען לירק חייב כמ"ש הרמב"ס פ"ב דתרומות הלכה ד' והוא מהירושלמי. אלא דבאמת נראה לפענ"ד עיקר דכל שהוא יודע שהוא מן השמור ודאי חייב אף לר"י וטעמא דמלתא דכיון דפטור דהפקר הוא משום שידו וידך שווים ובשמור לא שייך זה וכמ"ש ג"כ בשם הרמב"ס עד שיוודע לו שהוא מן השמור אבל כ"ז שלא נודע לו שהוא מן השמור אעפ"י שאמר לו ע"ה שאין מעושרין מ"מ חזקתו מן הפקר ואינן בכלל דמאי כלל וא"כ הא דפריך הא וודאי בעי עשורי הא תמרי דזיקא הפקרא נינהו אין הקושיא רק אליבא דר"ל דלר"י דאף בוודאי מיירי שאמר לו שאין מעושרין א"כ לא פריך מידי דהוא גופא טעמא דתמרי זיקא משום דהפקרא נינהו לכך פטור: ומדברי רש"י שכתב על מיני צלפה הוא צלף וכ"כ הרמב"ס פ"ו דדמאי שנקרא בערבי קפאר וגוף האילן נקרא כן כמ"ש הכ"מ פ"ח מהלכות ברכות וכ"כ

וכ"כ הברטנורה וכן מצאתי בערוך ערך נלפ שכתב פירוש נלפ הוא נצפה והוא פרחא והוא שם האילן ובלשון ישמעאל אל כבר ובלע"ז קפר"א וא"כ מ"ש נצפה פרחא גופ האילן נקרא פרחא ומשמעא על שם עיקר הפרי נקרא כן שהם האביונות ולפי"ז היה אפשר ליישב מה שהקשה בספר הנ"ל על הרמב"ם שהשמיט הדין שעל העלין והתמרות יש לברך בפה"א דא"ל דנלמד מקפריסין ז"א דשד"א דדמי לקורא משום דנטעי אינשי אדעתא דפרחא וכקושיית הש"ס וכן קשה ג"כ על הרי"ף ולפמ"ש דהרמב"ם מפרש פרחא גופ הפרי י"ל דס"ל דעל העלין והתמרות לא מקשה הש"ס דפשיטא הוא שיש לברך בפה"א שעיקר הטעם בקורא משום שנוטעין הדקל לאוכלו כשיוגמר פריו ואז כבר הקור מתקשה ונעשה כעץ משא"כ העלין והתמרות דאיתניהו בשעת גמר פירא אבל קושית הש"ס היא אקפריסין למה יברך עליהם בפה"ע כיון דליתנייהו בשעת גמר פירא אע"ג דאי שקלת ליה לא מיית פרי מ"מ עיקר הנטיעה הוא לאוכלו בשעת גמר פירא ולא קודם והאא משני דקלא נטעי לי' אדעתא דשותא היינו קפריסין, ועדיין צ"ע דלקמן דקאמר פרחא דביטתא משמע דפרחא היינו קפריסין אבל בערוך ערך פרחא מבואר דגרס ושקלוה לנילא דפרחא וכ"כ בערך נלפ שהקפריסין קרוי נילא דפרחא. עוד הקשה בספר הנ"ל דאיך קאמר זורק את האביונות ואוכל הקפריסין וכן במר בר רב אשי הא בשעת גמר פירא ליתי' לקפרס וא"ל דקודם גמר פירא מיירי הא אז אין איסור משום ערלה ומתרץ דלמאי דמסיק דכל האילנות משוויאו נוכל לומר דמיירי קודם גמר פירא, ובס"ד לא קיים להקשות. ולפענ"ד נראה דאעפ"י שרש"י כתב שכשמגיע סמוך לבישולו נופל ממנו לאו דוקא אלא שמתפרד מעל הפרי אבל מ"מ דבוק בו קצת כעין הנץ באגוזים שדבוק בו קצת אף בשעת גמר פירא ועדיין צ"ע:

ובענין קליפה של מראנץ המרוקח בדבש דעת הט"ז סי' ר"ד ס"ק פ"ו דמברך בפה"א ומדמה לה לקפריסין והמג"א סי' ר"ב ס"ק י"ז כתב דמברך בפה"ע והפ"י השיג עליו וכל דברי הפ"י הן הן דברי הט"ז. אבל מ"ש הפ"י שמה שמביא המג"א ראיה מוורדים דאע"ג דלא חזי אלא לרקוח לית לן בה וע"ז כתב הפ"י דאין הנדון דומה לראיה דשאני התם דלא נטעי לה אלא אדעתא דהכי לחוד כו' בזה אני תמה שנראה מדבריו שהמג"א הביא ראיה כמו בוורדים מברך בפה"ע ה"נ כאן וע"ז כתב דוורדים נטעי אדעתא דהכי לחוד ובאמת נהפוך הוא דבוורדים מברך בפה"א וטעמא משום דשם לאו עיקר פרי הוא דהזרע הוא עיקר הפרי וכמ"ש הטור סי' ר"ד וכ"כ הב"י בשם הכל בו והביאו המג"א שם ס"ק כ"ג ע"ש משא"כ הכא דס"ל להמג"א דנחשב כמו גופ הפרי. אלא דהוה קשיא ליה להמג"א דלמא משום דאינו נאכל כמות שהוא חי אלא ע"י רקוח גרע טפי ואפשר דהדבש עיקר ע"ז הביא ראיה מוורדים דאין הדבש עיקר משום דתיקונו ע"י כך וזה נראה מבואר מכוונת המג"א ודלא כמ"ש הפ"י דבוורדים לא נטעי לי' אלא אדעתא דהכי לחוד דליתא וכמ"ש. אבל מה שהביא המג"א ראי' מדלגבי ערלה פרי הוא ע"ז יפה כתב הט"ז והפ"י דהתם מטעם שומר אסור ואין זה ענין לברכה. ובשו"ת פמ"א סי' ס"ה הסכים לברך בפה"ע ובאמת מה שהשיג על הט"ז במה שהניח דברי התוס' בצ"ע הדין עמו אלא שהאריך לפרש הסוגיא וכוונתו בקצרה דמה ענין קפריסין לקליפי אגוזים דקליפי אגוזים לאו אוכלא נינהו כלל ובודאי אינן פרי אי לאו מריבוייא דקרא דהוי טפל לפרי משא"כ בקפריסין דאוכל נינהו ולמאי דס"ל כר"א בארץ לענין מעשר איכא למימר דה"ה לענין ברכה פרי נינהו ומברך בפה"ע. ודעת האלי' רבה סי' ר"נ סק"ב בשם העולת תמיד דמברך שהכל והסכים עמו וכתב דלא נטעי להו אדעתא לאוכלו ע"י רקוח אלא משליכין אותו אחר שמריחין בו גם עינינו רואות שא"א לאוכלן אין כלל דלא כמג"א אלא כותשין אותו אחר שמיבשין אותו ומערבין אותו בבשמים הלכך ע"י רקוח יש לברך שהכל

שהכל

שהכל עכ"ל ולפענ"ד דאפילו אי יהבינן לי' הא דלא נטעי לי' אדעתא לאכלו ע"י רקוח מ"מ י"ל דהמג"א לטעמיה אזיל במ"ש גבי גרעינין המרים שמתקן באור והא"ר עצמו כתב שם כהמג"א ויבואר לקמן אי"ה. ומצאתי כתוב דאפשר דקליפת מראנץ עיקר נטיעתו ג"כ אדעתא דהכי שהרי מביאין ממנו אלפים ורבבות ליטרות קליפות בפעם א' עכ"ל וכן נראה ממ"ש הפ"י דהכא נטעי לי' נמי אדעתא דהכי ע"ש אבל בבאר היטב כתב שבמלכות ישמעאל נוהגין לברך עליו שהכל:

ובגרעיני הפירות דעת התוספות והרא"ש והמרדכי לברך בפה"ע מדאזינן שחייב בערלה וכ"כ רבינו ירוחם והרשב"א חולק וס"ל דשאני ערלה דמרבינן ליה מאת פריו את הטפל לפריו והביאו הטור ובש"ע כתב כדעת התוס' והאחרונים אחזו לומר דדעת הרשב"א עיקר הלא המה הפנים מאירות והא"ע והביאו ראיה מהא דקתני במסכת ערלה שמותרין ברבעי אלמא דלאו פירי נינהו. ולפענ"ד דמאי דמותר ברבעי אין ראיה מזה לענין ברכה שהרי בוסר לכ"ע מברכין עליו בפה"ע אפילו להרשב"א ואפ"ה מותר ברבעי ולמדו כן מהא דדרשינן פרי אתה פודה ואי אתה פודה בוסר ולא פגין. ומ"ש הפמ"א לפרש דלענין פדיון לא מהני בוסר אין נראה לפענ"ד כמו שיבואר לקמן בדין הבוסר. ועוד הביאו ראיה ממתני' דתרומות דגרעיני פירות בזמן שמשליכן מותרות ובירושלמי מוקי לה באגסים וקרוסטמלין שגרעינין שלהם ראויין לאכילה ואי ס"ד פירא נינהו מה בכך שהשליכן אטו פירות תרומה שהפקירן מותרים באכילה לזרים. והנה מראיה זו נראה מדבריהם דלאו פרי הוא כלל וא"כ אפילו בפה"א אין לברך עליהם ואני תמה על ראיה זו שהיא ראיה לסתור דהא גרעיני פירות שאין ראויין מותר כמ"ש הרמב"ם בפירוש המשנה שם דאף אם מכנסן מותר וא"כ איך קאמר דבזמן שהוא מכנסן אסורות מה בכך שראויות לאכילה כיון דלאו פירא נינהו ולא חייל עלייהו שם תרומה כלל אלא ע"כ דכשהכהן מכנסן ואחשובינהו דקבעי להו לאכילה שפיר פירי נינהו ואסורים לזרים וה"ה לענין ברכה שרוצה לאוכלם חשוב פירא ומברך בפה"ע משא"כ כשמשליכן ולא בעי להו לאכילה שרי ולא חשיבי מפירות תרומה דבאמת יכול לעשות בתרומה כדרך שהוא עושה בחולין ואף בעצמות הקדשים ראשי הכנפים והסחוסים הדין כן. ול"ע שהרמב"ם השמיט הדין שעצמות הקדשים בזמן שהוא מכנסן אסור גם ל"ע על הרמב"ם שבפירוש המשנה כתב דכל שאין ראויין לאכילה כגון של חרובין אף אם מכנסן מותר והיינו כמ"ש הירושלמי ובחבורו כתב דגרעיני זיתים ותמרים וחרובין אעפ"י שלא כנסן הכהן הרי אלו אסורים לזרים וגרעיני אחרים מותרין והוא מהתוספתא. גם ל"ע כיון דגרעינים בתרומה אסורין וכל האסור בתרומה אסור גם במעשר שני מדלא חשיב ליה במתני' דיש בתרומה משא"כ במעשר וכן מבואר להדיא ברמב"ם פ"ו מהלכות מעשר ה"א דהגרעינין אסורים במעשר שני ע"ש וא"כ מדוע יהיו מותרין ברבעי דאיתקש למעשר שני [והרמב"ם בעצמו בפירוש המשנה כתב טעם ההיתר ברבעי משום דהוא כמו מעשר שני ולא יתקדש אלא הראוי לאכילה] ואע"ג דהבוסר מותר ברבעי היינו משום דגם במעשר שני מותר דבוסר לא מקרי הגיע לעונת המעשרות וכמ"ש הרמב"ם פ"ב מהלכות מעשר ה"ג פירות שאין ראויין לאכילה בקטנן כגון הבוסר וכיוצא בו אין חייבין במעשר כו' ויבואר לקמן. ואיך שיהיה כבר בררנו שמשניות אלו אין הוכחה לא לכאן ולא לכאן עכ"פ. ולולא דברי התוס' היה אפשר לומר דהא דגרעיני תרומה ומעשר שני אסורים היינו דוקא בראויין לאכילה ומתני' דאסורין בערלה ומותרין ברבעי היינו באין ראויין לאכילה ואפ"ה בערלה אסורים משום דמרבינן להו מאת ואולי ג"כ ראויין לצבוע או לר"א כמו קליפי אגוזים וכן נראה מדברי הרמב"ם בפירוש המשנה בפ"א דערלה דבכה"ג מיירי שכתב דגרעינין היינו גרעיני זיתים ותמרים ואפרסקין ודומיהם ואע"ג דהתוס' והמרדכי כתבו בגרעיני אפרסקין לברך בפה"ע כבר

כתב הרשב"א דגרעיני אפרסקין מרים הם ולא יברך עליהם כלל. *) ובפנים מאירות הקשה על הרא"ש שכתב דקליפי אגוזים מרבינן מאת פריו אבל גרעינין ע"כ טעמא משום דפרי נינהו ובהלכות ערלה כתב הרא"ש להרבות גם גרעינין מאת וכ"כ באלי' רבה בשם מלבושי יו"ט שהקשה כן על הרא"ש וכ"כ בלחם חמודות. ועיינתי בהרא"ש ולא קאי שם אגרעינין לחודי' רק על כל מה שנזכר במשנה שם דאסורין בערלה משום דכתיב את וי"ל דלא קאי אדסליק מיניה. ובא"ר כתב דמהתוס' והמרדכי משמע לברך אף על קליפי אגוזים בפה"ע ואפשר שגם דעת הרא"ש כן אלא דכיון דמרים נינהו לא חשיב לה. ומ"ש שגם הרא"ש יסבור כן אין נ"ל כלל וגם בדעת התוס' כבר כתבתי שספ"י והפמ"א השיגו על המג"א במה שרצה לפרש כן דעת התוס' והדין עמהם דאל"כ הו"ל להתוס' לסיים מכאן שיש לברך על הקליפין והגרעינין אלא ודאי דליתא. ומה שליינו התוס' והמרדכי על קליפי אגוזים יש לפרש משום דה"א דגרעינים היינו גרעיני אגוזים ודומיהם שהם פרי גמור אלא מדנקט תחלה שאפילו קליפי האגוזים חייבים א"כ ודאי דגרעינים לא קאי אאגוזים רק אגרעיני שאר פירות. ובספר עטרת תפארת רצה לפרש דגרעינין היינו גרעיני אגוזים והקשה על התוס' וכתב דאפשר דהתוס' מפרשי אגרעינין דעלמא אך מדברי הרא"ש לא משמע כן. ואנכי לא ידעתי משמעות בהרא"ש וברא"ש הלכות ערלה ביאר להדיא דגרעינין היינו של כל פירות. ומ"ש עוד שם דמדנקיט ברישא דמתני' חרצנים ופירשו המפרשים גרעינים של ענבים משמע דגרעינין לא קאי אגרעינין דעלמא דא"כ החרצנים בכלל **)

הנה באמת י"ל דמתני' נקט חרצנים וזגים משום דמסיים בה שאסורים בנזיר ונקט לה בלשון תורה ואולי גרעינין של ענבים אין נקראים אפילו בלשון בני אדם רק בלשון חרצנים. וגם י"ל שהתנא כאן לא רצה להכריע בין פלוגתת ר"י ור' יוסי בנזיר ואי לא הוה נקט רק זגין לחוד' הוה משמע דס"ל כר' יוסי ואי הוה נקט חרצנים לחוד הוה משמע דס"ל כר' יהודה להכי נקט תרווייהו. ובאבן העוזר הביא עוד ראיה לדעת הר"שבא מדאיתא בעוקצין דאין הגרעינין מצטרפות וכל שאין מצטרף לאו פרי הוא לענין ערלה כדאיתא הכא וא"כ לענין ברכה נמי לאו פירי נינהו והרמב"ם פירש שם דמיירי אפילו בגרעיני אגסים. ובאמת עדיין אין מזה קושיא על התוס' די"ל דמפרשי בהנך דאין ראויין לאכילה, וכן נראה לפענ"ד להוכיח דאי בהנך דחזו לאכילה ניהו דלאו פרי נינהו מ"מ אכתי אוכל נינהו ולא גרע מעוקצי תאנים וגרוגרות דתנן בעוקצין פ"א משנה ו' דמצטרפין ופירש הר"ש משום דחזו לאכילה אגב אביהן [ועיין ברא"ש שם שכתב עוד טעם משום שומר] אבל הרמב"ם שכתב גרעיני אגסים ג"כ נ"ל דמיירי ביבשה שאינה ראויה לאכילה. שוב מצאתי בהרא"ש שם שהשיג על הר"ש דגרס ולא מצטרפות וכתב שגירסת הרמב"ם עיקר דגרס מצטרפות והיינו מטעם שומר ע"ם וא"כ אפילו לפמ"ש הרמב"ם דמיירי אף בגרעיני אגסים הרי גורס מצטרפות. אלא דאני תמה שהרמב"ם כתב שהושמו במדרגות ידות אוכלין משמע דגרס ולא מצטרפות ולקמן גבי גרעינה של רוטב גרס מצטרפות וגם גירסת הר"ש שם כן וגם בחבורו פ"ה מהלכות טומאת אוכלין הי"ג כתב ולא מצטרפות וע"ם ה"א משמע דמ"ש וכן הגרעינין קאי אאגסים דנקט

---

*) ואפשר דגרעיני אפרסקין נאכלים ע"י הדחק והרשב"א לשיטתו דס"ל דלא שמיה אכילה כמבואר בטור יו"ד סי' ק"ג עשמו.

**) ול"ע במ"ש רבינו יונה גרעיני קפריסין או של שאר פירות כו' וגרעיני קפריסין לכאורה היינו אביונות ועיין בר"ש פ"ז דשביעית משנה ג' שכתב דגרעינים לאו אאגוזים קאי דאין להם גרעינים רק אגרעיני זיתים ותמרים קאי וכ"כ הברטנורה ע"ש ואפשר שט"ס ברבינו יונה וצ"ל גרעיני אפרסקין.

דנקט לעיל מיניה וצ"ע דשם הי"ז כתב
דגרעיני זיתים ותמרים אעפ"י שסלקן לאוכלין
אין מתטמאין ובפירוש המשנה כתב דהוו יד
א"כ מיטמאין ומתטמאין:

והנה אם נאמר כדעת הפמ"א והא"ע
דס"ל כהרשב"א כבר כתבתי שכפי
הראיה שהביאו משמע שיש לברך שהכ"ב
וברשב"א אין שום משמעות ובפמ"א נראה
דספוקי מספקא לי' בהא. שוב ראיתי
בא"ע גבי גרעינים המרים שכתב דבגרעינים
מתוקין אף להרשב"א מברך בפה"א וצ"ע
דלפי ראיית הא"ע ראוי לברך שהכל וכמ"ש
ובאבודרהם מצאתי שכתב דלהרשב"א מברך
בפה"א וכ"כ בבאר היטב בשם גן המלך
למהר"א הלוי דמברך בפה"א. ובגרעינים המרים
כתבו הפוסקים שאין לברך עליהם כלל ואם
מיתק אותם ע"י האור כתב הרשב"א לברך
שהכל ופסק כן בש"ע והמג"א הקשה ע"ז
דהרשב"א לשיטתו דס"ל לאו פירא נינהו אבל
הש"ע דפסק דפירא נינהו וכדעת התוס' א"כ
אף במיתקן ע"י האור יש לברך בפה"ע כמו
בשקדים המרים שמיתקן ע"י האור, ומשמע
מזה דהמג"א ס"ל דאע"ג דמתחלה לא נטעי
להו אדעתא למתקן אח"כ ע"י האור וא"כ
לא דמי לשקדים המרים דמעיקרא נטעי
אדעתא דהכי מ"מ ס"ל כיון דגוף ועיקר
הפירי הוא לא איכפת לן בהא דלא נטעי ליה
אדעתא לאוכלם כך [ודמי לבוסר ואע"ג
דבוסר טעמא משום שאוכל גוף הפרי שנטעו
מחמתו כמ"ש הרשב"א מ"מ כיון שזה גוף
הפרי הוא שוב אין לחלק בכך וצ"ע] ובא"ר
כתב ג"כ להקשות כמו המג"א וא"כ מ"ש
לענין קליפת מראנץ דלא נטעי לי' אדעתא
לאכלו ע"י רקוח אין זה מספיק להוציאו מידי
ברכת בפה"ע. והנה המג"א כתב דל"ל דכשהם
מרים לאו פרי נינהו כלל משא"כ בשקדים
וכ"כ הלבוש ובא"ע השיג על המג"א וכתב
דלדבריו תקשי על הרשב"א מוורדים דלאו
עיקר פרי נינהו ואפ"ה ע"י רקוח מברך בפה"א
(הנה בגוף הדין דוורדים משמע דהרשב"א
ס"ל דמברך בפה"ע דעיקר פרי נינהו ויבואר
לקמן אי"ה) אלא ודאי דטעמא משום דלא
נטעי להו אדעתא דהכי כלל וכמ"ש הרשב"א
ובכה"ג אפילו בעיקר פרי אין לברך רק שהכל
והביא ראיה מפלפלין שכתב הרשב"א דאי לא
הוו נטעי לי' רק אדעתא לאכלן כשיתיבשו
שחוקין כתבלין אין לברך רק שהכל. ולכאורה
היה אפשר לומר דהמג"א ס"ל דהא דלא
נטעי אדעתא דהכי היינו דוקא כשמקפיד
לאוכלו כך כגון קורא שמעט ענפי האילן
בכך וכן שקדים הרכים שאוכלים אותם בעוד
שאין שם רק הקליפה לבד ועיקר נטיעתן
לאכול השקדים עצמם וכן הבוסר אי לאו משום
שהוא אוכל גוף הפרי שנטעו מחמתו מן
הדין היה שלא לברך בפה"ע דעיקר כוונתו
לאכלם בשעת גמר פירא משא"כ בגרעינים
וקליפת מראנץ דאע"ג שלא היה דעתו עליהם
בשעת נטיעתן מ"מ עכ"פ לא איכפת לי' בהכי
ולאו נמי דנטעי אדעתא דשותא פירושו דאע"ג
דנטע ליה אדעתא דפרחא מ"מ לא איכפת
לי' בהכי כשאוכל נמי את העלין והתמרות
משא"כ קורא וכן גבי פלפלין כשאוכלן ברטיבא
שהרי מתחלת נטיעתו לא היה דעתו לאכלן
רק כשיתיבשו ומקפיד עליהם כך לכך כתב
הרשב"א דהי' מברך שהכל אי לאו משום
דנטעי לי' קצת לאוכלם ברטיבא. והא
דבוורדים מברך בפה"א אע"ג דלא איכפת
ליה התם טעמא משום דלאו עיקר פרי הוא
והוי כקפריסין. וצ"ע לפי"ז מ"ש המג"א סי'
ר"ב ס"ק כ"ב גבי פירות שנתיבשו ושלקן
ע"ש. שוב ראיתי שמ"ש המג"א דל"ל דכשהם
מרים לאו פרי נינהו ר"ל דלא נטעי ליה אדעתא
דהכי משא"כ בשקדים דמעיקרא אדעתא דהכי
נטעו להו וכמ"ש הלבוש להדיא ועיין בעטרת
זקנים שכתב להדיא חילוק זה בין ההיא
דשקדים המרים לגרעינין בשם הלבוש וכ"כ
בבאר הגולה. ולכאורה לפמ"ש דלהרשב"א אף
בגרעינין מתוקין רק שהכל א"כ ודאי דאין
ראיה מהרשב"א אבל כבר כתבתי שהא"ע כתב
דאף להרשב"א מברך בפה"א:

והנה מ"ש בש"ע דבמיתקן ע"י האור
מברך שהכל וכתבתי הטעם בשם
הלבוש והמג"א והא"ע אבל האבודרהם כתב
להדיא דמברך בפה"ע כשראוין לאכילה ואפי'
מיתקן

מיתקן ע"י האור: ואמנם כבר כתבתי לעיל דאיכא דיעות דאף במתוקין יברך שהכל ונראה דבמתוקין בדיעבד אם בירך בפה"ע או בפה"א יצא ואין לו לחזור ולברך דאיכא חשש ברכה לבטלה והנך ברכות דבפה"ע או בפה"א יש להם על מה שיסמוכו משא"כ במרים ומיתקן ע"י האור נראה שאם בירך בפה"ע או בפה"א ונזכר יש לו לומר אחריו בשכמל"ו ויברך על הגרעינין שהכל דאע"ג דהאבודרהם כתב לברך בפה"ע מ"מ כיון דהרשב"א וכן פסק הש"ע והסכימו כל האחרונים לברך שהכל כוותייהו נקטינן עיקר לסמוך ע"ז לחזור ולברך:

ז דין דהענבים בעודם בוסר אם כבר הם גדולים כמו פול הלבן מברך בפה"ע ובפחות מזה מברך בפה"א. ומחמת שאין אנו בקיאין בשיעור פול הלבן לעולם מברך בפה"א דיוצא בו אף בפרי העץ ויש מי שאומר דירא שמים לא יאכלם אלא בתוך הסעודה דשמא כבר גמר פרי וצריך לברך אחריו מעין ג'. ונ"ל דאם הענבים ראויים לאכילה היטב וראויין לדרוך להוציא מהם יינן יצאו מכלל בוסר דמסתמא דרך גידולן הוא. ויש מי שאומר ששיעור הבוסר בענבים לענין ברכה הוא משיביא מים דהיינו שסוחטו ומוציא ממנו משקה אז הוא חשוב לברך עליו בפה"ע. ושאר כל אילן משיוציא פרי אפילו הם קטנים מאד ובלבד שלא יהא מר או עפוץ ביותר עד שאין ראוי לאכילה אפילו ע"י הדחק דאז אין מברכין עליו כלל ואם הוא מר ומתקו ע"י האור מברך שהכל ולפענ"ד דמברך בפה"ע. וי"א דהחרובין עד שישרשו שיראה בהם כמו שרשראות והזיתים עד שיגדל הנץ סביב אין לברך עליהם בפה"ע ומספק יש לברך בפה"א ויש שהוסיף לומר דהפגים עד שיזריחו וזיתים עד שיכניסו רביעית לסאה ושאר כל האילנות כעונתן למעשר כך עונתן לברכה וגם בשיעורים הללו יש לפקפק. לכן ירא שמים לא יאכל מהם אלא כשראויין לאכילה היטב. והתפוחים מברך בפה"ע לכ"ע אף בקטנן והאתרוג בין גדול בין קטן אף שבלא טיגון בדבש אינו ראוי לאכילה אם טגנו בדבש מברך בפה"ע. ושקדים המרים בקטנן בפה"ע ובגדלן ולא כלום ואם מתקן ע"י האור או ד"א מברך בפה"ע וי"א שעל שקדים המרים בקטנם מברך שהכל וי"א בפה"א. ונראה לי עיקר כדיעה ראשונה דמברך בפה"ע:

פסקא אהא דמשני רבא היכא אמרינן דהוה שומר לפרי כו' מייתי הך דקתני מאימתי אין קוצצין אילנות בשביעית ב"ש אומרים משיוציאו ב"ה אומרים החרובין משישרשרו הגפנים משיגרעו הזיתים משיניצו ושאר כל האילנות משיוציאו ואמר רב אסי הוא בוסר הוא גירוע ושיעורו כפול הלבן [והכי איתא בכלאים פ"ז מ"ז התבואה משתשליש והענבים משיעשו כפול הלבן] וכתבו התוס' בשם הגאונים דמכאן יש ללמוד דעל בוסר פחות מכפול לא מברכינן עליו בפה"ע אלא בפה"א וכ"כ המרדכי ורבינו ירוחם ולא חילקו בין אילנות של חרובים וזיתים לשאר אילנות. אבל באש"רי משמע דגם לענין ברכה החרובין משישרשרו והזיתים משיניצו וכ"כ בטור סי' ר"ב ורמ"א בהג"ה [וכ"כ האבודרהם] והב"י כתב שיש לתמוה על רבינו ירוחם וגם על רבינו ברמזים שכתב סתם ושאר כל האילנות משיוציאו ולא חילקו בין חרובין וזיתים לשאר אילנות. ואני תמה דברמזים שלפנינו כתב להדיא כמ"ש הטור שוב ראיתי במעדני מלך שכתב ג"כ שנוסחא משובשת נזדמנה להב"י בקיצור הפסקים. אבל רבינו ירוחם באמת לא חילק. וכתב בבדק הבית דאין ללמוד מדין שביעית לזיתים וחרובין לענין ברכה דהא חרובין אפילו אחר שסרשרו מרים הם ואינם ראויים לאכילה. ולא הבנתי כלל דלפי"ז נראה דמשיוציאו הוא שיעור יותר גדול משישרשרו משום דכששרשרו עדיין אינן ראויין לאכילה ולכך סתמו וכתבו שיעור כל האילנות משיוציאו דאז הם ראויים לברכה. ובאמת נהפוך הוא דכששרשרו בודאי כבר הוציאו פרי דאם עדיין לא הוציאו פרי בודאי אין לברך רק שהכל כמו שקדים הרכים כשאוכלים אותם בעודם בקליפתם החיצונה ועוד דא"כ ב"ש דאמרי משיוציאו מקילי דאין איסור לקוצץ בשביעית עד שיוציאו וב"ה לחומרא

לחומרא דמשסרסרו אסור בחרובין ובזיתים משיגלו וא"כ הו"ל למתני בעדיות גבי קולי ב"ש וחומרי ב"ה (ודוחק לומר משום דבגפנים ב"ה לקולא) ועוד דדומיא דגפנים דשיעורא דב"ה גדול טפי משל ב"ש ה"ה בזתים וחרובין וכן נראה מפשטא דלישנא דהפוסקים. אלא נראה לפענ"ד דודאי אע"ג דמשיוציאו סגי מ"מ היינו דוקא כשראוי לאכילה שימתקנו ע"י האור וכה"ג ואפ"ה בגפנים וזיתים וחרובין אינם נקראים פרי עד שיגיעו לשיעור המפורש בהם לענין שביעית וא"כ הדרא קושיא לדוכתא על רבינו ירוחם שסתם הדברים. ובפנים מאירות ח"א סי' ס"ה השיג על הפוסקים שלמדו לענין ברכה מהך דאין קוצצין אילנות בשביעית משיוציאו ובאמת דאין ללמוד משם רק לענין ערלה דכיון שבא לכלל פרי איסור ערלה נוהג בו אף שאינו ראוי לאכילה אבל לענין ברכה לא. וראיה מהא דמאימתי אוכלין פירות האילן בשביעית הפגים משיזריחו הבוסר משיביא מים וזיתים משיכניסו רביעית לסאה ושאר כל הפירות כעונתן למעשר והיינו משום דלאכלה ולא להפסד וקודם לזמן הזה אינו אלא מפסיד את הפרי וא"כ פשיטא דלענין ברכה לא מברך עלי' ע"ש שהאריך עוד. ואומר אני שדברי הפוסקים ברור מללו ללמוד מכאן לענין ברכה שמ"ש דלענין ערלה דוקא ילפינן בשמעתין מטעם דערלה אסור בהנאה הנה בשמעתין מדמה ערלה וברכה להדדי וכ"כ הרשב"א. ואפשר לומר דדוקא כל דמברך עלי' בפה"ע אסור בערלה אבל יש שאסור בערלה ואין מברך עליו. אבל באמת לא ידעתי כיון דגבי ערלה פרי ניהו מיד שיוציאו א"כ ודאי לגבי ברכה נמי פרי ניהו דהא גבי ערלה נמי את פריו כתיב וכן קאמר ר"י דסמדר אסור משום שהוא פרי הא אי לאו פרי הוא לא וא"כ שנקראים פרי מיד אלא שאינם ראויים לאכילה ואם מיתק אותם באור וכה"ג עד

שראויים לאכילה שפיר מברך עליהם בפה"ע אבל בשביעית אין היתר לאכול אלא כדרך שבני אדם אוכלים אותם ותאנים וזיתים וענבים שדרכם להאכל קודם גמר בישולם שרי אבל שאר פירות שאין דרכם להאכל בכך הוי כהפסד. אבל ודאי אם מיתק אותם עד שראויים לאכילה לענין ברכה שפיר מברך עלי' בפה"ע כיון שנקרא פרי, ואע"ג דגם במעשר כתיב פרי ואפ"ה לא מחייב עד שיגיעו לשיעור המפורש שם במשנה שאני התם דטעמא משום דכתיב תבואת זרעך דבר שזורעים בו ומצמיח [ועוד י"ל טעמא דבמעשר בעינן פרי שיהא ראוי לאכילה בעינים בלא תיקון דהא שקדים המרים אף גדולים פטורים אע"ג דחזי למתקן ע"י האור] כמבואר ברמב"ם פ"ב מהלכות מעשר הלכה ה' *) ועיין במשנה למלך שם. ואמנם מת"ש בש"ע ובלבד שלא יהא מר או עפוץ ביותר משמע דהך דשאר כל אילנות משיוציאו רובם ראוים לאכילה אף בלא תיקון כלל וכמ"ש המג"א בשם ל"ח דאם מיתקן ע"י האור מברך שהכל וכ"כ האלי' רבה שכ"כ במלבושי יו"ט. ולפ"ז שפיר הקשה הפמ"א דהא חזינן דבשביעית כה"ג הפסד קרינן ליה. אבל לפענ"ד דלא כלאם חמודות דבאמת דמי לשקדים המרים כשמיתקן ע"י האור דמברך בפה"ע, וכבר כתבתי לעיל דהחילוק בין שקדים לגרעינים הוא משום דבגרעינים לא נטעו להו אדעתא למתקן ע"י האור וא"כ בבוסר דלא איכפת לן כלל במאי דלא נטעי ליה אדעתא דהכי משום שהוא אוכל מגוף הפרי שנטעו מתחלתו וכמ"ש הרשב"א בתשובה סי' תכ"ח א"כ אף שמיתקן ע"י האור וכה"ג אינו מגרע את ברכתו [ועיין בפמ"א שפירש הך דפרי אתה פודה ואי אתה פודה בוסר כו' דהיינו דלענין שאינו תופס פדיונו בעודו בוסר אבל מכל מקום אסור הוא אף בעודו בוסר. ואינו נראה לפענ"ד. כמו שאכתוב אי"ה בדין הנובלות

ומצאתי

---

*) וע"ע בסוכה דף ל"ו דקאמר טעמא דר"ש דפוטר האתרוגים בקטנן משום דכתיב תבואת זרעך כדרך שבני אדם מוציאין לזריעה ואנן קיי"ל כרבנן דס"ל דמשום דתחלתן אוכל חייבין.

ומצאתי מבואר להדיא ברבינו ירוחם נתיב ט"ו בסופו דהמעמיד בפני רבעי מותר דפרי אתה פודה כו' וכ"כ בנתיב כ"א דפגים מותרין ברבעי]. והנה לפי מ"ש הפמ"א דאין ללמוד לענין ברכה מהך דמצאתי אין קוצצין כו' היה נראה לפענ"ד דאף בפגים משיזריחו וזיתים משיכניסו רביעית והבוסר משיביא מים אפ"ה אין לברך עליו בפה"ע ואע"ג דלענין שביעית לא מקרי הפסד התם טעמא משום דכיון שדרך לאכול אותם קודם גמר בישולם ע"י טיבול פת בהן וכה"ג אין זה בכלל הפסד וא"כ בבוסר אעפ"י שהביא מים מ"מ לא חזי לברך עלי' ואי במטבל בו פתו הפת עיקר ופוטר את הטפל. והנה באבן העוזר כתב דענבים שמסופק אם הגיע לפול הלבן לא יאכל אלא בתוך הסעודה דשמא כבר גמר פרי וצריך לברך אחריהם מעין ג'. ואני מסתפק לפי"ז בפרידה א' של ענב אם יכול לאוכלו שלא בתוך הסעודה דאע"ג דאיתא בסי' ר"י שלא לאכול משום דשמא קיי"ל כדעת הירושלמי דהוא בריה ובבריה צריך לברך עלי' מכל מקום שמא היינו דוקא היכא שהוא גדול ביותר שידוע שגמר פירא אבל הכא דיש להסתפק שמא עדיין לא גמר פרי ולא הגיע לפול הלבן ובתרי ספיקא אזלינן להקל ואפילו לכתחלה שרי. אבל זה אין לומר דלא הוי בריה רק היכא שכבר גמר פירא לגמרי אבל אם לא גמר הפרי לגמרי אעפ"י שהגיע לפול הלבן ומברך בפה"ע מכל מקום אין בו דין בריה לברך אחריו מעין ג', דנראה לפענ"ד דמוכח כן ממ"ש התוס' לקמן בשם הירושלמי אפילו פרידה של רמון הוי בריה ולכאורה זה תמוה כמ"ש בספר עטרת ראש דרמון הוא גדול מכזית שהרי רש"י כתב גבי כלי ב"ב שיעורם כרמונים שאם ניקב כמוציא זית מצניעו לאגוז ואם ניקב כאגוז מצניעו לרמונים

*) וא"כ בלא"ה איכא שיעורא ברמון אחד לבד ובלא בריה נמי ובספר עטרת ראש הניח זה בצ"ע. ולפענ"ד לק"מ דבאמת הרמונים כשמגיעים לתכלית שלימותם בודאי הם גדולים מזית אלא דבאמת לענין ברכה משהגיעו לעונת המעשרות סגי ושיעורם מבואר פ"א מהלכות מעשר ואז הם קטנים מכזית ואפ"ה משום בריה מברך עלייהו ברכה אחרונה וא"כ מוכח מזה דאפילו בכה"ג דיינינן בי' דין בריה:

ועיין בב"ח שכתב שאנן אין בקיאין בשיעור פול הלבן ובשיעור ענבים שגדלו ואין מברך עליהם בפה"ע עד גמר בישולם ונראה לפענ"ד דבגמר בישולם אפילו ודאי לא הגיע לפול הלבן מברך עליו בפה"ע וכמ"ש המג"א דלפמ"ש ביו"ד דבימיהם היו ענבים גדולים ועתה הפול גדול מענבה ואפשר דגם כן פול הלבן גדול מענבה דידן:

והנה גם הפמ"א דלעיל מודה בתפוחים דאיתא במעשרות שחייבים גדולים וקטנים וכן האתרוגים אליבא דרבנן התם [והרמב"ם פ"ב דמעשרות כתב התפוחים והאתרוגים משיתעגלו ועיין בכ"מ שם] וה"ה לענין ברכה ואעפ"י שבלא טיגון בדבש אין ראוי לאכילה מכל מקום בטיגנו בדבש מברך בפה"ע. והנה לפמ"ש המג"א בשם הל"ח דאם מר או עפוץ ביותר ומיתקו ע"י האור מברך שהכל א"כ אין לברך עליו בפה"ע רק שהכל דהא אין ראוי לאכילה כשהוא חי וכן אותם שקורין גריני פלומן שמטוגנים בצוקר ואין ראויים לאכילה שהם מרים ביותר וא"כ אין לברך רק שהכל. ואמנם הט"ז סי' ר"ה סק"ג כתב ג"כ באתרוג המטוגן בדבש דמברך בפה"ע וכ"כ בעמק ברכה כלל ו'. ולכאורה קשה מ"ש מהא דאיתא בסי' ר"ב בסעיף י"ד בשם רבינו ירוחם דאגוזים רכים ירוקים שמבשלים

---

*) ואמנם מ"ש דאגוז הוא מה שקורין וועלשינא נוס וא"כ אנו רואין שגדול מזית שהוא מה שאנו קורין אליווקס לפענ"ד תמוה אם בזה למראה עיניו ישפוט הלא כזית הוא חצי ביצה כמ"ש בא"ח סי' תפ"ו ועיין במג"א שם (אמנם התוס' ביומא האריכו בזה) ועינינו רואות דחצי ביצה הוא כאגוז הגדולה שבגדולות אלא ודאי דבמקומם האגוזים גדולים וגם הזיתים גדולים מאותן שלנו רק דבלא"ה מוכרח דרמון גדול מזית כמ"ש שם.

שמבשלים בדבש מברך שהכל וטעמא כתב רבינו ירוחם משום דלא נטעו להו אינשי אדעתא לאכלן כשהם רכין וא"כ באתרוג נמי לא נטעי ליה אדעתא לאוכלו בעודו בוסר ע"י רקוח. ואמנם לפמ"ש לעיל ניחא דבבוסר אע"ג דנטעי לי' אדעתא לאוכלו בגמר בישולו מכל מקום עתה אוכל הפרי שנטעו מחמתו ולא איכפת לן בהכי ולכן באתרוג נמי מברך בפה"ע. [והרמב"ם בפירוש המשנה פ"א דמעשרות כתב דהתפוחים והאתרוגים ראויים לאכילה בעודם קטנים ולכאורה אתרוגים שלנו אין נאכלין חיין אפילו ע"י הדחק וכבר כתבתי דלהרשב"א אפילו נאכל ע"י הדחק נמי לא מברך והש"ע בי"ד סי' קי"ג פסק כהרשב"א ואעפ"י שכתב ויש מתירין מכל מקום דיעה הראשונה עיקר ועיין בט"ז מ"ש בתמרים המרים שנאכלים ע"י דוחק גדול ואף היש מתירין מודו וכאן כתב הש"ע שיהא מר או עפוץ שלא יהא נאכל אפילו ע"י הדחק משמע דאם נאכל ע"י הדחק צריך לברך וצ"ע דמנ"ל הא, ושמא ס"ל דכל בוסר וכן האילנות משיוציאו מסתמא אין נאכלין אלא ע"י הדחק ולא ס"ל כמ"ש דמיירי במיתק אותם קצת] וכן בפלומין הירוקים מש"כ באגוז בעודו רך שעדיין אין המאכל שבפנים ראוי לאכילה. כמ"ש רבינו ירוחם להדיא שאין נוטעין אותם לאכלם כשהם רכים שאין ראוי לאכילה אף מה שבתוכן וצריך לבשלם ודינם כשקדים רכים שכתבתי שמברך שהכל הלכך אפילו כשטגנן אחר שבשלם מברך שהכל עכ"ל. הרי להדיא כמ"ש שהרי בבוסר שהוא כפול או בשאר אילנות משיוציאו כתב רבינו ירוחם בעצמו דמברך בפה"ע. וע"כ דמחלק בין אילנות משיוציאו דאוכל גוף הפרי שנטעו מחמתו משא"כ באגוזים הרכים שאינו אוכל עתה רק הקליפה החיצונה וגם מה שבתוכו אינו גוף הפרי שאוכל בגמר בישולו וכן נראה מדמדמי לה לשקדים הרכים דלעיל:

והנה הפוסקים כתבו בבוסר פחות מפול הלבן מברך בפה"א אבל בשבולי הלקט כתב בשם תשובת הגאונים שלא מצאנו אילן שמברך על פירותיו ברכה אחרת חוץ מבפה"ע אלא פירות שלא נגמרו כגון בוסר ופגין ובשולי כמרא שמברכין עליהם שהכל כו'. נראה מזה דעכ"פ בבוסר פחות מכפול מברך שהכל. ובמה שהשיג הב"י סי' ר"ב על רבינו ירוחם שכתב הנובלות והוא פרי שלא נגמר בישולו מברך שהכל ודברי הב"ח והפמ"א יתבאר אי"ה בדין הנובלות:

ושקדים המרים כתבו הפוסקים דבקטנים בפה"ע ובגדולים ולא כלום דמרים הם וא"כ מעיקרא נמי נטעו להו אדעתא לאכלם כשהן קטנים דאז ראויים לאכילה יותר. ובאלי' רבה כתב דדעת הרא"ש הוא לברך על מרים קטנים בפה"א, והוכיח כן מדבריו דבמעדני מלך הקשה כיון דזה וזה לפטור גבי מעשר ובשמעתין מבואר דערלה ומעשר וברכה כי הדדי נינהו, וע"ז כתב דדוקא לענין פה"ע מדמינן להדדי אבל לענין פה"א שפיר יש לחלק ע"ש שהאריך. ולפענ"ד אפשר דלעולם דמברך בפה"ע והש"ס פריך שפיר דכיון דמברך בפה"ע הא וודאי דאסור בערלה אבל לענין מעשר כבר כתבתי לעיל דאע"ג דאסור בערלה ומברך עלי' [בפה"ע] מכל מקום אינו חייב במעשר עד שיגיעו לשיעור המפורש במעשרות וכתבתי טעמא משום דבעינן שיהא זורעין אותו ומצמיח וא"כ שקדים הקטנים שאין בם רק הקליפה החיצונה הא ודאי דאם זורעין אותו אינו מצמיח ולכך ס"ל דזה וזה לפטור [וכ"כ ברש"י בעירובין טעמא דקטנים משום דלא גמר פירא והוי כבוסר דפטור ממעשר וחייב בברכה דבפה"ע וכמ"ש בטעמא דמלתא] וגם הא"ר כתב דיש לחלק דדוקא בקפריסין דגמר פרי אבל בשקדים שלא נגמרו יש חילוק אלא שכתב מלתא בלא טעמא. ולפמ"ש הנה אמת נכון טעם הדבר. ומ"ש הא"ר לפרש אליבא דבה"ג זה וזה לפטור היינו גדולים מרים ומתוקין ותמהני דלמה יגרע שקדים המתוקים הגדולים מכל שאר פירות האילן לפוטרם מן המעשרות. ולפמ"ש הא"ר לברך בפה"א נראה דדמי לקפריסין ממש דאע"ג דנטעי לי' אדעתא דהכי מכל מקום כיון שאינם עיקר הפרי פטור ממעשר ומברך בפה"א

בפה"א וה"ה קטנים המריס שאין שם רק הקליפה לחוד ועיקר הפרי הוא בגדלות מברך בפה"א ובשם האבודרהם הביא לברך שהכל והא"ר הכריע לברך בפה"א. ולפמ"ש אין הכרע ורוב הפוסקים הראשונים כתבו לברך בפה"ע והרשב"א בחידושיו כתב ג"כ דברי בה"ג אבל בשו"ת סי'... כתב בדרך אפשר ע"ש. והנה בפירוש זה וזה לפטור נחלקו רש"י והתוס' ולענין דינא אין חילוק ביניהם דכולהו ס"ל דמריס בין גדולים וקטנים ומתוקין קטנים פטורין. ותמהני שרש"י בעירובין דף כ"ח ע"ב כתב בעצמו זה וזה לפטור היינו מריס גדולים וקטנים וכפירוש התוס'. והא"ר הביא בשם מעדני מלך שהקשה על הרא"ש שכתב וזה דלא כפירש"י דפירש דזה וזה קאי אקטנים מריס ומתוקים משמע דלשיטת רש"י ניחא לבה"ג וז"א דגם לרש"י עכ"פ מריס קטנים פטור. ונראה לפע"ד ליישב זה דלפירוש רש"י י"ל דאע"ג דהורה כמ"ד זה וזה לפטור מכל מקום יש לומר דלא פליג אמ"ד זה וזה לחיוב דבגדולים אף במריס חייב משום דהשם עיקר פרי וחזי למתקן ע"י האור ולכך בקטנים דלא גמר פירא לענין מעשר שעיקר חיובן כשיגדלו הם פטורין בקטנם משא"כ לענין ברכה עיקר אכילתן בקטנותן ולענין ברכה הוי גמר פירא וכמ"ש רש"י בעירובין לענין מעשר דהוי בקטן גמר פירא שלהם משא"כ להתוס' והרא"ש דגדולים נמי פטורים א"כ ע"כ דבקטנם מקרי לא גמר פירי לכל מילי דלעולם לא יבאו לידי חיוב כלל וא"כ לענין ברכה נמי מקרי לא גמר פירא ואין לברך עליו בפה"ע. והנה אם מיתק גדולים המריס ע"י מים חמין או ע"י האור כתב רבינו יונה והרא"ש דמברך בפה"ע כמו אם היו מתוקין מתחלת ברייתן. ולכאורה לפמ"ש הא"ר דלהרא"ש אינו מברך רק בפה"א משום דרמי למעשר א"כ בגדולים המריס דפטור מן המעשר אע"ג דחזי למתקן א"כ ה"ה לענין ברכה. אך י"ל דלענין מעשר בעינן שיהיו ראוין לאכילה כמות שהן והשתא מיהא אינן ממותקין וכדאיתא בעירובין לענין דאין מערבין בכפניות אע"ג דמטמאין טומאת אוכלין משום דחזו למתקן (ואפשר דאפילו מיתקן לשקדים אפ"ה פטורין) אבל ברש"י בעירובין שכתב טעמא דכפניות פטורין מן המעשר משום דלא גמר פירא משמע דמשום הא דחזי למתקן היו חייבין במעשר אי הוה גמר פירא. ואפשר שרש"י רוצה לפרש לכ"ע אפילו למ"ד זה וזה לחיוב מכל מקום מודה דבכפניות פטורין מן המעשר משום דלא גמר פרי. וגם י"ל שרש"י הכריח כן מדמחייב ר' יהודה אסיפי טובייתא משום דגמר פירא אלמא במה שצריך למתקן משום זה לא נפטרו מן המעשרות. אבל באמת למאי דקיי"ל בשקדים המריס דזה וזה לפטור לא אזלינן בתר מאי דחזי למתקן לענין מעשר. והנה האבודרהם כתב בקטנים מריס י"א דמברך שהכל שאין נוטעין האילן ע"ד לאכול הקליפה בקטנן אלא ע"ד השקדים לרפואה. ולכאורה לפי"ז משמע שאין נוטעין אותן כלל אדעתא למתקן ע"י האור רק לרפואה וא"כ אף שמיתקן ע"י האור לא היה ראוי לברך בפה"ע כיון דלא נטעי לי' אדעתא דהכי. אמנם לפמ"ש לעיל בבוסר שמיתקו אעפ"י דלא נטעי לי' אדעתא דהכי מכל מקום כיון שאוכל גוף הפרי שנטעו מחמתו מברך בפה"ע א"כ הכא ניחא טפי שאוכל הפרי בגמר בישולו כשמיתקן שפיר מברך בפה"ע. ועיין בריטב"א דעירובין דף כ"ח שכתב אומר ר"י דמברך בפה"ע על שקדים המריס קטנים דגדולים לא חזי לאכילה ולא נהירא כדפרישית בדוכתא בס"ד עכ"ל:

ח דין דעל הפלפלין והזנגביל שהוא אינגב"ר ונעגל"ך וגלג"ן וציטווא"ר כשהם יבשים וכן כל כיוצא בהם שאינם נאכלים אם אכלם בעינים אין מברך עליהם כלל אבל עץ קנמון דהיינו צימרונ"ג מברך בפה"א שרגילין לאוכלו ביבש. אבל אם אוכל פלפלין רטובים י"א דמברך בפה"ע וי"א בפה"א וכן עיקר. וכן אותן פלפלין שעושין מהם מאגן פולוור והוא לחלישות הלב ומערבין בו צוקר מברך בפה"א אבל מה שעושין לטבל בו אין שייך ברכה

דמברך

דמברך על העיקר ופוטר הטפל. ועל התמרות הנעשין בתוך הפלפלין אף דיעה ראשונה מודה דמברך בפה"א. ועל הזנגבי"ל כשהוא רטוב מברך בפה"א וה"ה זנגביל היבש שנרקח או שצולים אותו ואוכלים לרפואה וכן על הפלפלין שנרקחו מברך בפה"א. אבל ציטווא"ר שצולין אותו אפשר דמברך שהכל. ומרקחת הזנגבי"ל וכיוצא בו היינו כשמרקחין חתיכות ממנו אבל אם הוא מעוך וכתות עד שאינו ניכר מה הוא אעפ"י שיודע שהוא זנגביל מברך שהכל. ומרקחת מרור דהיינו קריי"ן י"א בפה"א וי"א שהכל. ועל לאקרי"ץ מברך בפה"א. ומרקחת הזנגביל שמביאים מירידים אין בו משום בישולי עכו"ם שאינו נעשה אלא ע"י כבושה וכבוש אינו כבישול לענין בישולי עכו"ם. אבל זנגביל שבשלו הרטוב שבשלו מותר והיבש שבשלו י"א דשרי וי"א דאסור וכן נראה לי עיקר:

פסקא פלפלי רב ששת אמר שהכל רבא אמר ולא כלום ורבא לטעמיה דאמר כס פלפלי ביוה"כ פטור מיתבי ר"מ אומר הפלפלין חייבין בערלה ל"ק הא ברטיבתא הא ביבשתא. ופסקו כרבא דביבשתא ולא כלום וברטיבתא דעת הרי"ף והרמב"ם וכ"כ הרשב"א בשם ר"ה גאון ז"ל דמברך בפה"א וכ"כ דעת התוס', אבל הרא"ש כתב דמדפריך מערלה אלמא פה"ע ניהו ויש לברך בפה"ע וכ"כ הטור והאבודרהם וכ"כ רבינו יונה ז"ל וכתב שיש שאמרו שעל התמרות הנעשין בתוכו אמרו הגאונים דמברך בפה"א ואין זה נכון דתמרות מאן דכר שמייהו כו' משמע דבתמרות מודה דמברך בפה"א. והכסף משנה פ"ח מהלכות ברכות הביא דברי הרמ"ך שכתב תימה כיון דפלפלין מקרי עץ וחייב בערלה למה אין מברכין ברטובין בפה"ע עכ"ל וכתב הכ"מ שי"ל אעפ"י שהוא עץ מאחר דלא נטעי לי' אינשי לאכלן כמות שהם ראוי לשנות ברכתו קצת ואח"כ מצאתי שכ"כ הרשב"א בתשובה עכ"ל הכ"מ. ולפענ"ד שאין זה מספיק לתרץ קושית הרמ"ך והרא"ש מדחייבים בערלה דאין לומר מחמת שיהיו נאכלין כשיתיבשו בתורת תבלין דא"כ מעיקרא לא הוה פריך מידי מהא דערלה ולא הוי צריך לשנויי הא ברטיבתא אלא ודאי שעיקר חיובן הוא ברטיבתא ולדבריו אף ברטיבתא נמי לא לחייבי כיון שעיקר נטיעתן אינה ע"ד כן הוי כנוטע לסייג ולקורות דפטור מן הערלה. אמנם בב"י הביא תשובת הרשב"א שכתב כיון שאין נוטעים אותם אלא ע"ד שיתיבשו ויאכלו רובם שחוקים כתבלין וקרוב הי' שלא יברכו אלא שהכל כקורא אלא לפי שנאכלים המעט מהם ברטיבא ואדעתא דהכי נמי נטעי קצת מברכין עליהם בפה"א מיהא עכ"ל. ולפ"ז אפשר לפרש הא ברטיבתא היינו שנטעו אותו ע"ד לאכול ממנו ברטיבתא ולכך חייב בערלה ודוחק לפרש כן בש"ס. ועיינתי בתשובת הרשב"א סי' ת' וראיתי שסיים בה וז"ל ומיהו תימה הואיל וחייבו הכתוב בערלה כדאיתא התם שריבה אותם הכתוב מדכתיב כל עץ מאכל עכ"ל. הרי מבואר שהרשב"א לא השיב אלא על מה שנשאל דכיון שגדילין באילן ראוי לברך בפה"ע. אבל הקושיא מערלה במקומה עומדת. והכ"מ שכ"כ לתרץ קושית הרמ"ך שהקשה מערלה דבריו צ"ע [ולכאורה הי' נראה ליישב שיטת הרי"ף והרמב"ם דהא ודאי הא דלגבי ערלה לאו פרי לענין ברכה נמי לאו פרי אבל מ"מ אפשר מאי דלגבי ערלה פרי אפ"ה לענין ברכה לא מברך בפה"ע שהרי הא ודאי מה שחייב בערלה אינו כלאים בכרם וכדאיתא לעיל אמרת כלאים בכרם אלמא ירק הוא והדר אמרת מודים שחייבים בערלה אלמא אילן הוא וא"כ מכ"ש מה דמקילין גבי כלאים לומר דמין אילן הוא ודאי חייב בערלה ולקמן דף מ"ס הביאו בתוס' דברי הירושלמי דאע"ג דמיני אטד אינם כלאים מ"מ לברכה מיני דשאים הם אלמא דאף מה דהוה כלאים וא"כ חייב בערלה אם נטעם ואפ"ה לברכה לאו אילן הוא וה"ה פלפלין דעץ שפל הוא כמין רותם כמ"ש לקמן ס"ל דלא עדיף ממיני האטד ולא מברך עליו בפה"ע ואעפ"י שלענין בוסר כתבתי לעיל דכיון דנקרא ערלה לענין פרי ה"ה לענין ברכה היינו לענין גוף הפרי אבל לא לענין האילן דיוכל להיות כיון שהוא אילן

אילן גרוע א"ל ליתן לו היכר ברכה בפ"ע] ולכאורה היה אפשר לומר דטעם הגאונים הוא משום דלכאורה ק"ע על הרמב"ם שהשמיט הך דינא שהפלפלין חייבין בערלה, ונראה לפענ"ד דטעמו משום דקשיא ליה קושית התוס' ביומא דף פ"א דמדחייב בערלה ע"כ דחייב נמי במעשר והרי שנינו דכל שחייב במעשר מטמא טומאת אוכלין ופלפלין אינם מטמאים טומאת אוכלין ומזה למד הרמב"ם דהך דר"מ לאו דכ"ע הוא ורבנן מפלג פליגי וס"ל דאין חייבין בערלה [שוב מצאתי בליקוטי א"א להפר"ח שכתב מזה יע"ש] וכמ"ש רש"י בסוכה דף ל"ה דר"מ אשמעינן דל"ת מין ירק הוא מפני שהוא עץ שפל כמו רותם שאינו גבוה מן הארץ והתוס' כתבו דס"ד כיון דסופו לייבש אפילו ברטיבא פטור וס"ל להרמב"ם דרבנן באמת הכי ס"ל דמין ירק הוא, ואע"ג דירק נמי חייב עכ"פ מדרבנן אפ"ה פטור ממעשר דברטיבא לא חשיב כלל דעיקר אכילתו לכשיתיבש בתורת תבלין וכמ"ש הרשב"א גבי עלין של לוף דכיון דמעשר ירק מדרבנן לא חייבו אותו על העלין כיון דלא חשיבי ולכך פסקו דלא מברך עלי' רק בפה"א. ובאמת מה שהקשו התוספות דהא יש כמה אילנות שאינם גבוהים ואפ"ה חשיבי אילן אין זו קושיא כ"כ וכמ"ש רבינו יונה לעיל דלוף אילן קטן הוא ולכך מסופקים ב"ש אם נדון אותו כירק כו' אלמא דסברא הוא לומר כיון שקטן הוא יש לדונו כירק ולכך איצטריך ר"מ לאשמעינן דאפ"ה חייב בערלה. אמנם לפמ"ש דהרמב"ם ס"ל הכי באמת אליבא דרבנן לכאורה ק"ע דהא גבי לוף באמת קיי"ל כב"ה דאילן הוא (ועיין מ"ש לעיל על הרמב"ם בענין אביונות של לוף נותנין עליהם חומרי זרעים) ואפשר דיש חילוק בין לוף לפלפלין שהרי הבאתי לעיל בשם רש"י שכתב לוף אילן גדול ובעל ענפים הרבה ואפילו תימא דגבי פלפלין ספוקי מספקא לי' אי מין אילן הוא או מין ירק אפ"ה שפיר השמיט הדין בערלה דאזיל לטעמיה דס"ל דבטלה קדושת הארץ אפילו לענין ערלה וכמ"ש לעיל גבי לוף ובא"ל ספיקא לקולא ולענין ברכה בכל דבר המסתפק בין בפה"ע לבפה"א מברך בפה"א. איברא שדבר זה לומר דהרי"ף והרמב"ם ס"ל דמשום דהוא אילן קטן יש לו דין ירק הוא רחוק בעיני דאעפ"י שכתב רש"י דלהכי בעי קרא לחייב בערלה מ"מ אין לומר שכן הוא האמת דהא לקמן דף מ'. אמרינן סד"א הואיל ואמר ר' יהודה חטה מין אילן לברך בפה"ע קמ"ל דדוקא דכי שקלת לפרי איתא לגווזא והדר מפיק וכו' אלמא דכל היכא דאיתיה לגווזא והדר מפיק אע"ג שאינו גבוה רק כחטה אפ"ה מברך בפה"ע [ושמא י"ל דס"ל דפלפלין הוי כפירות האטד וס"ל כהר' מנחם שכתבו התוס' שם שהביא ראיה מהירושלמי שהם מיני דשאים לברכה] ומצאתי בריטב"א בסוכה שכתב דאין ספק דוורדים וכיוצא בהם שגדלים על עצים קטנים ערלה נוהג בהם אלא דבוורדים גופייהו אינו נוהג מפני שאינם רק כשומר לפרי ואי שקלת להו לא מיית פרי [ועיין בב"י ביו"ד סי' רל"ד ובמ"ש לעיל] וכללו של דבר כל עץ שיש לו קיום שמוציא פרי וחוזר ונותן פרי אחר אילן הוא וכיוון למ"ש אלא שביארתי יותר. והריטב"א שם תירץ לקושיית התוס' שהפלפלין אינם כשאר פירות שנעשין באילן אלא נעשין בעץ עצמו כעין שרף אבעבועות ולכך הוצרכו ללמדינו שהם פרי ושחייבים בערלה אפילו שאינו פרי כדאיתא בפרק אין מעמידין (ר"ל שהש"ס מביא שם דשרף ערלה אסור) ואינו נכון עכ"ל. ואומר אני שאעפ"י שהריטב"א לא נהירא ליה לומר שמשום הא איצטריך קרא בערלה מ"מ הוא אמת נכון בדעת הרי"ף והרמב"ם לענין ברכה דכיון שאינו אלא כשרף האילן בלבד אין לברך בפה"ע ולענין ערלה נמי שפיר השמיט דינא דפלפלין דאנן קי"ל כר' יהושע דלא אמרינן קטפא פירא אלא בשרף הפגין אבל קטפא דגווזא לא וכדאיתא בע"ז דף ל"ה, וכ"כ הרמב"ם פרק ט"ז מהלכות מאכלות אסורות המעמיד בשרף פגי הערלה כו' הרי זו אסורה ונראה מזה דדוקא בשרף הפגין אבל בשרף האילן מותר אבל ק"ע דפ"ז מהלכות שמטה ויובל כתב

בהלכה

בהלכה כ' בד"א באילן מאכל אבל באילן סרק אף היוצא מן העלין ומן העקרים כפרי שלהן הוא והיינו כדאמרו בנדה דף ח' ואי בעית אימא כי פליגי רבנן עלי' דר"א באילן העושה פירות אבל באילן שאינו עושה פירות מודו רבנן דקטפו זהו פריו ע"ש וא"כ מדוע כתב הרמב"ם שם בשרף פני הערלה דוקא דאפי' בקטפא דגוזא אם אין האילן עושה פירות אחרים קטפו זהו פריו. (שוב ראיתי להתוי"ט פ"א דערלה שהרגיש בזה) ואפשר שאין דרך להעמיד בקטפא דגוזא כלל ולכך נקט בשרף הפנים דאורחא דמלתא הכי הוא אבל מ"מ אין לקבוע בו ברכה בפני עצמו לברך בפה"ע כיון שנשתנה משאר פירות שגדילין על האילן משא"כ כאן שאינו אלא שרף האילן בלבד. ונראה שלזה כיוונו הי"א שהביא רבינו יונה שעל התמרות הנעשין בתוכו אמרו הגאונים שמברך בפה"א וזה אינו דתמרות מאן דכר שמייהו כמ"ש רבינו יונה שם אלא דבאמת כוונתם כמ"ש בשם הריטב"א שגוף הפלפלין אינם רק תמרות הנעשין באילן. ועיין מ"ש לעיל על הט"ז בענין הקטניות הגדילים בשדה שביארתי שם טעמא דבפלפלין מברך בפה"א. ועיין בריטב"א בעירובין שכתב ויש שכתבו דרטיבא בפה"א דלא חשיבי פרי העץ אלא דחשבה תורה בהם לחייבם בערלה מדכתיב כל עץ מאכל:

והנה התוספות פירשו הא ברטיבא כגון ליטואר"ו וכן בזנגבי"ל שקורין זינזב"רו *) נראה שהם מפרשים דרטיבא היינו מרקחת של פלפלין או זנגבי"ל וכ"כ בלחם חמודות ע"ש ואפ"ה קרי' רחמנא עץ מאכל לחייבו בערלה כיון שראויין לאכילה ע"י מרקחת אבל מדברי התוס' בסוכה דף ל"ה שהבאתי לעיל מבואר שאינו כן. ובספר עטרת תפארת דף ע' הקשה דא"כ מדוע אין בזנגבי"ל משום בישולי עכו"ם דבשלמא לדברי רש"י דרטיבתא היינו שראויין לאכילה קודם שנתייבשו ניחא דחזי למיכל כשהוא חי אבל לשיטת התוס' קשה. ובאמת שכן פירש רש"י ביומא דקושיית הש"ס היא מדחזינן שאין בו משום בשולי עכו"ם אלמא דנאכל כמות שהוא חי אבל דעת התוס' דקושיית הש"ס היא מהברכה כמ"ש רבינו יונה וכ"כ המג"א שכן הוא דעת התוספות (ובשו"ת פנים מאירות ח"ב סי' ס"ב לא היה לפניו דברי תר"י וסבור על דברי המג"א שהם דברי תר"י וכתב מה שכתב וגם במא"כ נעלם ממנו שדעת התוס' לפרש רטיבא היינו הומלתא וכמ"ש הלחם חמודות ומ"ש שם לתרץ דקושית הש"ס נמי אברכה כיון דנאכל כמות שהוא חי לדבריו אינו מוכרח דנאכל כמות שהוא חי דשמא טעמא דשרי משום בש"ג משום שנאכל ע"י פת) והיינו דקמשני כאן ברטיבתא שהוא ליטואר"ו דהיינו הומלתא שפיר מברך עלי' משא"כ בכה זנגבילא ביוה"כ ביבישתא איירי. ומה שקשה לפי"ז למה באמת שרי ואין בו משום בישולי עכו"ם יש לומר דהתוספות ס"ל דלא איירי ע"י בישול רק ע"י כבישה בלבד וכמ"ש רש"י הומלתא בשמים כתושים בדבש משמע דלאו ע"י בישול איירי וכבוש אינו כמבושל לענין בישולי עכו"ם כמ"ש הפוסקים [וניחא ג"כ מ"ש הב"ח על הטור שכתב הומלתא דאתיא מהינדואה כו' וליתסר משום בש"ג ולפי מ"ש ניחא דהומלתא הוא ע"י כבישה ושרי ואעפ"י שבסי' ר"ד כתב הטור הומלתא מרקחת מבשמים גם ע"י כבישה מיקרי מרקחת] ורש"י אפשר דלטעמי' אזיל שכתב בפרק אין מעמידין דהא דר' יוחנן אסר דג מליח היינו משום דמליחתו זהו בישולו והקשה הר"ן שם דא"כ אף בכבוש אסור וכתב דלרש"י צריך לפרש הא דכבשים שדרכן לתת לתוכן חומץ היינו בדבר שנאכל כמות שהוא חי ואפשר שהוא פוסק כר' יוחנן בזה וכמ"ש הרשב"א בתה"א בשם רבינו יונה ובכ"מ ביאר טעמו ע"ש פרק י"ז מהלכות מאכלות אסורות וכ"כ בשלטי גבורים פרק אין מעמידין לאסור כבוש ע"ש אבל דעת

*) ובמתורגמן כתב מתחלה שהוא ליגובר ואין נראה כלל אלא כמ"ש אח"כ שהוא איגנבר וכן דעת כל הפוסקים.

דעת התוספות ורבינו יונה כדעת הפוסקים המתירים כבוש [ואעפ"י שרבינו יונה פוסק כר' יוחנן היינו שהוא מפרש הסוגיא בדג גדול מליח שאלאו כותי עיין בתה"א שם] וא"כ לק"מ גבי הומלתא דליתסר משום בישולי גוים והא דקאמר שריא היינו לאשמעינן דנעשה ע"י כבישה ושרי וגם דאין בו משום גיעולי עכו"ם, וכ"כ הלחם חמודות פרק כל הבשר לפרש דברי הסמ"ג בהלכות ברכות דמיירי ע"י כבישה וכן שמעתי שאותן שמביאין מהירידים הוא נעשה ע"י כבישה עכ"ל אבל ע"י בישול גם התוספות מודים דזנגביל היבש אסור משום בש"ג וכן פסק הב"ח אבל המג"א כתב בסי' ר"ג סק"ד דלדעת התוספות אף היבש שרי משום דנאכל כמות שהוא חי ע"י פת ומלא דאל"כ דג מליח ליתסר משום בישולי עכו"ם וכן חומץ ושמן דאין נאכלין חיין לבדן אלא ע"כ כל שנאכלין חיין אפילו עם ד"א שפיר דמי עכ"ל ואני תמה שהביא ראיה לסתור שהרי דג שלא נמלח מתחלה ונתבשל ע"י עכו"ם ודאי אסור אעפ"י שראוי לאוכלו חי ע"י מלח *) אלא ודאי דשאני התם בדג מליח שכבר הכשירו לאכילה מה לי שהוא ראוי לאוכלו כך בפ"ע או שהוכשר ע"י דבר אחר מאח"כ כשהוא עתה אין ראוי לאכילה ובשלו כך מה יוסיפנו זה שהיה ראוי להכשירו לאכילה ע"י דבר אחר והרבה דברים מצינו שאסורים משום בש"ג אעפ"י שהיה יכול לתקנם ע"י דבר אחר. ומה שהביא ראיה מחומץ ושמן הנה החומץ לא ידעתי היכן מוזכר שהחומץ שבישלו עכו"ם מותר אך בשמן מבואר בע"ז דף ל"ז אמר רב ששת האי משחא שליקא שרי אי משום בישולי עכו"ם נאכל כמות שהוא חי ולהדיא אמרינן בריש פרקין דשמן בעיני' אינו ראוי לאכילה אם לא ע"י פת או אניגרון. אבל אחר העיון נראה לפענ"ד דאין משם ראיה כלל דבשלמא אם היה השמן ראוי לאכילה כמות שהוא בעיני' אחר בישולו שפיר היה מקום להקשות דכיון שאינו נאכל כמות שהוא חי והבישול הוא שמכשירו לאכילה מן הראוי להיות אסור משום בש"ג אבל באמת הבישול לא מעלה ולא מוריד לענין הכשר אכילה דאכתי אינו ראוי לאכילה כ"א ע"י פת או ע"י אניגרון וכך היה ראוי לאכילה קודם הבישול כמו לאחר הבישול וא"כ אף החומץ יוכל להיות שמותר מטעם זה (אבל מכל מקום אם יש לחוש שבישלו בכליהם ודאי אסור משום גיעולי עכו"ם דדוקא שמן שרי דנטל"פ אבל חומץ דבר חריף הוא ואסור) אבל אם ע"י הבישול הוא מוכשר לאכילה מה שלא היה ראוי כמות שהוא חי אעפ"י שהיה יכול לאכלו ע"י תיקון אחר אפ"ה אסור ויפה כתב הב"ח דזנגביל יבש שבשלו עכו"ם בדבש אסור. וכ"כ להדיא בשלטי גבורים בשם ריא"ז שכתב שאם בשלוהו עכו"ם. אין בו משום בש"ג שהזנגביל הלח נאכל כמות שהוא חי עכ"ל, הרי להדיא שזנגביל היבש אם בשלו עכו"ם אסור ולפי מ"ש נ"ל שהבישול אוסר אף שהיה יכול לאוכלו ע"י כבישה משום דע"י כבישה אין זה קרוי אוכלו כשהוא חי כיון דבכל דוכתא כבוש כמבושל רק דכאן לא גזרו על הכבוש [ובערוך ערך המלתא כתב שאם שרה זנגביל במים אין בו משום בש"ג. ונראה לי שכוונתו שאם הישראל שרהו במים א"כ הוי רטיבא ושוב אין בו משום בש"ג ואעפ"י שיש לפרש שהגוי שראו וקמ"ל דע"י כבישה אין בו משום בש"ג לישנא דבמים לא משמע הכי והראשון עיקר לפענ"ד] ועוד שצריך להיות כבוש כמה ימים שלכך הבישול אוסר ובספר עטרת תפארת כתב דלכך אין בהם משום בש"ג אף ביבש משום דחזו למיכלי' בעינייהו כשנשחקין ונובלין אותן במים כעין שעושין לטבל כמ"ש התוס' ביומא דף פ"א על מה שהקשו מהא דקאמר בעירובין דזרע גרגיר מתעשר שכן הראשונים שלא היו להם פלפלין היו שוחקין אותו ומטבילין בו את הגלי וא"כ פשיטא דפלפלין ג"כ מתעשרין מהאי טעמא והאי תירצו

דאותן

*) אבל אין זה מוכרח כ"כ כמ"ש לקמן לענין כבוש דאין זה קרוי ראוי לאוכלו כמות שהוא חי כיון דבעלמא כבוש כמבושל וא"כ י"ל לענין מליח ג"כ כן .

דאותן פלפלין שנשחקין ונובלין במים הני באמת חזו בעיניהו וחייבין בערלה ומתעשרין כו' והאריך עוד בזה וסיים לשיטת הרמב"ם דאותן פלפלין שעושין מהן מאגען פולווער ומערבין בו צוקר מברך בפה"א [וכ"כ בעטרת זקנים סי' ר"ג סק"א] אבל מה שעושין לטבל לא שייך ברכה דמברך על העיקר כו' יעו"ש באורך. ולפענ"ד אף שהתוס' כתבו כן לחד תירוצא אבל באמת תירוץ השני הוא עיקר שכתבו דזרע גרגיר חזי בעיניה אלא שאין רגילות לשוחקו אלא ע"י טיבול אבל פלפלין אף כששוחקין אותם לא חזו בעינייהו ובתוספות ישנים שם לא כתבו רק תירוצא בתרא לחוד וכן בעירובין דף כ"ד ובנדה דף נ' לא כתבו רק תירוץ זה לבד וכן מבואר בר"ש פ"ג דעוקצין משנה ה' ע"ש שביאר יותר ולפי"ז גם מ"ש שם טעמא דפלפלין בפה"א משום שאין ראוי אלא ע"י שחיקה וגיבול במים וא"כ גם העץ ראוי כמו כן ואין לחלק ברכתן ע"ש ולפמ"ש דהעיקר כתירוץ השני בתוספות דאין ראוי לאכילה אלא בליטוואריו ואפשר שאין העץ ראוי לעשות ממנו ליטווארין. ואיך שיהיה בענין הפלפלין והזנגביל יבשים שבשלם עכו"ם הביא המג"א דברי או"ה דשרי, ולפענ"ד לא נראה כן משיטת הרבה פוסקים ונראה מדבריהם כהב"ח ואעפ"י שבש"נ דרבנן המחמיר תע"ב. וכתב המג"א דגם הזנגביל שלולין ואוכלין אותו לרפואה מברך בפה"א *) אבל הליטוואר שלולין אותו אפשר דמברך עליו שהכל דכיון דעביד לטעמא נחית חד דרגא. ול"ע דזנגביל נמי לטעמא עביד ואין לומר דשאני זנגביל דאדעתא למיכל מיני' ברטיבא נטעי נמי קלת וכמ"ש הרשב"א גבי פלפלין משא"כ ליטוואר דלא נטעי לי' רק לטעמא בלבד דא"כ לא היה צריך לומר משום דנחית חד דרגא דהא אפילו בפלפלין דפרי העץ ניהו כתב הרשב"א דאי לאו דאדעתא דהכי נטעי נמי קלת הי' ראוי לברך שהכל ויש ליישב ואין להאריך. ועיין בב"ח מ"ש לפרש דברי הטור במ"ש דזנגביל אינו עיקר הפרי ודבריו צ"ע ע"ש. וכתב בעמק ברכה דמרקחת הזנגביל היינו דוקא כשיש ממנו חתיכות גדולות משא"כ כשהוא מעוך וכתות מברך שהכל ויבואר לקמן אי"ה גבי טרימא. וכתב בעולת תמיד סוף סי' ר"ג שעל מרקחת קריי"ן מברכין בפה"א אע"ג דאינו ראוי לאכילה קודם הרקוח כ"א ע"י תערובות חומץ מכל מקום כיון דנטעי אותו בשביל כך דומה לזנגביל יבש שרקחו אותו. ובאלי' רבה כתב דלא דמי לזנגביל דאפשר לאוכלן בעינייהו ברטיבתא אלא דמי לענים ואליינדר דמבואר בסי' ר"ד שמברכין שהכל עכ"ל. וצ"ל דהלכתא כוותי' ולא מטעמי' שמ"ש דלא דמי לזנגביל דחזי ברטיבתא ליתא שהרי כתבתי שדעת התוס' הוא דרטיבתא דמברך עלי' היינו ליטווריו שהוא מרקחת וא"כ דמי ממש לזנגביל היבש ואף אם תאמר שהזנגביל נאכל ע"י גיבול במים הרי מרור ג"כ נאכל ע"י טיבול בחומץ (ועיין במג"א סי' תע"ה שהקשה למה יברך על הקריי"ן בפה"א שהרי אינו ראוי כמות שהוא והוי כפלפלין יבשים ע"ש וכתב בחק יעקב שם שע"י טיבול בחומץ הוא מתאכל אלא שכתב שם עוד תירוץ אחר והביאו באלי' רבה סי' תע"ה) ועוד דמה ענין חזי ברטיבתא לנרקח ביובש שמשום זה יברך עליו בפה"א. ומ"ש דדמי לעני"ם ואליינד"ר דמברך שהכל אזיל לשיטתיה סי' ר"ד ויבואר לפנינו

*) וכתב בש"ע סי' ר"ג שאף הזנגביל היבש שרקחו אותו מברך בפה"א וכן מבואר בדברי התוס' שכתבתי לעיל והפר"ח בליקוטים כתב שיש לדון בזה מדין תומי וכרתי שאפי' שבשלם עם דברים אחרים כיון שאין הסבה מחמת עצמן מברך שהכל. ולפענ"ד לק"מ דהתם אשתני לגריעותא שהיה ראוי לאוכלו חי ומה שהשביח בשביל דברים אחרים הוא שהשביח אבל הזנגביל לא אשתני לגריעותא מחמת הבישול וגם אין הדבש עיקר שגם בתומי וכרתי אין הטעם מפני שהדברים אחרים עיקר דבאמת תומי וכרתי עיקר ג"כ אלא דמשום דמלך הבישול אשתני לגריעותא שהיה ראוי לאוכלם כמות שהם חיין לכך מברך שהכל.

לפנינו אי"ש. אלא דבאמת נראה לפענ"ד דקריי"ן נטעי לה אדעתא לטבל בו ולא אדעתא לרקחו כלל ובכה"ג ודאי דמברך שהכל. וכתב בעטרת זקנים סי' ר"ב ס"ק ו' בשם ספר חסידים שעל לקריץ יש לברך בפה"א. וכתבו התוס' דקלי של גרופלי שאין רגילין לאכול ברטיבא כגון בליטווארי"ו אין מברכין עליהם כלל ביבשתא ובמהרש"א הגיה של"ל אלא ברטיבא וכן הוא במרדכי. ולפענ"ד אפשר דבמרדכי הוא ט"ס שהרי קלי של גרופלי הוא מה שאנו קורין נעגלי"ך ועינינו רואות שאין רגילות לאוכלם ברטיבא דהיינו על ידי מרקחת כגון בליטווארי"ו. אמנם לדינא אין נפקותא בזה. ועץ של קנמון שקורין קניל"א מברכין עליו בורא פרי האדמה מפני שרגילין לאכלו ביובש כ"כ התוספות. ובאגודה כתב עץ קנמון וכן נגלין בהלכות ברכות הר"מ ז"ל בפה"א אכן יש גאונים דאומרים דהוי כמו זנגבילא יבישתא ואפשר דלא קאי רק אנגלין לחוד, אבל בב"י סי' ר"ב הביא בשם שיבולי הלקט שכתב שיש להסתפק על הכופר והגירופלי והקנמון אם יש לברך עליהם כשהן יבישים מכל מקום אינו פרי אלא קליפת עץ ואין מברכין עליו אלא שהכל אפילו כשהוא לח ובאבודרהם כתב שגירופל הקנה שקורין לו קנילא בלע"ז בין רטוב ובין יבש מברכין עליו בפה"א שאינו עיקר הפרי אלא קליפת העץ ונאכל גם יבש עכ"ל והתוספות והמרדכי כתבו שגדל על הארץ כמו קנים ועיין במעדני יו"ט ולחם חמודות מ"ש בפירוש המלה של קנמון וברש"י דכריתות כתב דהקלופה הוא מה ששמו קנמון [ועיין בקרבן העדה יומא פ"ד הלכה ה' שכתב ע"ז ותימה הא קנמון הוא סימן בפ"ע ובמח"כ נעלם ממנו דברי הל"ח ובאמת כוונת רש"י דקלופה הוא מה שאנו קורין קנמון ועיין בשבת דף ל"א ע"ב באורנשי אגודות ארוכות של קנה או קילופה של קנמון ועיין ברמב"ן על התורה פ' כי תשא שכתב על קנמן בשם שהוא תבן מבושם] ועיין בשבת דף ס"ג דאיתא התם עצי ירושלים של קנמון היו וכשחרבה ירושלים נגנזו ולא נשתייר מהם אלא כשעורה כו' [ומצאתי בב"ח סי' קל"ג בשם סמ"ג דמוכיח מזה דקנמון אינה קנילא שהקנילא מצוי הרבה] וקנמון הוא דרלינא דאיתא בשבת דף ס"ה כמ"ש רש"י שם ועיין בערוך ערך זנגביל שכתב שדומה לקליפת אילן והוא אדום והוא לרמומא דהיינו צימרונג וכ"כ בערוך ערך דרלין שהוא קנילה בלע"ז [ועיין ברמב"ן על התורה שם]:

ועיינתי בהגהת או"ה שער מ"ג דמייתי ראיה לערמונים וחבושים ממ"ש המרדכי כאן בשם ראבי"ה דזנגבילא רטיבא שבישל הגוי שרי לפי שנאכל כמות שהוא חי אעפ"י שאוכלו חי יבש וכן פלפלין ונעגליך פוטר לשם מברכה לגמרי ואפילו לגבי י"ה א"כ כ"ש ערמונים כו' מבואר שהוא מפרש המרדכי כמש"ל בדברי התוס' דרטיבא היינו עתה לאחר שרקחו וכ"מ באמת במרדכי וכן באו"ה גופי' שער כ"ה אות יו"ד כתב שהתבלין נאכלין חיין כדפירש במרדכי בשם ראבי"ה גבי זנגבילא רטיבא ובמנחת יעקב כלל ע"ה ס"ק כ' תמה דהמרדכי לא איירי אלא ברטיבא אבל תבלין יבשין אין נאכלין חיין ופשוט דכוונת או"ה לפרש במרדכי כמ"ש ומ"י עצמו כלל ס"א ס"ק כ"א.. דמייתי בת"ח שם שכתב ומטעם זה מתיר סמ"ג כו' והוא באו"ה כלל ל"ח ע"ש אמנם שם ס"ק כ"ד מייתי דברי הל"ח דמפרש דסמ"ג ע"י כבישה איירי אמנם במרדכי מבואר הטעם דנאכל כמות שהוא חי ושפיר מייתי האו"ה ובהגהות ראיה משם. והנה במרדכי כתב טעם דאין לחוש לסכין מפני שיש להם כלים מיוחדים ולפי"ז הוא חולק על דעת או"ה בכלל ל"ח דס"ל דביבש אין סכין אוסר ועיין במ"י ס"ק כ"ה שם דמייתי מהאגודה. ועיין במ"י כלל ע"ה ס"ק ל"ו לענין ברכת ערמונים מ"ש על או"ה מבואר בתוספות לקמן דף ל"ח ובמרדכי כדברי או"ה דאין לברך רק שהכל:

ט דין דכשות מברך בפה"א וחזיז מברך עליו שהכל ועל החזיז הגדל בגינה מברך בפה"א וחזיז הוא תבואה שלא הביאה שליש ויש שאין מחלקין בין חזיז הגדל בגינה לשאר חזיז

רק

רק כתבו שיש מין חזיז ידוע שאינו ראוי לתבואה כלל ולא היה עולה יפה ונוהגין לזרעו לאכילת ירקו כשהוא לח ועליו מברכין בפה"א אבל חזיז דעלמא לא ואין מברך רק שהכל ולפי שאין המין חזיז הזה ידוע אצלינו יש לברך על כולם שהכל. וכן על הכשות שבמדינתינו דלא אכלי ליה אינשי יש לברך שהכל :

פסקא גרסינן בעירובין דף כ"ח ע"א אמר רב יהודה אמר רב כשות וחזיז מערבין בהם ומברכין עליהם בפה"א ומקשה מהא אדרב דאמר דאין מערבין בחזיז ומשני הא מקמי דאתא רב לבבל הא לבתר דאתא רב לבבל וראה שאוכלין חזיז אמר דמערבין בהם ופריך ובבל הוי רובא דעלמא ומשני כי קאמר רב בדגנוניתא, בחזיז שגדל בגינה דכ"ע אכלי ליה. רבי זירא יתיב אפתחא דר"י בר אמי נפיק ינוקא דבי רב אמר לי' מאי אגמרך רבך א"ל כשות בפה"א חזיז שהכל והלכתא כוותי' מ"ט האי גמר פירא והאי לא גמר פירא כשותא לאו מאוירא קרבו דהא חזינן דקטלינן להיזמתא ומיית כשותא וכתבו התוספות דהא דאמר ר"י אמר רב כשות וחזיז בפה"א הא אוקימנא בגנוניתא. מבואר מזה דכשות בפה"א וחזיז יש חילוק בין הגדל בגינה לשאר חזיז. והנה הרמב"ם פ"א דעירובין כתב דמערבין בחזין [והוא חזיז אלא שיש גורסין חזין וכ"ה בערוך] ולא חילק בין דגוניתא לשאר חזיז והיותר תימה על הרי"ף והרא"ש שהשמיטו לגמרי דין כשות וחזיז בין לענין ברכה בין לענין עירוב. והב"י בא"ח סי' ספ"ו הקשה על הטור שלא כתב זה דמערבין בחזיז וכתב דלפי דאמרינן דמקמי דאתא רב לבבל וראה שאוכלין אותו אמר שאין מערבין בו לכך השמיטו דכיון דהשתא לא אכלי ליה אין מערבין והרמב"ם סובר דאע"ג דאנן לא אכלינן ליה כיון שבני בבל אוכלין אותו חשיב שפיר מאכל ומערבין בו עכ"ל. ודברים אלו מרפסן איגרי שהרי הש"ס פריך עלה ובבל הוי רובא דעלמא ומשני בדגנוניתא דכ"ע אוכלין אותו וסתירת דבריו מבואר מדברי הש"ס הללו. והנראה לפע"ד בדעת הרמב"ם הוא דמבואר בש"ס דעירובין דמערבין בבשר חי וכן פסק הרמב"ם וכתב הריטב"א שם בשם הירושלמי דמיירי במליח שאינו נאכל מחמת מלחו דאל"ה אין דרך לסעוד בו וכ"כ בא"י זוטא בשם עבודת הקודש להרשב"א ובא"י רבה הקשה ע"ז דבירושלמי חשיב מליח וגם חי דתמן תנינן הבבליים אוכלין אותו חי מפני שדעתם יפה. ולפענ"ד דלק"מ על הרשב"א דס"ל דלא קיי"ל כהירושלמי בהא כיון דבאמת אין אוכלים חי רק הבבליים שדעתם יפה ולהדיא אמרינן בש"ס דידן דאין מערבין בחזיז אעפ"י שבני בבל אוכלים אותו משום דבבל לאו רובא דעלמא הוא, וא"כ הרמב"ם לשיטתו שפסק בזה כהירושלמי וכפשטא דלישנא דש"ס דידן דמערבין בבשר חי ממש וא"כ קשיא ליה הא דפריך ובבל רובא דעלמא, וס"ל לתרץ זה דכיון דקיי"ל מערבין לנזיר ביין ולישראל בתרומה וכן לגדול ביוה"כ משום דחזי לקטן אלמא אע"ג דלא חזי להאי כיון דחזי לשום אדם בעולם בהאי שעתא מערבין בו דהא משמע אעפ"י שאין כהן באותו העיר כלל או קטן אפ"ה יכול לערב משום דכיון דהקילו דלא בעי חזי לי' ממש רק דחזי לאחריני אעפ"י שהוא רחוק כמה כיון דחזי לי' יכול זה לערב בו והש"ס דפריך ובבל הוה רובא דעלמא היינו לשנויא קמא דש"ס דמשני שם אהא דגודגניות באותן שלא הוקשו לזרע ובמרובי בנים ובתר הכי משני דאף לחשוכי בנים שרי משום דאע"ג דלא חזי לי' חזי לאחריני וכדתנן מערבין לנזיר כו' ולשנויא קמא הוה ס"ל דרב אפילו אליבא דסומכוס אמרה דס"ל מידי דחזי ליה בעינן (וע"כ הא דלקמן דאמר ר"ח ברא"שי בשם רב דמערבין בבשר חי היינו כשנמלח כמ"ש הריטב"א) ולכך פריך שפיר ובבל הוי רובא דעלמא אבל באמת אנן קיי"ל כרבנן דסומכוס וההוא דרב אפילו במעוטי בנים נמי משום דחזי למרובי בנים וא"כ בחזיז אף דלא גינונייתא מערבין כיון שהבבליים אוכלים אותו. ועוד היה אפשר לומר דהרמב"ם קשיא ליה קושיית התוספות דשבת משמע דבאתרא לא אמרינן בטלה דעתו לכך מפרש דהש"ס

דמקשה

דמקשה ובבל הוה רובא דעלמא אברכה פריך דכיון דכ"ע לא זרעי לי' אדעתא לאוכלו כשהוא שחת אין לברך עליו בפה"א והא משני כי קאמר רב בגינונייתא דנטעי לי' אדעתא דהכי וכמ"ש בתורת חיים שם וכן משמע מדלא קאמר אלא כי קאמר רב בגינונייתא משמע דלא הדר ביה ממאי דמשני מעיקרא הא מקמי דאתא רב לבבל. ואיך שיהיה ל"ע למה השמיט הרמב"ם הדין דכשות וחזיז דגינונייתא מברך בפה"א. והטור והש"ע סי' ר"ד כתבו דחזיז מברך שהכל ולא כתבו דבגינונייתא מברך בפה"א ובעטרת זקנים שם כתב כן ובליקוטי פר"ח תמה כן על הש"ע. ולכאורה נראה שהם מפרשים דינוקא דבי רב דקאמר שמתא דמברך שהכל אפילו בדגינונייתא מיירי ופליג אדרב ודלא כמ"ש התוספות והש"ס פסק הלכתא כינוקא משום דלא גמר פירא ובשל גינה נמי לא גמר פירא ומברך שהכל וכ"כ דודי בתורת חיים שם דינוקא אפילו בדגינונייתא מיירי אמנם בערוך ערך חזין *) כתב ג"כ דחזין דדברא דזרעי לי' אדעתא דשערי דלא גמרי פירא שהכל ודגינונייתא דזרעי לי' אדעתא דחזין (ובתורת חיים כתב בדגינונייתא דכ"ע אכלי לי' כגמר פירא חשוב ליה) והוא גמר פירא בפה"א עכ"ל. הרי דסובר ג"כ כהתוספות וגם הריטב"א כתב כהתוספות. ונראה שהטור סובר כהריטב"א שפירש בדגינונייתא פירוש מין חזיז ידוע שאינו ראוי לתבואה כלל ולא היה עולה יפה ונוהגין לזרעו לאכילת ירק כשהוא לא אבל חזיז דעלמא אין מערבין בו אפילו בבבל דבטלה דעתם אצל כל אדם ולפי שאותו חזיז הידוע אין מצוי בינינו ואין אנו מכירין אותו כלל מה הוא לפיכך השמיטו לענין עירוב ולענין ברכה נמי כתב סתם דמברך שהכל. ועיין במג"א סי' ר"ד ס"ק ז' שכתב תבואה שלא הביאה שליש משום דלא גמר פירא מברכין שהכל דנחית חד דרגא וה"ה לכל פרי האדמה דלא גמר פרי שהכל ועיין סי' ר"ב ס"ב עכ"ל [ועיין באבן עוזר סי' ר"ח בענין כוסס את האורז]. ולכאורה לא היה צ"ל משום דנחית חד דרגא דהכא אפילו תרי דרגי הוה נחתינן כיון דלא נטעי אינשי אדעתא דהכי כלל וכדמשמע מדברי הרשב"א בתשו' גבי פלפלין ובבוסר היינו טעמא דלא נחתינן רק חד דרגא משום דהתם אוכל גוף הפרי שנטעו מתחלתו ולכך בהגיע לפול הלבן בפה"ע ובלא הגיע בפה"א משום דלא גמר פירא. ואם היינו אומרים דבגינוניתא זרעי לי' נמי אדעתא דהכי אלא שמכל מקום לא בא לכלל אכילתו והיינו טעמא דינוקא דקאמר שהכל משום דמ"מ לא גמר פירא הוי אתי שפיר, אבל כבר כתבתי שהערוך כתב להדיא דבגינוניתא דזרעי אדעתא דהכי הוה גמר פירא וא"כ ע"כ לא מיירי הכא בגינונייתא. ואפשר דס"ל דהכא מיירי אעפ"י שכבר גרעיני התבואה בתוך השבלים אלא שלא הביאה שליש וכן משמעות לשונו [ועיין ברש"י דקידושין דף ס"ב ע"ב ד"ה אלא בשחת שאעפ"י שלא נתבשלו הגרעינין שליש או אפילו עדיין לא לבלבו החטים כו'] וא"כ דמי לבוסר דאמרינן נחית חד דרגא. ובלבוש כתב הטעם דלאו להכי זרעי לי' למיכליה כשהוא שחת, ושניהם עולים לטעם א' דאי הוה זרעי ליה אדעתא דהכי ממילא מקרי גמר פירא כמ"ש לעיל. ועיין בתורת חיים שכתב להוכיח דחזיז נטעי ליה אדעתא דהכי דאל"כ אמאי קאמר רב בפה"א הא סופו להקשות והא כל מידי דלא נטעי ליה אדעתא דהכי וסופו להקשות לא מברך רק שהכל כו' ע"ש ולפי מ"ש דהכא בשיש בה גרעינין מיירי אלא שלא הביאו שליש ומה בכך שיתקשו הכוסס את החטה מברך בפה"א ועיין במ"ש לעיל בדברי הט"ז ואבן עוזר בענין קטניות אלא דבאמת אף באין סופו להקשות אי לא נטעי ליה אדעתא דהכי מברך שהכל כדמוכח לעיל בדוכתי טובי:

ודין

---

*) ובמתורגמן הביא התרגום על נושא אלומותיו שפירש חזין וכתב שלא ידע מהו וגם בערוך לא הביאו ונעלם ממנו שלהדיא כתב הערוך פירושו בערך חזין .

ודין הכשות לא ראיתי שהזכיר שום אחד מהפוסקים רק בספר אור חדש כתב בברכת בפה"א כשות שקורין האפין בשם אור ישראל וכתב ע"ז שאינו נכון שהרי אין דרך לאכלן בין חיין בין מבושלין ובודאי מי שאוכלן הוא ע"י הדחק דמברכין שהכל עכ"ל. ונראה מזה שלא נזכר אז מהש"ס דעירובין דמשם הוציא אור ישראל את דינו. אבל מכל מקום לדינא נראה דכשות שלנו אין לברך עליו רק שהכל כיון דלא אכלי לי' אינשי כלל וגם לא נטעי לי' אדעתא דהכי רק להטילו לתוך השכר. ואפשר דכשות שלהם היה ראוי יותר לאכילה והוה נטעי לי' נמי אדעתא דהכי. ודע שבליקוטי פר"ח הביא ראיה מהא דקאמר הכא דכשות בפה"א ובשבת דף קל"ט קאמר מכריז רב האי מאן דבעי למזרע כשותא בכרמא ליזרע וטעמא משום דפלוגתא דר"ט ורבנן הוא אי הוי כלאים בכרם וקיי"ל כל המיקל בארץ וכו' והוכיח מזה כדעת הר"מ מאיברא לעיל גבי קפריסין דלענין ברכה אית לן למיזל בתר ארץ ישראל אע"ג דמקילין בח"ל ע"ש בסי' ר"ב. ולפענ"ד אין זה הוכחה כלל דהא הא דמתיר לזרוע כשות בכרם היינו מטעם כל המיקל וא"כ לפי"ז כשות בח"ל פטור מן הערלה דאזלינן בתר איפכא ואמרינן דלאו אילן הוא וא"כ כיון דלענין ערלה לאו פרי הוא לגבי ברכה נמי לאו פירא הוא. ועוד י"ל דלענין קפריסין אי מברכין עליו בפה"ע אלמא ודאי פרי העץ נינהו ובכה"ג ודאי אין לומר כל המיקל וכו' כיון דבודאי משוינן לי' הוי כאותה שאמרו ב"ש במקום ב"ה אינה משנה והיה מן הדין לאסור בערלה אבל בכשות דהכא אפילו תימא דמספקא ליה לרב שמא מין אילן מכל מקום שפיר קאמר לברך עליו בפה"א. ועוד נראה דהכשות כתב רש"י שהוא גדל על ההגא וכ"כ רש"י והר"ן בשבת דף קל"ט וכבר כתבו התוספות לקמן דף מ"ס בשם הירושלמי דההגין ואטדין אעפ"י שהם אינם כלאים בכרם מכל מקום לענין ברכה מברך בפה"א וא"כ כ"ש הכשות שהרי ההגין ואטדין משמע דודאי מין אילן הם לענין כלאים דדוחק לומר דהברייתא בח"ל איירי ומטעם ספק כלאים בח"ל ואפ"ה לענין ברכה מברך בפה"א כ"ש הכשות דאפילו לענין כלאים הוי ספיקא ועמ"ש לעיל בענין הפלפלין. וצ"ע על הרמב"ם שלא ביאר דין הכשות בח"ל ואעפ"י שיש לומר דלכך סתם הדברים לפי שבזמן הזה אינם בני תורה אכתי הוה לי' למיכתב דאם זרע בדיעבד אינו אוסר ומלשון ערבוביא משמע דאפילו בדיעבד אסור ועדיין צ"ע. וצ"ע במועד קטן דף י"ב ע"ב דקאמר רב יהודה שרא למקטל כשותא משום דחזי לשכרא ותיפוק ליה דבעיניה חזי לאכילה ומבואר בא"ח סי' תקל"ג דאפילו בפירות שאינם ראוין לאכילה אלא ע"י הדחק שרי ויש ליישב. ורבינו ירוחם בתא"ו נתיב ט"ו אות יו"ד בדיני ריאה כתב או כמראה הכשות כלומר שומשמין כלומר גונגולין כו' ובפר"ח יו"ד סי' ל"ח השיג ע"ז מש"ס דמ"ק הנ"ל דקאמר בשלמא כשותא חזי לשיכרא אלא שומשמי למאי חזי ועיין מ"ש ע"ז אא"ז בספרו תבואות שור. ולפענ"ד נראה שחסר איזה תיבות בר"ו וצ"ל כמראה הכשות כלומר . . . או כמראה שומשמין כלומר כו' והראיה שכתב שני פעמים כלומר. ועיין מה שכתבתי בזה בהלכות בדיקת הריאה בדין מראה געל שהארכתי בכל הפירושים שנאמרו בפתרון מלת כשותא בש"ד:

י דין הקמח מאחד מחמשת מיני דגן או החטים ויתר ארבעת מיני דגן שחילקן לשנים או יותר ובישלם כך מברך עליהם במ"מ ולאחריהם מעין שלש. וכן אם כתשן במכתשת עד שנתרחבו אילך ואילך או שנקלף מעליהם קליפתן החיצונה שעי"ז הם מתמעכין בבישול ומתדבקין ואין הגרעינין עומדים שלימים כל כה"ג מברך במ"מ. ואעפ"י שבישלם בדבש או חלב וכה"ג והדבש הרוב אפ"ה הסולת עיקר כל שהוא בא ליתן טעם בתבשיל. וכן על השקדים שעושין לחולה ונותנין לתוכו קמח כדי שיסעוד הלב מברך במ"מ ולפי שיש ספק דשמא אין הקמח ניתן לתוך השקדים רק לדבק ויש ספק בברכה

בברכה אחרונה לכן יש לאוכלם בתוך הסעודה אחר ברכת המוציא ואז ברכת המזון פוטרו ולפ"ז בפחות מכזית דא"צ ברכה אחרונה יוכל לאוכלם שלא בתוך הסעודה וברכה ראשונה יוכל לצאת בברכת שהכל. וי"א דאפילו בכה"ג טוב לאכלם בתוך הסעודה דטפי עדיף לפוטרם בברכת המוציא מבברכת שהכל ודיעה ראשונה נראה עיקר ומכל מקום ירא שמים לא יאכל אף פחות מכזית אלא בתוך הסעודה. ונראה לי דבין כזית ובין פחות מכזית דאמרינן שיאכלם בתוך הסעודה היינו דוקא כשהוא עשוי ללפת בו את הפת או שאוכלו עם פת הא לא"ה אינו יוצא מחשש ברכה ראשונה דעל דבר שאין רגיל ללפת בו את הפת אפילו בתוך הסעודה צריך ברכה לפניו :

פסקא חביץ קדירה וכן דייסא ר"י אמר שהכל רב כהנא אמר במ"מ בדייסא גרידא כ"ע לא פליגי דבמ"מ כי פליגי בדייסא כעין חביץ קדירה רב יהודה אמר שהכל דובשא עיקר רב כהנא אמר במ"מ סמידא עיקר אמר רב יוסף כוותיה דרב כהנא מסתברא דרב ושמואל דאמרי תרוייהו כל שיש בו מחמשת המינים מברכין עליו במ"מ. ופירש"י חביץ קדירה מין מאכל קפוי בקדרה ולקמן מפרש לה קמחא ודובשא ומשחא דייסא חטים כתושות במכתשת דייסא כעין חביץ קדירה לקמן מפרש לה חיטי דמתברי באסיתא ויהבי בהו דובשא ועבדי להו בקדרה עכ"ל. ובאמת לקמן לא נזכר כלל מזה וכן תמה בספר עטרת תפארת וכתב דמ"ש רש"י דובשא ומשחא פירושו או משחא וילין לה ממנחות דלקמן שע"י שמן הם. וגם מ"ש רש"י על דייסא כעין חביץ קדירה היינו מדאמר לקמן אלו הן מעשה קדירה חילקא וטרגיס כו'. ואמנם בספר הנ"ל תמה על מ"ש רש"י ד"ה חילקא במועד קטן מפרש לה זריז חדא לארבע ערסן חדא לחמש. ובאמת במ"ק לא נזכר כלל מזה רק טיסני הוא חדא לארבע לכן כתב שתיבות זריד חדא לארבע וערסן חדא לחמש הוא בטעות ורהיטת לשון של המעתיקים הוא שהי' סובר מדכתב רש"י חילקא חדא לתרתי טרגים לתלת היה סבור דזריז חדא לארבע וערסן חדא לחמש עכ"ל. ותמהני איך לא ירא לשלוח יד להגיה בכל הספרים ולתלות בטעות המעתיק ופירש מדעתו דזריד וערסן הם מיני קמחין וערסן הוא מלשון עריסותיכם וגם הביא דנדרים דף מ"א ע"ש שהאריך בזה ובמחילת כבודו איסתמיט מיניה מ"ש רש"י ביומא דף מ"ז ד"ה איכא דאמרי כו' ואוכלות זריד וערסן שהן מיני מאכל חיטים כדאמרינן בברכות חילקא חיטי דמתברי באסיתא לתרי תרי טרגים לתלת תלת זריד לארבע ארבע ערסן לחמש חמש, וכלשון הזה כתב הערוך בערך זריד דהכי מפרש הש"ס פ' כילד מברכין חילקא חיטי דמתברי באסיתא חדא לב' כו' זריד חדא לארבע ערסן חמש חמש ואח"כ כתב דבמ"ק מפרש טיסני חדא לארבע ובקרבן העדה בנדרים פרק הנודר מן המבושל כתב לפרש זריד מין עשב כמו חבילי זרדים. וכ"כ בשם הערוך. ותמהני שראה כן בערך זרד ולא השגיח במ"ש הערוך תיכף אח"כ בערך זריד דמפרש דהיינו דמתברי ארבע ארבע וגם איך אפשר לפרש דמעשה קדירה הוא ומברך עליו במ"מ כיון דמין עשב הוא ומ"ש הערוך בערך זרד היינו אההיא דיומא דכל הנשים זרד זרדו ורבתה חבילת קמחית ועלתה לגג והיינו לפי האיכא דאמרי דבש"ז קאמר וכמו כן כתב רש"י שם דלפי"ז זרד הוי כמו חבילי זרדין אבל אינו ענין לכאן כלל. והר"ש פ"ו דמכשירין כתב ג"כ דבכילד מברכין מפרש הך דחילקא וטרגים והך דטיסני מפורש במועד קטן וגם הרא"ש שם כתב דהכי מתפרש בברכות ובאמת הדבר מתמיה דבברכות לא ביאר הש"ס כלום רק במועד קטן. ונראה שהם סמכו בזה על ספר הערוך שכתב דהכי איתא בברכות אבל בגירסא שלפנינו לא נמצא כן. ואם כתשן במכתשת עד שנתרחבו אילך ואילך אעפ"י שלא נקלף קליפה החיצונה יתבאר בדין שאח"ז דבכה"ג יש לברך במ"מ :

וכתבו התוספות דעל שקדים שעושין לחולה ונותנים בתוכו קמח אם לסעוד הלב מברך במ"מ ואם לדבק בעלמא אין

אין הקמח עיקר ויש להחמיר ולגומעו בתוך הסעודה ופטור ממ"נ עכ"ל. ול"ע דהיאך הוא יכול לאכלם בתוך הסעודה שהרי אם נאמר שהוא כדי שיסעוד הלב והוא כדייסא אז דינו כדברים הבאים מחמת הסעודה בתוך הסעודה שפטור מברכה שלפניהם ואחריהם וכדאיתא בסי' קע"ז והוא דעת התוספות והרא"ש לקמן דף מ"א משא"כ אם נאמר שהשקדים הם עיקר והקמח אינו רק לדבק בלבד הוי כדברים הבאים שלא מחמת הסעודה בתוך הסעודה דצריך ברכה לפניו עכ"פ כמבואר לקמן ובסי' קע"ז אם לא שיאכלנו עם פת וזה לא הזכירו בדבריהם רק כתבו סתם לאכול בתוך הסעודה אחר ברכת המוציא. והט"ז כתב בסי' ר"ח ס"ק ה' דע"כ לאו משום חשש ברכה ראשונה הוא דהא יכול לברך שהכל וכדאיתא בס"ס ר"ד דעל דבר שהוא מסופק בברכתו יברך שהכל אלא דמטעם ברכה אחרונה הוא דכל שתחילתו במ"ת לאחריו מעין שלש הלכך פחות מכזית שא"ל ברכה אחרונה יברך לפניו שהכל ולאחריו ולא כלום עכ"ל. אמנם המג"א ס"ס ר"ד כתב דאם הוא דבר שיכול לפטרו בתוך הסעודה עדיף טפי דאז אין ספק כלל ועיין סי' קס"א סעיף י"ג עכ"ל. ולכאורה כוון להביא ראיה ממ"ש שם אמחלוקת די"א דמברך המוציא וי"א במ"ת וע"ז כתב דירא שמים יוצא ידי שניהם ולא יאכל עד שיברך על לחם אחר תחלה ואי ס"ד דאפילו כשיוכל לפטרו בתוך הסעודה שפיר דמי לברך שהכל א"כ גם שם יוכל לעשות כן, ואם כך כוונתו אני תמה חדא דאיך יעשה בנטילה דלפי דיעה זו שצריך לברך המוציא א"כ צריך ליטול ידיו ולברך כמבואר ר"ס קנ"ח ולמ"ד דמברך במ"ת הוה ברכת הנטילה ברכה שא"ל. ועוד דהיאך יעשה בברכה אחרונה דלמ"ד במ"ת סגי במעין שלש ולמ"ד המוציא בעי שלש ברכות אם לא בפחות מכזית והט"ז מוקי לה להיא דהתם באוכל כזית וכמ"ש כאן. וגם בעולת תמיד סי' ר"ח ס"ק ג' כתב בשם התוספות דהיכא דאדם מסתפק בברכה ראשונה יש לו לברך שהכל וא"ל להמתין לאכול בתוך הסעודה אבל בספק ברכה אחרונה צריך להמתין לאכול בתוך הסעודה דלברכה אחרונה אין תקנה כו'. ולא ידעתי היכן כתבו התוספות כן. ואע"ג דהגמי"י פ"ח דברכות כתבו בשם התוס' ומורי בשם ר"ח וה"ר יוסף דאפילו לכתחלה אע"ג דתנן דיעבד הא נמי כיון דמסתפק ביה כדיעבד דמי מכל מקום אין נזכר שא"ל להמתין שיאכלנו בתוך הסעודה, ואדרבה משם משמע קצת להיפך רק האשר"י כתב כן אההיא דכוסס את החטה דלכך לא אכל ר' ירמי' סולת מיומי' שהיה מסופק בברכה אחרונה דאילו ברכה ראשונה יכול לברך שהכל וכ"כ הטור והביאו הט"ז כאן, רק מחמת שראה שהטור כתב והתוספות נסתפקו כו' לכן כתבו כו' סבר שגם מ"ש דברכה ראשונה יכול לברך שהכל הוא מלשון התוספות ובאמת שזהו לשון הרא"ש. וגם האבודרהם כתב כלשון הטור וכן מבואר ג"כ ממ"ש הרא"ש והטור ורבינו ירוחם דעל כל קמח של חטים יש לברך שהכל ולא כתבו דיאכלם בתוך הסעודה ועיין מ"ש שם דמחשש ברכה אחרונה גם שם היה ראוי לאכלם בתוך הסעודה. אלא דבנ"ד נראה דירא שמים שרוצה לצאת ידי כל הדיעות אפילו פחות מכזית אין לאכול רק בתוך הסעודה כיון דהתוספות לקמן דף ל"ט כתבו בשם ר"י דבורא נפשות רבות מברך לאחריו אפילו בצליר משיעורא ואע"ג דסתוס' כתבו ע"ז דאינו נראה מכל מקום הרא"ש כתב שיש להסתפק בזה וכ"כ הטור סי' ר"י שמסתפקין בבורא נפשות רבות אם צריכה שיעור, ותימה על המעדני מלך שכתב שהטור לא כתב דברי אביו ז"ל מכלל דס"ל דאין להסתפק בזה ובאמת שמבואר בטור, וכ"כ רבינו ירוחם נתיב ט"ז ח"ג וגם באבודרהם כתב שהתוספות נסתפקו בזה וכ"כ הלבוש רק בש"ע השמיטו והעתיק לשון הרמב"ם דמפשט פשיטא ליה ובאלי' רבה סי' ר"י ס"ק ז' כתב שבדרישה האריך וכתב דלמסקנא גם להרא"ש והטור אין ספק כלל ולא נהירא שהרי הטור בפסקי הרא"ש סי' ט"ז העתיק ג"כ הספק הזה וכן נראה מדברי שאר פוסקים

פוסקים שהבאתי דספוקי מספקא להו ואעפ"י שכתבו שיש לשתות יין פחות מכזית כדי להסתלק מן הספק היינו דס"ל דביין דמשבעת המינים הוא אי בעיר ליה שיעורא אין מברך אחריו כלל אבל בשאר משקין באמת אין לשתות לכתחלה פחות מכשיעור והלכך גם כאן אין לו לאכול פחות מכזית דשמא אינו בכלל כל שיש בו מחמשת המינים וצריך לברך אחריו בורא נפשות רבות וגם יש לומר להיפך דשמא הוא בכלל מחמשת מינים ולדעת הר"י בשבעה מינים שאכל מהם פחות מכשיעור מברך אחריו בורא נפשות רבות. אלא שהאשר"י וכל הפוסקים חולקים על ר"י בזה וכמ"ש בב"י ס"ס ר"י. אבל עכ"פ טוב יותר לאכלם בתוך הסעודה דאז יוצא ידי ספק. אלא שעדיין מוטל עלינו ליישב מ"ש לעיל דאם נאמר שהשקדים עיקר אף בתוך הסעודה טעון ברכה לפניו. ונראה שהתוספות איירי שהוא בענין שנעשה כתבשיל שרגילין לאכול פת עם תבשיל זה דבכה"ג בא מחמת הסעודה מיקרי כמבואר בפוסקים וכן משמע מלשון התוספות שכתבו וכן כשנותנים קמח לתוך פולין או עדשים או כרישים וכן לתוך שקדים כו' וטוב להחמיר ולגומעו כו' ומדנקטו ולגמעו משמע דמיירי בתבשיל דשייך בה גמיעה ועיין במג"א ס"ק ג' שכתב לגמעו פירוש לאכלו ועיין סעיף ו' ר"ל דמחלק בין רכה לעבה ועיין במג"א שם ס"ק ח' ובאמת בכל דוכתי לא מצינו גמיעה במאכל עב ועיין בשבת ריש פרק המוציא יין רק בחולין דף ק"א קאמר גמאו לשבא גבי כבדא שליקא משמע דאף בכה"ג שייך גמיעה:

יא דין דאחד מחמשת המינים שאכלן חי או קליות או ששלקן והגרעינים עומדים שלימים מברך עליהם בפה"א ולאחריהם בורא נפשות רבות ויש שמסתפקים בברכה שלאחריו דשמא יברך מעין שלש ויאמר על האדמה ועל פרי האדמה לכן כתבו שנכון שלא לאכלו אלא בתוך הסעודה ויפטרנו ברכת המזון וכיון שאין רגילין ללפת בו את הפת אם אוכלו בלא פת יברך לפניו שהכל אפילו בתוך הסעודה ואפשר שגם זה ברכת המוציא פוטרו והדבר מסופק אצלי. ואין חילוק בין נקלף מעליהם הקליפה החיצונה או לא אלא הכל תלוי אם מתמעכים בבישול שאם אין מתמעכים בבישול אעפ"י שנקלף הקליפה החיצונה כיון שהגרעינים שלימים אין מברך אלא בפה"א ולאחריו כמבואר לעיל. ואם אירע שאכלם שלא בתוך הסעודה יברך לאחריהם בורא נפשות רבות ואם בשלם בדבש בכה"ג שהגרעינים שלימים מברך עליהם שהכל שהדבש הוא העיקר הואיל ואינו ראוי לברך במ"מ אבל אם בישל מתחלה החטים לבדם ואח"כ נתן לתוכן דבש או חלב וכה"ג מברך בפה"א:

פסקא הכוסס את החטה מברך עליו בפה"א. וכתב הרמב"ם אבל דגן שלוק כמות שהוא מברך לפניו בפה"א ובש"ע סי' ר"ח סעיף ב' כתב חמשת מיני דגן ששלקן או כתשן ועשה מהן תבשיל כו' בתחלה מברך עליו במ"מ והמג"א ס"ק ב' כתב וז"ל משמע דבריסא בלא כתישה איירי וקשה דבסעיף ד' כתב כששלקו והגרעינים שלימים מברך בפה"א. ואפשר דהכא איירי ששלקו עד שנתמעך כו' ובאמת הוא דוחק גדול לפרש כן סתימת לשון הש"ע. ואי לא דמסתפינא לשלוח יד להגיה בספרים הוה אמינא דט"ס הוא בש"ע וצ"ל חלקן או כתשן שהוא טעות דשכיח וגם הוא טעות דמוכח שהרי כל הסעיף הוא לשון הרמב"ם פ"ג דברכות וכי כעורה היא זו מה ששנה הרמב"ם שחלקן או כתשן שהוא דין המבואר בש"ס ולמה ליה למשבק הך דינא המבואר בש"ס ורמב"ם ולמנקט לישנא אחרינא בסתמא. ואיך שיהיה לענין דינא לא נ"מ מידי דודאי כל שהגרעינים שלימים אף לאחר הבישול אינו מברך כי אם בפה"א והמג"א כתב דכתשן היינו שהסיר קליפתן וכ"מ מדקתני הריפות דהיינו שעורים שהוסר קליפתן וכ"כ הכ"מ דמ"ש הרמב"ם דגן שלוק כמות שהוא היינו שלא הוסר קליפתן רק כמות שמביאין אותו מן הגורן והביאו המג"א ס"ק ה' והדברים מתמיהין בעיני דהא בש"ס דמ"ק דף י"ד פליגי אביי ורב דימי דרב דימי אמר דחילקא היינו כותא

שהוא

שהוא כוסמין שהוסר קליפתן *) כמבואר שם במה שהקשה הש"ס מהך דמכשירין ותו פריך הש"ס מהך דהנודר מן הדגן מותר בחילקא וקשה לרב דימי דהאי דגן מעליא הוא ואינו בכלל מעשה קדירה. הרי להדיא שלא נתבטל מתורת דגן כלל כל כמה דלא חילקן ואע"פ שהוסר קליפתו דהא איתותב רב דימי מהך דהנודר מן הדגן, ואע"ג דבגמרא מסיק בקושיא ומבואר בכללי התלמוד דהקושיא אינה עוקרת ההלכה מכל מקום יש לנו לפסוק כאביי שחולק עליו דסוגיית ההלכות מוכיחות כדבריו וכן מבואר ממ"ש הרמב"ם והר"ש בפ"ו דמסכת מכשירין שפירשו חילקא חיטין הנחלקות לשנים. ועכ"פ אין לומר שהרמב"ם פוסק כרב דימי בהא ולברך במ"מ על שעורים הקלופין שקלפן אעפ"י שלא חילקן וכן מבואר מדברי הרמב"ם פרק ט"ז מהלכות טומאת אוכלין שפוסק כאביי. ול"ע שם במ"ש שם הטעם דטמאין מפני שלותתין אותם להסיר קליפתן דהא הך טעמא לא אתמר בש"ס אלא לרב דימי דס"ל דחילקא כותנא אבל לא לאביי דמפרש חילקא חדא לתרתי וצריך לשרותם במים קודם כתישה וכמ"ש ג"כ הרמב"ם בפירוש המשנה פ"ו דמכשירין. ואפשר שהרמב"ם ס"ל דאע"ג דלא קיי"ל כרב דימי מכל מקום הדין דין אמת דהנך דמקלפן אי לאו דלתתי להו לא הוי מיקלפן וכדאיתא בש"ס שם ולכך נקט האי טעמא ללמוד מזה הדין דכל שהם קלופים מסתמא נלתתו מקודם ועדיין צ"ע [ועיין במוסף הערוך ערך חלק ב']. ועכ"פ הדרן לדינא דכיון דאמר בש"ס דאע"ג דמקלפן דגן מעליא הוא אע"ג שבשלן אח"כ אינה בכלל מעשה קדירה. ואין סברא לומר דדוקא בנדרים דהלך אחר רוב לשון בני אדם ובלשון בני אדם אע"ג דקלופין דגן מעלי' מיקרי אפילו אחר הבישול משא"כ לענין ברכה אפ"ה מברך עליו במ"מ דבכלל מעשה קדירה היא. אמנם מ"ש המג"א דהריפות היינו שעורים שהוסרה קליפתן לא ידעתי מהיכא פסיקא ליה **) והרמב"ם בפירוש המשנה פ"ו דמכשירין כתב וחלקה חטה טחונה לשנים כו' ועושין ממנה הריפות וכיולא בהם ממעשה הקדירה וכלשון הזה כתב ג"כ בחיבורו פי"ו מהלכות טומאת אוכלין וכן חיטים שחולקים כו' כדי לעשות מהם מעשה קדירה כגון הריפות וכיולא בהם. לכאורה משמע מלשונו שחולקים אותם כדי לעשות תבשיל והתבשיל הוא שנקרא מעשה הריפות אלא דלישנא דקרא דשמואל ב' י"ז ותשטח עליו הריפות ובמשלי כ"ז אם תכתוש האויל במכתש בתוך הריפות בעלי כו' מבואר שבעודנו אי קרוי הריפות [ובמכלל יופי שהוא מיסוד הרד"ק כתב ששרשו ריף ועניינו שבר מגזירת עמודי שמים ירופפו וא"כ אין זה ענין להסרת קליפתן. ועיין בכריתות דף י"א ממאי משמע דנחרפת לישנא דשנויי דכתיב ותשטח עליו הריפות כו' ופירש"י דבר שנשתנה ע"י כתישה ע"ש] ורש"י שם פירש הריפות חטים כתושין במכתש וכן פי' בסוטה דף מ"ב ע"ב ולמה נקרא שמה הרפה שהכל דשין אותה כהריפות ופירש"י חטים כתושין. [מלשון זה משמע לפרש דהכתישה היא שע"י זה נחלקים ומ"ש הרמב"ם שחלקו או כתשו יבואר לקמן] אמנם

---

*) ועיין בערוך ערך כונת שכתב כי אתא רב דימי אמר כותנא פי' כוסמת תרגומו כונתא שלותתין אותה דהיינו חילקא וכן הוא בתרגום על פסוק החטה והכוסמת לא נכו והוא מבואר דלא כהתי"ט פ"ק דשבת משנה ה' על מ"ש הרמב"ם כרשינין כוסמת וע"ז כתב שכוסמת אינו כוסמין שחשבו מחמשת מינין.

**) ובתרגום יונתן שמואל ב' י"ז פירש דקילן (והביאו בערוך ערך דקל) וכתב המתורגמן שהוא מלשון קמח וקלי ומין קטניות הוא ע"ש והא בודאי ליתא דקלי דקרא לאו מין קטניות ועיין ברמב"ן אהא דמחלקין לתינוקות קליות ואגוזים שקליות הוא מין א' שקליות ממין דגן אסורים משום חדש.

אמנם מדברי רש"י בשבת דף ע"ד שכתב ולחשב נמי כותש חיטים במכתשת להסיר קליפתן משמע דהכתישה אינה אלא להסיר הקליפה וכן משמע מדקאמר שכן העני אוכל לפתו בלא כתישה [וכ"כ רש"י בב"ק דף ק' חיטים ולא נתן לכותשן במכתשת להסיר הקליפה החיצונה כדי שיהא סולת נקיה וכן ראיתי באבן עזרא ורלב"ג במשלי] אבל עדין י"ל דאע"ג דהכתישה באה להסיר הקליפה מכל מקום כשרוצין לאולקן גם כן כותשין תחלה וכן בערוך ערך כתש כתב פי' שהוא כותש ומסיר קליפות החטים מעליהם לטחון לעשות סולת או דייסא או טסני וכן איתא בביצה דף י"ד מאי טעמא אין עושין טסני לפי שאין כותשין במכתשת. וברמב"ם פרק ב' מהלכות יו"ט כתב אין כותשין את הריפות כו' ע"ש ובפרק כ"א מהלכות שבת כתב וז"ל לפיכך מותר לגמור שחיקת הריפות בעץ הפרור בתוך הקדירה בשבת וכתב הב"י סי' שכ"א שנשאל על קדירה של דייסא וכו' וק"ו להריפות שכבר דכו אותם במדוכה כל צרכן ונתבשלו כל צרכן ואין מחוסרים אלא מעט שחיקה וכו' וא"כ הריפות שכתב כאן בהלכות ברכות נמי מתפרש בכהאי גוונא אבל כל שהוסר קליפתן לבד דגן מעליא הוא. ומ"ש שחלקו או כתשו דמשמע דכתשו אעפ"י שלא חלקו נראה לי פירוש הדברים דאם כתשן עד שנתמעכו ונתרחבו אילך ואילך בכהאי גוונא נמי לא מקרי הגרעינים שלימים אבל כל שהחטה עומדת בעין כמות שהיתה רק שהוסר קליפתה הגרעינים שלימים מקרי. ומ"ש הכ"מ דלכך נקט הרמב"ם כמות שהוא דהיינו שלא הוסר קליפתו רק כמו שמביאין אותו מהגורן אין נראה לי דקדוק כ"כ דאפשר דנקט כמו שהוא למעוטי היכא שחלקו או כתשו הפוכא דסיפא דתני שחלקו. ועוד י"ל דפירש כמות שהוא היינו שלא עירב בה דבש או דברים אחרים דבכהאי גוונא מיירי בסיפא אבל הכא דווקא כמות שהוא שאילו עירב בו דבש ובכהאי גוונא והוא הרוב מברכינן שהכל דהך כללא דכל שיש בו מחמשת המינים אינו אלא דווקא במקום שמברכין עליו במ"מ אבל בכהאי גוונא שמברכין עליו בפה"א לא, וכ"כ בפרקין השלטי גיבורים בשם ריא"ז וז"ל בישל החיטים בעינם ולא נדבקו מברך עליהם בפה"א ואם בשלם בדבש מברך עליהם שהכל שהדבש הוא העיקר הואיל ואינו ראוי לברך עליהם במ"מ ומז"ה ביאר שאם בישל החיטים לבדן ואח"כ נתן לתוכם דבש או יין מבושל או חלב מברך בפה"א הואיל ולא בשלו עם הדבש או שאר משקין להטעימם הרי החיטים עיקר ודומה שאדם שורה פתו ביין שאינו מברך אלא על הפת עכ"ל והפוסקים לא הביאו דבריו ולפענ"ד הם עיקר לענין דינא. ועוד יש לומר דהרמב"ם רבותא קמ"ל דאעפ"י שהדגן כמות שהוא ולא עירב בה דברים אחרים אפ"ה אינו מברך רק בפה"א ותו לא. גם צ"ע במ"ש הכ"מ ואע"ג דקתני הכוסס האורז מברך ... :

יב דין העושה עיסה מן החטים ומן האורז ואפאה ועשה ממנו פת אז אם יש מהחטים כזית בכדי אכילת פרס דהיינו כשאוכל שלשה בצים שוחקות שהם ששה זיתים כבר אכל מהתערובות זית חטים ואכל שלשה בצים מהתערובות ולא שהה באכילה זו רק כשיעור הצריך לאכילת ג' בצים פת חטים בלפתן ובהסיבה שע"י זה הוא אוכל במהירות ואינו שוהה באכילתו מברך אחריו ג' ברכות ואין צ"ל שמברך לפניו המוציא ואעפ"י שרוב אורז ואם רוצה לאכול פחות משיעור זה ירא שמים לא יאכל אלא בתוך הסעודה שאוכל פת אחר שחייב עליו ג' ברכות ושאר הדינים יתבארו אי"ה בדין שאח"ז ואם אין לו פת אחר ודחוק לאכול מפת זה יברך לפניו המוציא ולאחריו יבואר אי"ה :

מתני' פ"ג דחלה משנה ז' העושה עיסה מן החטים ומן האורז אם יש בה טעם דגן חייבת בחלה ואדם יוצא בה ידי חובתו בפסח ואם אין בה טעם דגן אינה חייבת

חייבת בחלה ואין אדם יוצא בה י"ח בפסח וכתב הרא"ש בסוף פסקי חלה שלו שהרמב"ן הקשה דהא כל היכא דליכא כזית בכדי אכילת פרס לכ"ע לאו דאורייתא וניהו נמי דטעמא לא בטל היאך יוצא י"ח בפסח הא עיקרא אורז היא ומביא דברי הירושלמי דטעמא משום גרירה שהחטים גוררים את האורז הלכך אע"ג דליכא כדי אכילת פרס יוצא כיון דאיכא טעמא וטעמא לא בטל אבל מינים אחרים עם החטים או אורז עם שאר המינים לא. והרא"ש כתב דלר"ת דס"ל טעם כעיקר דאורייתא הפך החטה את האורז להיות כמוהו וקרינן בי' טעמו וממשו חטה וה"ר חיים ס"ל דהכא מיירי שיש כדי אכילת פרס דאז מקרי טעמו וממשו ויוצא בכזית ממנה והירושלמי הכי קא קשיא ליה ניהו דטעם כעיקר מכל מקום כיון שאין רובה אורז אינה באה לידי חימוץ ואהא מפני דמשום גרירה שפיר בא לידי חימוץ. נמצינו למדין לשיטת הרא"ש אליבא דר"ת בטעמא לחוד יוצא ואליבא דר"ח בכדי אכילת פרס ומכל מקום בחטים ואורז דוקא. והרמב"ם פ"ו מהלכות חמץ ומצה כתב מתני' כצורתה אע"ג דאיהו ס"ל דאין לוקין אטעמא לחוד וכתב ה"ה שם דס"ל כהרמב"ן דמשום גרירה נגעו בה אבל הראב"ד שם כתב דבעינן שיהא שם כדי אכילת פרס ויאכלנו ר"ל את כל הפרס כולו וכ"כ הרשב"א בפסקי חלה שנראה לו עיקר כהראב"ד. ולכאורה קשה דבשלמא הראב"ד י"ל דלא ס"ל טעמא דגרירה כלל דכיון דבש"ס דידן בזבחים פרק התערובות מוכיח מהך מתני' דכ"ט ברוב דאורייתא ולא דמי דהתם טעמא משום גרירה ולא ס"ל סברת הרמב"ן שהביא הרא"ש ע"ש כמ"ש לקמן דדעת הסמ"ק הוא כן והלכך שפיר ס"ל דכדי אכילת פרס בעינן אבל הרשב"א בפסקי חלה כתב ג"כ שלא אמרו אלא בחטים ואורז לפי שהאורז נגרר אחר החטים א"כ כבא"פ ל"ל כיון דטעמא לא בטיל אית לן לומר דגורר ונראה מזה דס"ל כהרא"ש דגרירה לא מהני רק לענין שע"י זה בא לידי חימוץ אבל מכל מקום בעינן שיהא אוכל דגן שיעור הראוי

לצאת בו מדאורייתא. וראיתי במנחת כהן ספר התערובות מ"א פרק ו' שהניח בצ"ע להרשב"א ולהראב"ד כיון דס"ל טכ"ע דאורייתא כבא"פ צ"ל ע"ש. והנה מלבד כי דעת הרשב"א נראה דלחומרא הוא שפסק טעם כעיקר ד"ת בת"ה הקצר וכמ"ש בארוך בואו ונסמוך על ר"ת וכו' שאמרו להחמיר בשל תורה משמע דלחומרא ס"ל הכי ולא להקל ובמ"כ שם בפ"ה מסתפק בזה בדעת הרשב"א. ועיין בפר"ח סי' תמ"ב מ"ש בזה. אבל א"ל לזה דאפילו כפי מ"ש בקצר דטעם כעיקר דאורייתא מ"מ כתב דאין לוקין עד שיהא כבא"פ וכיון דאין לוקין אין יוצא י"ח מצה וכמבואר מדברי הרא"ש שהבאתי לעיל דלרבינו חיים אע"ג דס"ל טכ"ע דאורייתא מכל מקום כיון דאין לוקין עליו לכך מוקי הך מתני' בכא"פ. וטעמא דמלתא נראה לי משום שהרא"ש ביאר בפרק גיד הנשה דברי רבינו חיים דס"ל בכא"פ מהפך את כולו וגבי איסור לוקה וגבי פסח יוצא בו משא"כ כשאין שם כבא"פ מכל מקום לא החמירה תורה להופכו לאיסור כשההיתר כ"כ יותר על האיסור שאם היה האיסור בעין וניכר בתוך ההיתר בלא כ"ט לא היה לוקה עליו כיון שהוא ביותר מכדי אכילת פרס עכ"ל וא"כ אי אפשר לצאת י"ח מצה כיון שאינו נהפך כולו ואף כשאוכל פרס שלם ויותר עד שבודאי אכל כזית מן הדגן שבתוכו לא מהני כיון ששוהה באכילתו יותר מכדי אכילת פרס. וכן נראה לפענ"ד להוכיח מש"ס דזבחים הנ"ל דפריך אר"ל דקאמר הפיגול והנותר כו' פטור ממשנה זו דאלמא כ"ט ברוב דאורייתא ולכאורה מאי קושיא דהא ר"ל פטור בלחוד קאמר והיינו דאין לוקין על כ"ט אבל מכל מקום שפיר יצא י"ח דטעם כעיקר דאורייתא אלא ודאי דלא יצא י"ח אם לא היכא דבכה"ג גבי איסור לקי עלה [ובים של שלמה חולין פרק גיד הנשה ס"ט כתב דכיון דטעם כעיקר ד"ת יוצא אע"ג דלא לקי עלה ולפענ"ד צ"ע בזה]:

והנה בש"ע סי' תנ"ג כתב ג"כ מתני' כצורתה אבל הטור שם כתב ואם עירב אורז עם א' ממינים אלו. כו' והב"י הביא

הביא ע"ז דברי ה"ה בשם הרמב"ן וכתב ע"ז שכן נראה מהרא"ש הלכות חלה ומבואר שם מדבריו דאפילו באין כדי אכילת פרס יוצא ולכן סתם רבינו וכתב משנתינו בלי חילוק עכ"ל . ותרי תמיהי איכא הכא חדא מה שכתב שם שמהרא"ש נראה דא"ל כבא"פ אנכי לא ידעתי שהרי הביא פירוש ר"ת דמיירי דאיכא כבא"פ, והטור גופיה ביו"ד סי' ל"ח כתב בשם הרא"ש דס"ל דבעינן כבא"פ והב"י שם כתב שלא מצא ברא"ש איך הכריע לענין מין בשאינו מינו , ונראה לי שהטור כוון למ"ש הרא"ש בתשובה כלל ט"ז דין ב' וכלל ד' דין ל"ג שכתב שם דכל שיש כבא"פ לוקין עליו וחייבים עליו כרת וזהו נקרא טעמו וממשו כו' ע"ש והיינו כדעת ה"ר חיים שכבא"פ בעינן לענין מלקות דאילו לדעת ר"ת הך דטעמו וממשו במין במינו איירי ולא בעינן בכדי אכילת פרס ובשלא במינו אף בטעם לחוד לוקה (ולענין כרת ל"ע אי חייב לר"ת אטעמא לחוד) מיהו זה היה אפשר לדחות ולומר דמיירי באופן דליכא טעמא ואפ"ה כיון דאיכא כבא"פ לקי עלי' וכמו שכתב הפר"ח סי' תמ"ב שיש סוברים כן . אך דבל"ז מבואר שם כמו שכתבתי דקאי בשיטת ה"ר חיים ע"ש וא"כ אליבא דהרא"ש צריך כבא"פ ואדרבה חולק על דברי הרמב"ן שהביא ה"ה רק דבזה הוא חלוק גם עם הראב"ד דלהראב"ד צריך שיאכל פרס ולהרא"ש א"צ. ומ"ש שזהו טעם הטור ג"כ תמוה דודאי אם היה כותב מתני' כפשטה אפשר לומר כן אבל אחרי שכתב אורז עם א' ממינים אלו אי אפשר לומר דס"ל טעמא דגרירה דליתא אלא בחטים בלבד כמבואר בירושלמי . ובלבוש כתב כלשון הטור וכתב אח"ז ודוקא אורז משום גרירה ודברים אלו תמוהים וכבר הקשה כן באלי' רבה שם דלפי"ז הו"ל למימר חטים דוקא , ונראה שכתב כן לפי שראה בב"י שכתב טעם הטור משום גרירה ולכן סבר דגרירה באורז לחודא תליא והא ליתא . והפר"ח סי' תמ"ב כתב דהטור ס"ל ג"כ טעם כעיקר דאורייתא כר"ת ומיישב בדוחק ההיא דסי' ל"ח ביו"ד וחיזק דעתו מהך דסי' תנ"ג ואכתי תקשי דאיך יכתוב נגד אביו הרא"ש ז"ל שמבואר מדבריו דאף אם נימא טעם כעיקר דאורייתא מכל מקום שפיר קאמר הירושלמי דמשום גרירה דוקא הוא . ותימה על הש"ך ביו"ד סי' שכ"ד שכתב דמדברי הטור ואשר"י משמע דה"ה בכל ה' מיני דגן מדתלה באשר"י הטעם דטעם כעיקר דאורייתא (וכ"כ הפר"ח סי' תנ"ג לדעת הרא"ש) נראה מזה שלא עיין רק במ"ש הרא"ש שם בהלכות חלה משנה ח' אבל בסוף הלכות חלה ביאר שנית משנה זו באורך כמ"ש . אך דברי הטור שם באמת מורים כן וכמ"ש גם כן באו"ח סי' תנ"ג להדיא . ודעת הסמ"ג נראה כהרמב"ם שכתב ג"כ מתני' כצורתה ואיהו גופיה בהלכות מאכלות אסורות דף נו"ן כתב דאין לוקה אלא בכדי אכילת פרס [וע"ש שכ"כ לדעת רבינו יעקב שהוא ר"ת ונראה שמזה למד הטור ביו"ד לכתוב כן בשם ר"ת אבל הרא"ש ס"ל דלר"ת לוקין על טעם כעיקר ועיין בב"י שם ומה שהשיגו עליו המ"ך והפר"ח . אך דמכל מקום לדעת הטור לוקה על כזית מהתערובות ומהסמ"ג נראה שצריך שיאכל הפרס] :

והנה הראב"ד פ"ו מהלכות בכורים והרשב"א בפסקי חלה ס"ל דהלכה כרשב"ג דאינה חייבת בחלה עד שיהא שם דגן כשיעור ולענין מלה כתבו דבעינן כבא"פ. ויש לי להסתפק אם בעינן לגבי חלה שיהא כ"כ דגן עד שיהא כזית בכדי אכילת פרס [וכ"כ המג"א סי' ר"ח ס"ק ט"ו] או שמא כיון שצריך שיהא דגן כשיעור חלה תו לא איכפת לן מה שיש הרבה בתערובות מאורז עד שאין שם כבא"פ דמכל מקום העיסה מתחייבת בחלה מחמת שיעור הדגן שיש בתוכו ודמי למ"ש ה"ה ושאר פוסקים דאע"ג דלא לקי אאכילת חמץ המעורב בפחות מכבא"פ מכל מקום חייב לבערו שהוא מצורף ממילא והכי דייק לישנא דהרשב"א שכתב והא דקתני אדם כו' נראה לי דוקא כשיש כבא"פ כו' משמע דבחלה לא צריכנא להא כיון שיש מן הדגן כשיעור ודוקא אליבא דר"ח כתב הרא"ש דמיירי שיש כבא"פ דלדידיה לא ס"ל דבעינן

דגן

דגן כשיעור משא"כ להרשב"א כיון דאיכא דגן כשיעור כבא"פ אינו מעלה ומוריד לענין חלה אבל בשו"ת תשב"ץ ח"ב סי' רל"א פרק ה' מבואר דלשיטת הרשב"א תרווייהו בעינן להתחייב בחלה שיהא דגן כשיעור וגם כבא"פ וכן הוא דעת ה"ה גופי' ועוד פוסקים גבי תערובות חמץ דאינו עובר בב"י עד דאיכא כזית בכדי אכילת פרס וא"כ ה"ה כאן ואין כאן מקומו להאריך :

ומעתה נחקורה ונשובה לדין ברכת המזון הנה האבודרהם הביאו ב"י בסי' ר"א כתב בשם ה"ר יונה דקמח שעשאו אותו מפירות וקטניות אם עירבו באותו קמח א' מה' מינים כדי שיאכל ממנו כזית דגן בכדי אכילת פרס אז אם עשו ממנו פת מברך המוציא ושלש ברכות ואם אין בו זה השיעור אינו מברך לבסוף שלש ברכות אלא בתחלה מברך המוציא כיון שיש בו טעם דגן אעפ"י שאין בו כזית דגן בכדי אכילת פרס ולבסוף מעין ג'. מבואר מזה דס"ל דכל שיש מקמח מה' מינים כשיעור הזה סגי ומשמע שא"צ שיאכל כל הפרס רק בכזית ממנו לחוד סגי. ונראה דהא אתיא כמ"ש הרא"ש לדעת ר"ח דכל דאיכא כזית בכדי אכילת פרס נהפך הכל לחטים דאילו להרשב"א והראב"ד היה צריך שיאכל שיעור פרס כדי לברך אחריו ג' ברכות ולדעת הרמב"ם והרמב"ן בחטים ואורז בטעם לחוד סגי והו"ל לפרושי דבתערובות חטים ואורז א"ל כזית בכדי אכילת פרס אלא ודאי כדעת ר"ח אתיא דלעולם כזית בכדי אכילת פרס בעינן ובהכי סגי בכזית לחוד. ומה שיש להקשות דאכתי בשאר מינין לא תסגי בכזית בכדי אכילת פרס יבואר אי"ה בדינים שאח"ז :

והנה הש"ע סתם וכתב כדברי רבינו יונה ונראה דלא חש לסברת הראב"ד והרשב"א ומ"ש סי' תנ"ג דבטעם דגן לחוד סגי לא קשיא כמו שיבואר אי"ה והמג"א שם ס"ק ד' כתב דוקא בדאיכא כדי אכילת פרס כנ"ל להחמיר ועיין בב"י עכ"ל. ואם כוונתו לדברי הרשב"א והראב"ד שהביא הב"י וס"ל כוותייהו להחמיר הו"ל לפרושי שצריך שיאכל פרס. ואפשר דס"ל שאין להחמיר רק כדעת ר"ח שהביא הרא"ש כיון שכן מוכח מדברי רבינו יונה ופסק כוותיה בש"ע, ואני תמה דלמה לא ניחוש לסבי הרשב"א והראב"ד ז"ל וכן הוא דעת הרמב"ס ז"ל שאין האיסור נהפך להיתר אעפ"י שיש כזית בכדי אכילת פרס אם לא היכא שאוכל פרס שלם אבל אם אינו אוכל פרס אינו אסור אלא מדרבנן כמבואר במ"כ ובפר"ח סי' תמ"ב וכן נראה מדברי ה"ה דאי לאו משום גרירה היה צריך שיהיה כזית בכדי אכילת פרס ויאכל הפרס והש"ע סי' ר"א ע"כ לאו משום גרירה אתי עלה שהרי אף בשאר מינים כתב כן, ועוד דהו"ל לפרושי דבחטים ואורז מברך ג' ברכות אטעמא לחוד וכמ"ש בסי' תנ"ג אלא ע"כ דלענין ברכה לא תלי בגרירה כמ"ש לקמן וא"כ כל דלא אמרינן שנהפך הכל לדגן צריך שיאכל פרס ובפר"ח סי' תמ"ב כתב על שיטת הראב"ד והרשב"א שהיא השיטה המחוורת בכולם והכי נקטינן וכן הוא דעת הר"ן ג"כ דאינו מהפך הכל לאיסור [וכן נראה דעת הסמ"ג וכן מבואר בלבוש סי' ל"א וכן פסק היש"ש חולין פרק גה"נ] וא"כ ה"ה כאן לענין ברכה כל שאינו אוכל הפרס הרי לא אכל כזית דגן הלכך אעפ"י שיש שיעור כזית בכדי אכילת פרס אם אין רוצה לאכול כל הפרס אז ירא שמים יראה שלא יאכלנו אלא בתוך הסעודה שיאכל כזית מפת גמור ויברך עליו. ופשוט דאם אוכל חצי פרס מעיסה זו שיש בתוכה כזית בכדי אכילת פרס וחצי זית מפת גמור שמצטרף ושפיר מברך עליו ג' ברכות. ושיעור פרס לדעת רש"י ד' ביצים ולדעת הרמב"ם ג' ביצים והרשב"א בת"הא ביאר טעם מחלוקתן בבית התערובות ובקצר כתב שדעתו נוטה לדעת הרמב"ם ע"ש ולחומרא חוששין לדעת רש"י כמבואר בא"ח סי' תרי"ח ע"ש ולקמן יבואר אי"ה. ומבואר בש"ס בדוכתי טובא דשיעור דאכילת פרס הוא בפת חטים ולא בפת שעורים שאז שוהה יותר וכן שיערו שאוכלו בהיסבה ר"ל שיושב במקום א' ואוכל וע"י לפתן שנאכל מהר ותמהני על הפוסקים שהזכירו סתם שיעור פרס ולא ביארו זה :

יג דין אם אכל מפת התערובת שבדין שלפני זה פחות משיעור פרס שהוא שלש ביצים שוחקות ואין לו כזית מפת אחר אז אם שבע ממנו מברך אחריו ברכת המזון ואם לא שבע ממנו אינו מברך רק ברכה א׳ מעין שלש ואם אין בתערובות כל כך מהדגן רק כשאוכל שיעור ארבע ביצים יש בתוכו כזית מהחטים ואכל שיעור ארבעה ביצים צריך לברך בהמ״ז ואם אין בתערובות כ״כ אז לפניו מברך המוציא ואם שבע מאכילתו מברך בהמ״ז ואם לאו מברך מעין ג׳ ואף בכזית מהתערובות מברך מעין ג׳, ודוקא כשיש שם טעם דגן אבל אם אין בו טעם דגן אעפ״י שיש כזית בכדי אכילת פרס מברך לפניו במ״מ ואחריו בורא נפשות רבות כברכת האורז. ואם רוב העיסה מדגן וטעמה דגן ואין טעם האורז נרגש ואכל ממנו כזית יש מי שנראה שלדעתו צריך לאכול כ״כ מהתערובות עד שבודאי אכל כזית דגן אז יברך בהמ״ז. ולי לא נראה כן. ונראה לי עוד דכל שרובה דגן סגי אעפ״י שאין טעמה דגן ובזה צריך שיאכל כ״כ מהתערובות עד שבודאי אכל כזית מהדגן :

פסק כבר ביארתי בסימן שלפני זה שדעת הרשב״א והראב״ד והרמב״ם והר״ן ועוד פוסקים דכל שאינו אוכל פרס שלם אין לוקין עליו אך אמנם דעת ר״ח הביאו הרא״ש והטור יו״ד סי׳ ל״ח כתב שהרא״ש הסכים לסברא זו וכבר כתבתי שכן מבואר מדברי הרא״ש בתשובה ור״ת וסייעתו ס״ל דאפילו טעם כעיקר לבד נמי לוקין עליו לפי מ״ש הרא״ש בשמו, והסמ״ק מצוה ר״ד כתב שנהגו בזה כר״ת, וכ״ל דס״ל דאף לענין מלקות קיי״ל כוותיה שהרי במצוה רי״ט כתב וז״ל והעושה עיסה מאורז או מדוחן ומאחד מחמשת המינים אם יש בה טעם דגן יוצא י״ח נראה דס״ל דש״ס שלנו חולק על הירושלמי ולאו מטעם גרירה אתינן עלה רק משום טעם כעיקר דאורייתא. וא״כ לשיטת מפרשים אלו עכ״פ כשיש כזית בכדי אכילת פרס נהפך כולו ועל כזית ממנה צריך לברך בהמ״ז וכיון דלא מכרעא מלתא אז אם שבע ממנו שבפת גמור חייב בהמ״ז מן התורה ובספיקא דאורייתא אזלינן לחומרא וכדאיתא בסי׳ קפ״ד וכ״כ המג״א סי׳ קס״ח כמה פעמים אבל אם לא שבע ממנו מבואר מדברי המג״א שם דכל כה״ג מברך מעין ג׳, אעפ״י שצריך לי עיון דמה תיקון הוא זה כיון שאם חייב בהמ״ז מדרבנן בכזית אין ברכת מעין שלש פוטר ואפשר דהכי תיקון רבנן דיברך בהמ״ז ואם לאו יברך מעין ג׳. אבל אם אין בתערובות רק כזית בכא״פ כשיטת רש״י דהיינו ארבע ביצים ואכל הפרס דהיינו הארבע ביצים אז צריך לברך בהמ״ז משום ס״ס דשמא קי״ל כרש״י בהא וא״כ לא שהה באכילה זו יותר מכדי אכילת פרס ואת״ל דלא קיי״ל כרש״י וא״כ שהה יותר מכדי אכילת פרס מכל מקום שמא קי״ל כר״ת דטעם כעיקר דאורייתא ואכזית ממנו לבד מברך אבל כשהתערובות פחות מזה דחד ספיקא הוא אי קי״ל כר״ת או לא אז דוקא בשבע מאכילתו דהוא ספיקא דאורייתא חייב לברך בהמ״ז הא לא״ה לא ומברך מעין ג׳ [ומה שיש להקשות דאף מעין ג׳ לא יברך יבואר אי״ה בדין שאח״ז] אבל מ״מ לפניו מברך המוציא ונראה דאף אם נימא טעם כעיקר דרבנן מכל מקום הם אמרו לברך והם אמרו דטכ״ע אבל לענין בהמ״ז אע״ג דכל שלא שבע אינו חייב בבהמ״ז רק מדרבנן מכל מקום לא אמרינן הם אמרו דלא תקנו אלא כעין דאורייתא ועד דאיכא כבא״פ לא מחייב :

והנה הפר״ח סי׳ תמ״ב כתב דהיכא דליכא רובה דגן וגם אין טעמה דגן רק שיש כזית בכדי אכילת פרס בטל ברוב. וראיה דהא לראב״ד מתני׳ דחלה בכדי אכילת פרס ויאכלנו מיירי ואפ״ה בעינן טעם דגן דוקא ובשער המלך פ״א מהלכות חמץ ומצה כתב לדחות דהתם טעמא משום דבעינן טעם מצה וכמ״ש הפר״ח סי׳ תנ״ה דאליבא דש״ס דידן בעינן טעם מצה. ותמהני דאכתי שפיר מייתי פר״ח ראיה שהרי גבי חלה נמי קאמר אם יש טעם דגן חייבת בחלה. ומכל מקום יש לדחות ולומר דבכל דוכתי לענין איסורין וכה״ג אע״ג שאין נרגש טעם האיסור כיון שיש כזית בכדי אכילת פרס חייב עליו ואפ״ה

בעיסה מאורז ובתוכו חטים בכדי אכילת פרס דוקא טעם דגן בעינן שהרי כתב הרא"ש דאע"ג דאיכא כזית בכדי אכילת פרס מכל מקום מטעם גרירה אתינן עלה והלכך דוקא טעם דגן בעינן דכל שאין שם טעם אינו גורר כלל ואין העיסה באה לידי חימוץ אלא לידי סרחון וכיוצא בזה כתב הרמב"ן לפרש קושית הש"ס בזבחים אדר"ל ולא משני דטעמא משום גרירה (ועפי קשה לפי המבואר בירושלמי ריש חלה דר"ל הוא דקאמר טעמא דגרירה) דהכי פריך דהא איתא דכ"ע לאו דאורייתא לית לן למימר גרירה כלל כיון דטעמא גופא בטל (ועיין בראב"ד דלגבי מצה כתב דבעינן כזית בכדי אכילת פרס ולענין חלה לא הזכיר מזה משמע דס"ל דאי הוה כזית בכדי אכילת פרס לא צריך לטעם דגן ודוקא גבי מצה דבעינן טעם מצה. אבל אחר העיון הא ליתא דודאי מתני' בחד גוונא איירי בין לענין חלה ובין לענין מצה ועוד דלמה באמת לא בעינן כזית בכדי אכילת פרס גבי חלה אלא ודאי שלכך לא כתב הראב"ד שם דבעינן כזית בכדי אכילת פרס משום שכבר כתב שם דקיי"ל כרשב"ג דבעינן שיהא בדגן כשיעור חלה ולכך תו לא צריך שיהא בתערובות כזית בכדי אכילת פרס שהשיעור דגן בפ"ע חייב וכמש"ל דלא כהתשב"ץ שהבאתי בדין שלפני זה). אך כל זה היכא דליכא רובה דגן אבל אם רובה דגן ואין טעמה דגן ל"ע.

והנה הפר"ח סי' תנ"ה הביא ירושלמי דאיתא יוצאין במצה מתובלת רובה דגן אעפ"י שאין טעמה דגן ואעפ"י שכתב אח"כ דשמא לא קיי"ל כהירושלמי היינו דוקא במצה דמוכח בש"ס דידן דטעם מצה בעינן אבל לגבי חלה כיון שרובה דגן הרי יכול לבא לידי חימוץ. ולכאורה יש להקשות דבירושלמי דחלה קאמר מתני' פליגא על ר"ה עירב בה מינים אחרים עד שיהא רובה דגן וטעמה דגן פתר לה בשאר מינים ר"ל שאינם חטים דלא שייך בזה גרירה. ועכ"פ מבואר דאע"ג דאיכא רובה דגן בעינן טעמה דגן והיכא קאמר במצה מתובלת דברוב לחוד סגי. וכדי ליישב זה נראה לפענ"ד דהנה לכאורה יש להסתפק אליבא דרשב"ג דפסקו כוותיה הראב"ד והרשב"א דצריך שיהא דגן כשיעור אם זהו דוקא בחטין ואורז דסגי בכזית בכדי אכילת פרס הלכך בעינן דגן כשיעור [וכבר כתבתי שמהראב"ד נראה דכל שיש כשיעור א"צ כזית בכדי אכילת פרס] משא"כ בשאר מינים דבעינן רובה דגן דוקא לדעת כמה פוסקים וכמבואר בירושלמי ג"כ [ואי"ה בדין שאח"ז יבואר לאיזה פוסקים איך מיושב הירושלמי] אפשר דהמיעוט מצטרף לרוב להשלים השיעור דהרוב ודאי מהפך את המיעוט להיות נחשב כאילו הוא כולו מאותו המין או שמא אעפ"כ בעינן שיעור חלה ממין דגן לחוד וכל שאין שיעור שלם ממנו אף מיעוט ממין אחר אין מצטרף. והנה בתשב"ץ סי' הנ"ל מבואר דאף בשאר מינים דבעינן רוב דגן בעינן דוקא שיהא שיעור חלה ממין המחויב. ולכאורה יש להביא ראיה לדבריו מן הירושלמי דחלה פרק ב' משנה ו' דאיתא שם אמתני' ניטל מורסן וחזר לתוכה פסולה וקאמר ר"ל שם דהא מתני' כרשב"ג דקאמר עד שיהא בה דגן כשיעור ור"ל כמו כן כאן הך מורסן הוי כמין אורז שאין משלים השיעור וכן פירש שם מהרא"פ ולפי"ז הא התם ודאי איכא רובא בקמח לגבי המורסן ואפ"ה קאמר דבעינן שיעור מהקמח בלחוד *) וא"כ אף דרבי יוחנן פליג שם אר"ל וקאמר דמתני' ככ"ע אתיא ודרך עיסה שנו מכל מקום בהא לא פליגי מה דמוכח מר"ל דאף היכא דאיכא רובו בעינן שיעור לרשב"ג והיינו כדברי התשב"ץ. אבל יש לדחות דמורסן שאני שהוא נשאר בנפה כשמרקדין הקמח כמ"ש רש"י בשבת דף ע"ו ע"ב. וא"כ אף דאיכא

קמח

*) ומדברי הירושלמי אלו מבואר דלא כמ"ש הכ"מ פ"ו מהלכות ביכורים לפרש הירושלמי דכשיעור דקאמר רשב"ג ר"ל טעם דגן ע"ש והא ליתא כמבואר למעיין.

קמח רובא מכל מקום לא בטל כיון שיכול להסירו משם כמבואר בש"ך יו"ד ובשאר פוסקים בדוכתי טובי ולכך אינו משלים השיעור משא"כ בעירב קמח בקמח כיון שאין יכול להכירו ולהסירו משם בטל הוא ונהפך למין של הרוב ומשלים לשיעור . והנה הא דקי"ל דיוצאין במצה מתובלת ודאי דצריך לאכול כזית מצה חוץ מתבלין וכמ"ש המג"א סי' תנ"ה ס"ק י"ז ומ"ש שם עיין בתוס' מנחות דף כ"ג ע"ב הנה אם כוונתו למ"ש התוספות שם ד"ה אלא בתירוץ הב' דבריו צ"ע שהרי שם מבואר דאפילו אם אוכל כזית מצה לא מהני דהתבלין מבטלי טעמא כמו שכזית מרור אתי ומבטל לכזית מצה שאוכל ולכך כתבו התוספות שצריך לאכול הרבה . אלא נראה כוונת דבריו שצריך לאכול כזית מצה דאע"ג דאיכא מצה טפי מתבלין מכל מקום כיון דבתבלין לא שייך גרירה שיוכל לצאת בהם משום שבאין לידי חימוץ כמ"ש הרמב"ן דלכך יוצא י"ח בחטים ואורז משום שהאורז נגרר ובא לידי חימוץ וכיון דבתבלין לא שייך זה הלכך בעינן שיאכל כזית מהעיסה לבד התבלין , וכן לשיטת הרא"ש בעינן שאותו כזית שאוכל יהא יכול לבא לידי חימוץ והא כתב עיין בתוספות מנחות ר"ל שמבואר מדבריהם בתירוץ הב' שיש להחמיר יותר . אך כל זה בתבלין דלא שייך בהו גרירה כלל דלעולם אין באין לידי חימוץ משא"כ היכא דשייך גרירה א"כ בכזית מן התערובות סגי כיון שהוא נגרר והשתא לפ"ז י"ל דזהו החילוק בין חטים לאורז דאף דרובא אורז שייך גרירה ויוצא בכזית משא"כ בשאר מינים כל דליכא רובא דגן אינו גורר משא"כ אי איכא רובא דגן גורר את המיעוט ויוצא בכזית כיון דאמרינן גרירה ודלא כהתשב"ץ דס"ל דאף ברובא דגן בעי כשיעור ג"כ אלא כיון דרובא דגן אף בשאר מינים נמי דיינינן בהו גרירה [ואליבא דהתשב"ץ אף דאמרינן גרירה בעי כשיעור כמ"ש לקמן אי"ה] ולפ"ז י"ל דהא דקתני בתערובות שאר מינים דבעי שיהא רובא דגן וטעמא דגן אמתני' קאי דמיירי שאין שם דגן כשיעור וכדקאמר מתני' דלא כרשב"ג (ועיין לקמן מ"ש עוד דאפילו בכשיעור בעי טעם דגן דוקא) והלכך בעינן דוקא תרוייהו דכל שאין טעמה דגן אעפ"י שרובה דגן לא אמרינן גבי' גרירה ואינו בא לידי חימוץ אלא לידי סרחון וכן להיפך משא"כ בהך דיוצאין במצה מתובלת דשם בלא"ה לא שייך גרירה ולא מיירי התם לענין לצאת בכזית מהתערובות שצריך לאכול כזית חוץ מהתבלין הלכך כיון שרובה דגן לא מבטלי לי' התבלין ואעפ"י שאין טעמה דגן יוצא בה י"ח כיון שאוכל כזית דגן ודברים אלו ברורים וקילורים לעינים בס"ד . ולכאורה יש לתמוה להתשב"ץ דס"ל דבעינן שיהא רובה דגן וכשיעור דרובה דגן למה לי בכזית בכדי אכילת פרס תסגי לי' כיון דאיכא שיעור מהדגן וכזית בכדי אכילת פרס כאילו הוא בעין חשבינן לי' . ולכאורה י"ל דאי אין רובה דגן אז א"צ להפריש רק לפי חשבון הדגן שבתוכו דאין נהפך הכל לדגן משא"כ כשרובה דגן דאז אמרינן גרירה וביטול ברוב וצריך להפריש על הכל. וכן נראה מדברי התשב"ץ שם שהתחיל העושה עיסה מן החטים כו' נתחייבה כל העיסה בחלה מן התורה וצריך להפריש על הכל והיינו בחטים ואורז דשייך גרירה והלכך בשאר מינים רובא דגן בעינן דאז אמרינן בהו ג"כ גרירה וצריך להפריש על הכל. ונראה להוכיח גם מהרשב"א כן שכתב בפסקי חלה להוכיח דבעינן כשיעור דאל"כ מתני' דקתני דה' מינים מצטרפין זה עם זה למאי אתי דהא אף מין א' מה' מינים ומין אחד ממין אחר מתחייבין בחלה אלא ודאי דבעינן כשיעור אלמא דהכא לענין להפריש על הכל מיירי דאי לפי חשבון א"כ אין ראיה מהתם דשמא לענין לפי חשבון לא בעינן כשיעור והתם להפריש על כולו הוה ס"ד דא"ל להפריש רק על מין שהוא הרוב ומבטל את חבירו . אלא שאני תמה שדבריו סותרים לכאורה זה את זה בתוך כדי דיבור ששם אח"ז כתב דשאור מעיסת חטים שנתנו לתוך עיסת אורז אם יש בה טעם דגן נעשית טבל ואם יש לו פרנסה ממקום אחר מפריש על השאור כשיעור . וא"ל דהיא כשאין שם כזית בכדי אכילת

אכילת פרס חדא דלפיל גבי עיסה מחטים ואורז ג"כ כתב די"א אעפ"י שאין מן הדגן כזית בכדי אכילת פרס ועוד דגבי שאור נמי כתב די"א שצריך שיהא כזית בכדי אכילת פרס מהעיסה שאל"כ בטל בעיסה מן התורה ונמצא מפרים מן החיוב על הפטור ודבריו לקוחים מפסקי חלה להרשב"א ע"ש. לכך נ"ל דס"ל להרשב"א והתשב"ץ דדוקא היכא שיש בדגן כשיעור שחל עליו חיוב חלה כיון שהוא מחמשת המינים וכשהוא מעורב עם אורז דאמרינן בי' גרירה והוא מעורב כזית בכדי אכילת פרס אז נהפך הכל לחטים וחייב להפרים על הכל משא"כ היכא שאין בדגן שבעיסה זו שיעור חלה רק שהוא בא מעיסה החייבת כמ"ש הראב"ד פ"ו דביכורים כיון שאין בעיסה זו דגן כ"כ הלכך אע"ג דאמרינן גרירה מכל מקום אינו משלים השיעור דאע"ג שהעיסה יכולה לבא לידי חימוץ מכל מקום מין שיכול לבא לידי חימוץ בעינן הלכך אם יש לו פרנסה ממקום אחר מוליא לפי חשבון משא"כ כשיש כשיעור כיון שיש בעיסה זו מין שיכול לבא לידי חימוץ כשיעור חלה ועל האורז אמרינן גרירה מחוייב להוליא על הכל. ול"ע לחלק בכך וגם דלכאורה נראה דהנך תרתי מתני' דהעושה עיסה והנוטל שאור בחד גוונא מיירי ובתרווייהו מחויב להוליא על הכל או בתרווייהו לפי חשבון ואין כאן מקומו להאריך:

ועתה אשובה אראה איך הדין לענין ברכה הנה היכא שרובה דגן נראה דשפיר מברך המוליא ושלש ברכות אעפ"י שאין טעמה דגן דכבר ביארתי דהא דאיתא בירושלמי דחלה רובה וטעמה דגן היינו דאז אמרינן גרירה וא"ל שיהא דגן בתערובות כשיעור אבל כשאין טעמה דגן לא אמרינן גרירה ולא נהפך הכל לחטים ואפשר דאפילו אם יש דגן כשיעור אפ"ה פטור משום דכיון שאין הטעם דגן ונתבטל בתוכו אינו בא לידי חימוץ אלא לידי סרחון ולא נתחייב בחלה וכן להיפך היכא שאין רובה דגן להתשב"ץ לא מהני כזית בכדי אכילת פרס מה"ט שאינו בא לידי חימוץ וזה נ"ע כיון שיש בתוכו דגן כשיעור וגם הטעם נרגש אך אם נימא שאין יכול לבא לידי חימוץ כיון שהרוב ממין אחר מ"מ מין הראוי לבא לידי חימוץ יש שם כשיעור ואטו העושה עיסתו מלה פטור מחלה. ויש לדחות דהכא שאני דמשעה שעירב הקמחים ביחד שוב אינו ראוי לבא לידי חימוץ ול"ע בזה. ומאוורתא כמ"ש לעיל דצריך להפרים לפי חשבון משא"כ כשאין הטעם נרגש לגמרי פשיטא דאינו בא לידי חימוץ משא"כ לענין ברכה דלא תלי בגרירה כמ"ש אי"ה בדין שאח"ז א"כ אית לן למימר רובה דגן אעפ"י שאין טעמה דגן אבל היכא שגם רובה אינה דגן רק כזית בכדי אכילת פרס אעפ"י שכתבתי לדחות ראיות הפר"ח די"ל דדוקא בחלה ומלה דבעינן שיבא לידי חימוץ אבל לענין איסורין לא. מכל מקום נראה לי שהדין דין אמת דלאו באיסורין כיון דליכא טעמא כזית בכדי אכילת פרס לא מהני ובטל ברובא כמ"ש הרשב"א והר"ן בחולין הביאם הפר"ח סי' תמ"ב אבל כשהרוב דגן דמי למלה מתובלת דאיתא בירושלמי דרובה אעפ"י שאין טעמה. והא דאיתא בסי' תנ"ה כיון שיש טעם מלה היינו דס"ם דידן ס"ל טעם מלה בעינן. אך אם לריך שיאכל עד שיהא שם כזית מהדגן או לא הנה לפי מה שהבאתי לעיל דברי התשב"ץ דאעפ"י שיש רוב דגן לריך שיהא כשיעור ממין המחוייב דהמיעוט אינו משלים השיעור א"כ גם כאן לריך שיאכל מהתערובות עד שיהא שם כזית דגן, אבל לפמ"ש לעיל דכיון שאין יכול להכירו ולהפרידו משם הרי הוא נהפך למין של הרוב ומשלים השיעור גם כאן הדין כן. אך דכל זה אם נימא דהרוב מהפך המיעוט והיינו טעמא דרובא דגן מהני משא"כ אם נימא דהתם טעמא דכשיש רוב שייך גרירה ובמלה מתובלת דלא שייך גרירה באמת בעינן שיאכל כזית מלה חוץ התבלין א"כ גם האוכל מעיסה זו שרובה דגן לריך לאכול שיעור כזית ממנה כיון דהכא לענין ברכה לא אזלינן בתר גרירה. אמנם נראה דהיכא שגם טעמה דגן ואין טעם האורז נרגש אע"ג דאיכא כזית בכדי אכילת פרס מהאורז מכל מקום בטל

ברובא

ברובא כמש"ל בשם פר"ח אבל היכא שטעם האורז נרגש מבואר בתוספות בפסחים דף מ"ד דאפילו קמח חטים בקמח שעורים שאינו ניכר לא בטל ברובא וכ"כ מהרא"י בהגהת ש"ד סי' ל"ט להוכיח מדברי תוס' אלו דמין בשאינו מינו לא שייך ביטול ברוב ועיין בים"ש פרק גה"נ סי' מ"ז וביו"ד הארכתי בעזה"י והכא א"ל לזה כיון דאיכא טעמא וטעמא לא בטל לעולם הלכך כזית מהדגן לחוד בעינן . ומכל מקום נראה שא"ל שעדיין אנו צריכין לחוש למ"ש התוספות במנחות דף כ"ג בתי' הב' דמוכח מדבריהם שצריך שיאכל יותר מכזית דאל"כ אתי טעמא דאורז ומבטל ליה לטעמא דדגן וכ"כ התוס' בזבחים ע"ש זה אינו דהתם היינו טעמא דבעינן טעם מלה ועוד דמסתימת הפוסקים בסי' תנ"ג נראה שסמכו על התי' הא' דדוקא במרור י"ל דחוזק המרירות מבטל אבל אורז אינו מבטל והתוס' בפסחים נקטו קושייתם ממלה מתובלת נראה דס"ל דתבלין כיון דחריפי הו"ל למיתר דאתו ומבטלו :

יד דין דאף שיש כזית בכדי אכילת פרס בתערובות זה אם שבע ממנו אף בכזית מהתערובות מברך בהמ"ז מספק כמ"ש בדין שלפני זה ואם לא שבע ממנו אף שאכל כל הפרס רק ששהה באכילתו יותר משיעור הנזכר בדין שלפני זה. אינו מברך רק מעין שלש ומעין שלש צריך לברך אף בכזית מהתערובות . וכבר ביארתי שיש ליזהר שלא לאכול אלא בתוך הסעודה . ונראה לי ג"כ דאם יש יותר מכזית בכדי אכילת פרס אלא שאכל בחפזון שלא שהה באכילתו יותר משיעור הנזכ' למעלה מברך אחריו בהמ"ז כיון שאכל מהתערובות כ"כ עד שבודאי אכל כזית דגן וגם אכלו בכדי אכילת פרס מברך אחריו שלש ברכות :

פסק כתב המג"א סי' ר"י ס"ק א' אם אכל מעט וחזר ואכל מעט ושהה יותר מכדי אכילת פרס אין מצטרף דאכילה כתיב ואכילה בכזית ובפחות משיעור זה לא מיקרי אכילה ואם שהה יותר מכדי אכילת פרס לא מקרי אכילה כזית והביא ראיה מסי' ר"ח סעיף ט' דאיתא שאם לא היה בתערובות כזית בכדי אכילת פרס מברך לבסוף על המחיה ואינו מברך בהמ"ז משום דע"כ הוא שוהה באכילה זו יותר מכדי אכילת פרס וכ"כ בסי' ר"ח ס"ק ט"ו. ולפענ"ד אי משום הא לא איריא דכבר כתבתי דבש"ע מיירי שאינו אוכל כל התערובות רק כזית ממנו ולכך היכא דאיכא כזית בכדי אכילת פרס הכל נהפך ומברך בהמ"ז משא"כ אי ליכא כזית בכדי אכילת פרס הרי לא אכל כזית דגן. ועוד נראה דאפילו תימא דהיכא שהוא בתערובות לא מצטרף וקמא קמא שאוכל בטל לי' במינים אחרים שיש בו כיון דליכא כזית בכדי אכילת פרס משא"כ היכא שאוכל פת בעיניה אע"ג ששהה מתחלת אכילה ראשונה לחברתה יותר מכדי אכילת פרס מכל מקום יש לומר דמצטרף כמ"ש הט"ת בשם כנה"ג הביאו המג"א שם . אבל מ"מ לענין דינא ביארתי במקום אחר בנידון ברכה אחרונה אחר שתיית סקאווע שהעיקר כהמג"א וכן כתב בפר"ח בשו"ת שלו סוף ספר מים חיים סי' א' וכן מבואר משו"ת שמש לדקה סי' ב' ע"ש בדברי בן המחבר שהאריך ועיין במקום אחר מ"ש בזה ובכאן שע"י תערובות הוא נראה ודאי אף אם אכל כל התערובות אעפ"י שיש כזית בכדי אכילת פרס כיון ששהה יותר משיעור אכילת פרס אין מצטרף לברך אחריו בהמ"ז. אלא שצ"ע דלמה יברך מעין שלש כיון דבכה"ג לא מקרי אכילה והוה כאוכל פחות מכשיעור דא"ל לברך אחריו כלום והמג"א סי' ר"ח הרגיש בזה וכתב דקשה כיון דאינו מצטרף אף על המחיה לא יברך ועוד דגבי חלה אע"ג שיש כשיעור כיון דליכא כזית בכדי אכילת פרס בטל הוא [ועיין מ"ש לעיל שאין זה מוכרח לומר כן גבי חלה] וי"ל דקי"ל כל שיש בו מחמשת המינים מברך במ"מ אף דליכא כזית בכדי אכילת פרס כמ"ש סעיף ב' וכ"כ הפר"ח בשו"ת הנ"ל ופירש יותר וכתב דהכי חזו רבנן לתקוני לענין ברכה אחרונה כל שיש בו מחמשת המינים אפילו דבר מועט מגרר גריר וכאילו

כולו

כולו מחמשת המינים דמי ותדע דמשמע אף אם לא אכל אלא כזית מהתערובות מברך לבסוף על המחיה אע"ג דבההיא זית דקאכיל ליכא שיעורא מה' המינים אלא משמע כדאמרן דהכי דיינו רבנן כל התערובות כאילו כולו מחמשת המינים לחוד עכ"ל. ובאמת שזה מוכרח שהרי כזית ביותר מכדי אכילת פרס אין מצטרף כלל כמו שהביא פר"ח שם מרש"י דסוכה דהוה כאוכל חצי זית היום וחצי זית למחר וא"כ למה יצטרך לברך אחריו כלל אטו האוכל חצי זית היום וחצי זית למחר מי מחייב לברך אחרי' ואם נפסק לומר דבחמשת מינים מברך בכה"ג נלמד מכאן שיברך על חמשת המינים בפחות מכשיעור והא וודאי ליתא ולכך מוכרח לומר דמצרפינן מינים אחרים ודיינינן להו כאילו כולו מחמשת המינים ועיין בשו"ת שמש לדקה סי' הנ"ל מ"ש בזה והאריכות אך למותר בזה. ודין השני שכתבתי בפנים נראה לפענ"ד שפשוט הוא ואע"ג דליכא כזית בכדי אכילת פרס מכל מקום לא נתבטל שם דגן ממנו כיון שטעמו דגן:

טו דין

תערובות קמח מחטים ואורז שכתבתי לעיל יראה לי דה"ה מינים אחרים עם אחד מחמשת המינים דינם שוה לכל הדרכים שכתבתי למעלה בקמח חטים ואורז ויש שאין נראה כן מדבריו ולפי"ז היו הרבה חילוקי דינים שי"א שגם שעורים שוה לחטים וגם לענין תערובות שאר מינים יש כמה חילוקים והרוצה לעמוד עליהם יעיין למטה בק"ה ולא רציתי להאריך לפי שנראה לי עיקר כמ"ש:

פסק

הטור ביו"ד סי' שכ"ד כתב שאם עירב אורז עם דגן אם יש טעם דגן חייב בחלה וכבר כתבתי שמבואר מדבריו בא"ח ג"כ שאינו מחלק בין המינים כלל וכבר כתבתי מה שיש לומר בדעתו וביארתי שכן דעת הסמ"ק דס"ל דלא תלי מידי בגרירה ודלא כהירושלמי. והנה לכאורה לפי שיטת הרשב"א דמתני' דחלה בכדי אכילת פרס ואוכל פרס מיירי ואפ"ה בחטים ואורז דוקא משום גרירה הא שאר מינים לא מהני מה שהוא כדי אכילת פרס ורובא בעינן לגאת י"א א"כ ה"ה לענין בהמ"ז דאין מברך עלי' וכמ"ש המג"א סי' ר"א דהרמב"ם ס"ל דכל שחייב בבהמ"ז יוצא ידי מלה ואפילו לשיטת ר"ת ור"א אליבא דהרא"ש דס"ל דאע"ג שיש כזית בכדי אכילת פרס או טעם כעיקר דאורייתא אפ"ה צריכין לטעמא דגרירה א"כ בשאר מינים דליכא גרירה רובא דגן בעינן משא"כ לשיטת הרמב"ן דס"ל דע"כ לא צריכינן בירושלמי לטעמא דגרירה משום דטעם כעיקר לאו דאורייתא א"כ כל שיש כזית בכדי אכילת פרס אין צריך לגרירה ואפילו בשאר מינים יוצא י"א וכ"כ בחק יעקב סי' תנ"ג דלדעת הרמב"ם וסייעתו כשיש כזית בכדי אכילת פרס מהני אף בשאר מינים [ונראה דעדיין יש חילוק דבחטים ואורז יצא בכזית מהתערובות להרמב"ם משום גרירה משא"כ בשאר מינים בכזית בכדי אכילת פרס להרמב"ם דס"ל דאין מהפך הכל אם כן צריך שיאכל כל הפרס] וזה מוכח לכאורה מהש"ע גם כן שבסי' תנ"ג כתב חטים ואורז דוקא ובסי' ר"א כתב בתערובות דוחן ושאר מיני קטניות עם אחד מחמשת מיני דגן בכזית בכדי אכילת פרס סגי. אלא שיש לתמוה דהא בירושלמי קאמר מתני' פליגא אר"ה עירב בה שאר המינים עד שיהא רובא דגן וטעמה דגן פתר לה במינים אחרים. אלמא דמפורש להדיא בברייתא דבשאר מינים רובא דגן בעינן וא"ל דהא דבעינן רובא היינו להתחייב הכל ולכך בסי' תנ"ג דמיירי לצאת בכזית מהתערובות בעי חטים ואורז ובסי' ר"א מיירי שאוכל הפרס זה אינו דכבר כתבתי דמלשון רבינו יונה והש"ע מבואר דמיירי ג"כ בכזית מהתערובות וכדעת ר"א שהביא הרא"ש וכן נראה מדברי הפר"ח שהבאתי לעיל [אך מדברי המג"א לא משמע כן וכן ראיתי בשו"ת שמש לדקה סי' הנ"ל וכתב שכ"כ בפרח שושן וחלקו על שו"ת גינת וורדים דמפרש דמיירי בכזית מהתערובות ולפענ"ד שכן הוא העיקר] מיהו לרבינו יונה יש לתרץ דס"ל כמ"ש להסמ"ק דס"ם דידן פליג אירושלמי וס"ל דלא תלי מידי בגרירה רק בטעם כעיקר

ורבינו

ורבינו יונה ס"ל כזית בכדי אכילת פרס דאורייתא הוא דלוקין עליו אבל על הש"ע דכתב בסי' תנ"ג חטים ואורז דוקא קשה שא"כ איך כתב בסי' ר"ח כר"י והוא נגד הירושלמי ואפשר דס"ל לפרש מה דקאמר פתר לה במינים אחרים כמ"ש הרשב"א בפסקי חלה לפרש דהיינו כשיש הרבה מינים מעורבין ע"ש שנשתבש הלשון בדפוס :

והנה בירושלמי איתא פלוגתא לענין הך גרירה אי איתא בשעורים ג"כ ובאשר"י בשם הרמב"ן הביא דברי הירושלמי ומבואר דפליגי בזה ג"כ דלדיעה קמייתא חטים ושעורים גוררים כל המינים ולר' אילא בשם ר"ל אין גוררין רק חטים ודוקא אורז אבל לא מינים אחרים . והנה כפי המבואר מדעת הפוסקים נראה דס"ל דהלכתא כר' אילא דחטים ואורז דוקא שנינו וכן נראה שהיא דעת הרמב"ן דאע"ג שהביא הפלוגתא מכל מקום לענין דינא נראה דס"ל כרב אילא דמסתבר טעמיה וכ"כ הרשב"א והתשב"ץ וכ"כ ה"ה בשם הרמב"ן אבל רבינו ירוחם בתא"ו נתיב ה' ח"ג לענין מלה כתב דהרמב"ן כתב שפירוש הדבר בירושלמי דחטים ושעורים גוררים המין המתערב עמהם והרא"ש כתב שא"ל לכל זה דטעם כעיקר באינו מינו דאורייתא עכ"ל . ול"ע דהיאך פסיקא ליה להקל גם בשעורים. גם מ"ש בשם הרא"ש ל"ע וכמש"ל דגם הרא"ש ס"ל גרירה דוקא . ומ"ש הרא"ש ודברים שאין בהם לורך הם · ולא ידענא מאי קא קשיא ליה [ע"ש דיש לפרש מ"ש ודברים שאין כו' היינו שבשיום דברי הרמב"ן כתב שעוד האריך הרמב"ן ודברים שאין בהם לורך הם לכך לא העתיקם ככ"ל כוונת דברי הרא"ש ז"ל] היינו שבזה חולק על הרמב"ן דאליביה לכך יולא בכזית ממנו ידי חובת מלה משום שדרך עיסה שנו וחטים גוררים האורז שדרך לעשות מהם עיסה ביחד אהא פליג וקאמר דלאו מהך טעמא אתינן עלה דעיקר מה שיולא י"ח הוא דהכזית חטה מהפך כולו לחטים וטעמא דגרירה איצטריך משום דאל"כ אינו יולא שהרי הכזית שאוכל אינו יכול לבא לידי חימוץ כיון שרובו אורז וברבינו ירוחם נתיב כ"א ח"ג כתב ג"כ דברי הרמב"ן ולא כתב דהרא"ש חולק ושם פסק ג"כ דשעורים גוררים ושם יש לומר דלחומרא הוא וכה"ג אמרינן בזבחים בהתערובות חייבת בחלה מדרבנן . אבל ל"ע דפוסק הנ"ל לפרוטי דהוה חומרא דאתי לידי קולא דלמא מפרים מן החיוב כו'. ועוד דגם לענין מלה פסק הכי לקולא וכמש"ל ועיין באלי' רבה סי' תנ"ג שכתב וז"ל גם תמיה לי הא רבינו ירוחם כתב חטים ושעורים כו' המין המתערב עמהם הרי להדיא דאין חילוק בין אורז לשאר מינים ואין מקום לתמיהתו כמש"ל דלמ"ד שעורים ג"כ ס"ל דגורר כל המינים משא"כ למ"ד חטים דוקא אורז נמי דוקא וזה מבואר בדברי הרא"ש בשם הרמב"ן :

והנה לכאורה קשה על הש"ע דלמה לא ביאר בסי' ר"ח דבאורז וחטים לא בעינן כזית בכדי אכילת פרס ובטעם לחוד סגי כמו שיולא בו י"ח מלה וחייב בחלה משום גרירה . ולכאורה אפשר לומר דדוקא בחלה ומלה דילפינן להו מהדדי בגז"ש לחם לחם דבעינן שיכול לבא לידי חימוץ משא"כ לענין ברכה דארץ חטה ושעורה כתיב וכוסמין ושבולת שועל ושיפון בכלל הם א"כ לא איכפת לן אם בא לידי חימוץ או לא רק אם יש מהנך מינים כשיעור דאורייתא לכל חד כדאית ליה למר בנתינת טעם סגי ולמר בכדי אכילת פרס והלכך אף בשאר מינים מכל מקום אם יש כשיעור דאורייתא סגי . אלא שצ"ע דבסמ"ג עשין כ"ז כתב מ"ע מן התורה לברך על אכילת לחם שנאמר ארץ אשר לא במסכנות . תאכל בה לחם ואכלת וכו' ולחם הוא פת הנעשה מה' מינים וכו' וכן בחלה שנאמר לחם וגמרינן ממלה כו' משמע דשווים הם . הלכך נראה לי כמו שכתב הלחם חמודות הלכות חלה ס"ק מ"ג שכ"ל דדוקא לענין חמץ ומלה יש חילוק אבל לא לענין חלה וליתא להא דכתב הרמב"ן שם דדרך עיסה כו' . וכ"ל טעמא דמלתא משום דאע"ג דילפינן ממלה דמין הבא לידי חימוץ בעינן מכל מקום כל שיש בתוכו כזית ממין

ממין זה שיכול לבא לידי חימוץ הרי הוא מהפך כולו וחשיב כאילו כולו מחמשת המינים וחייב בחלה משא"כ במצה בעינן שאותו כזית עצמו שאוכל לצאת בו י"ח מצה יהא יכול לבא לידי חימוץ כדיליף מקרא דברים הבאים לידי חימוץ אדם יוצא י"ח בפסח משא"כ בחלה אפילו כזית אחד מחמשת המינים אותו כזית מהפך את כולו ומחייבו בחלה ואפילו אין כשיעור מהדגן כיון שיש כזית בכדי אכילת פרס ממין שיכול לבא לידי חימוץ [ועוד דבירושלמי דחלה ובפסחים מבואר עוד כמה מ"ד דילפי גבי חלה מקראי אחריני] ומינה לענין ברכה סגי בזה אם נימא דמהפך את כולו . ולענין עיסת האורז וחטים נראה דאע"ג דלהרמב"ם וסייעתו קרוי לחם לצאת י"ח מצה משום גרירה אע"ג דליכא כזית בכדי אכילת פרס מכל מקום לענין ברכת המזון חטה ושעורה בהדיא כתיב ובעינן שיהיו ממינים אלו שיעור דאורייתא כמבואר לקמן דף ל"ח דקרא וברכת על דלעיל מיניה קאי ארץ חטה ושעורה אלא דקרא דארץ אשר לא במסכנות כו' הפסיק הענין אליבא דרבנן למעוטי השאר משבעה מינים ואליבא דר"ג למעוטי כוסס וא"כ לא שייך בזה טעם גרירה כלל ולעולם אזלינן בתר כזית בכדי אכילת פרס. ולפי"ז מ"ש המג"א סי' ר"ח דמוכח אליבא דרמב"ם דבאורז מברכין המוציא ושלש ברכות אע"ג דליכא כזית בכדי אכילת פרס. ולפי מ"ש אין זה מוכרח דיש לומר כיון דחטה ושעורה כתיב לא מהני גרירה עד דאיכא כזית בכדי אכילת פרס דאז שפיר יוצא אף בכזית ממנה דנהפך הכל וכמ"ש לעיל דזהו כדעת ר"ח שהביא הרא"ש . איברא של"ע לפענ"ד על מ"ש הרא"ש כיון דטעם כעיקר יוצא בכזית אליבא דר"ת ולהר"ח בכזית בכדי אכילת פרס דמה בכך דמכל מקום מי עדיף

מהעיקר וכי ס"ד דמיירי שאין טעם האורז נרגש כלל זהו רחוק לומר כן וגם דמוכרח להיפך למעיין דודאי שטעם האורז נרגש בו אלא שגם טעם הדגן נרגש בו וכיון דתרווייהו שווים הם מאי חזית דתימא טעם החטים עיקר זיל בתר איפכא דטעם האורז עיקר כיון שהוא הרוב ועכ"פ להוי כאוכל מחצה מחטים ומחצה מאורז ואין ראיה ממאי דחזינן דלר"ת לוקה על כזית מהאיסור [ועיין במנחת כהן פרק ה' מה שהשיג על מע"מ ובאמת השיג דמ"ש מע"מ וז"ל בכדי אכילת פרס כיון דאין באכילתו שהתחיל לאכול עד שגמרו מצטרפת אכילתו ולוקה אין כוונתו לפרש דכאן צריך שיאכל כך אלא שכותב הביאור מהו כזית בכדי אכילת פרס ומפרש דהיינו כשהוא בעיני' ואוכל חצי זית עתה וחצי זית ב' בתוך אכילת פרס מצטרף ולוקה והכא כיון שיש בתערובות כשיעור הזה אז הוא נהפך כולו לאיסור ולוקה על כזית וזה פשוט שאיך יכתוב המע"מ פירוש על הרא"ש נגד דברי הרא"ש במקומו שביאר כך להדיא וז"ל והאוכל כזית לוקה כדחזינן כו' וכ"כ להדיא סוף חלה] והיינו משום שההיתר הוא נהפך לאיסור מחמת הטעם היינו משום דחתיכה נעשה נבלה ור"ת לשיטתו דס"ל חתיכה נעשה נבילה בכל האיסורין . אבל לצאת י"ח מצה אין לנו לומר כן . ועוד שהרי בסימן ל"ב פסק דלא אמרינן חתיכה נעשה נבילה . ושמא יש לומר דכיון דהכא אכול מצה אמר רחמנא והא אכיל כזית שיש בו טעם דגן ומדה היא בתורה דטעם כעיקר ולא איכפת לן מה שיש כאן טעם אורז ג"כ . ומאוורתא דמלתא לענין מעשה שלא לברך בהמ"ז בכה"ג עד שיאכל מן התערובות בכדי שבודאי אכל כזית דגן כנלפענ"ד :

תפארת צבי

ואלה דברי נכד המחבר הרב המנוח מוה׳ **צבי הירש** איש **הורוויץ** ז"ל מ"ש להוסיף ולהגיה בגליון הכ"י למר זקנו הגאון המחבר זצ"ל.

בדין ז׳ (דף כ׳) **מה** שהקשה אא"ז על הט"ז דמ"ש אתרוג מרוקח בדבש מאגוז רכה המתוקן בדבש דמברך שהכל ע"ש. לענ"ד י"ל דבאתרוג עיקר דעתו על הפרי דטוב יותר כשהוא מרוקח בדבש וטוב יותר מחי ונטעי אדעתא דהכי מה שא"כ אגוז רכה דלא נטעי כלל אדעתא דהכי דנטיעת האגוז הי׳ שיהא נגמר לגמרי ולאוכלו בפ"ע ובטלה לגבי הדבש שעיקר הוא לדעתו הדבש. וכן כתב הפמ"ג בט"ז שם כה"ג ע"ש. וז"ב בסברא:

בדין י׳ (דף כ"ו) **אא"ז** ז"ל הקשה על התוס׳ בברכות דף ל"ו ד"ה כל שכתבו ואם עושה הקמח לדבק וכו׳ וטוב להחמיר ולגומעו בתוך הסעודה כו׳ דהא שקדים חייבין לברך בתוך הסעודה כמבואר בסי׳ קע"ז. והוא תמוה. ולפי ענ"ד יש לומר לפי מ"ש הט"ז בסי׳ ר"ח ס"ק ד׳ דמיירי שהקמח הוא הרוב דאל"ה בטל במיעוטו ע"ש ועי׳ בסי׳ ר"ב דאזלינן בתר רובא וא"כ ממ"נ אי אזלי׳ בתר שקדים פטור דבטל במיעוטו ואם אזלי׳ בתר קמח הפת פוטר וכתבו התוס׳ שפיר דממ"נ פטור כנ"ל. אך לפמ"ש הט"ז בסי׳ ר"ב דלכך לא אזלינן בתר טעמא דיש ברכה לשתיהן ולא לפטור מהכל וא"כ הכא הוי לפטור מהכל ואזלינן בתר טעמא. וכן כתבתי כבר לענין שותה יין עם מים בתוך הסעודה. אכן לפמ"ש הפרמ"ג דהוא מטעם עיקר פוטר את הטפלה וא"כ ניחא דפטור ממ"נ. ובפרט אם לא נגרוס בתוס׳ פטור ממ"נ רק פטור ממנה כמבואר בש"ע ניחא. כנ"ל ודו"ק:

בדין ח (דף כא) **מ"ש** אא"ז לפלפל בפלפלין רטיבתא אי מברך ברכת בפ"ע או בפ"א יש לומר דתליא בהפשט שפירש רש"י והתוס׳ בסוכה דף ל"ה. דלפירש"י מברכינן לערלה דמין אילן הוא וכן פי׳ רש"י ביומא דף פ"א. ואף לרבנן לא פליגו לענין ברכה כמו שאכתוב לקמן אבל להתוס׳ שם י"ל לרבנן דמין ירק הוא ע"ש. ומ"ש אא"ז ליישב הרמב"ם דלא העתיק לערלה דסובר רבנן פליגו על ר"מ כפי פירש"י ותוס׳ הנ"ל וא"כ לדידיה תקשי מאי פריך הש"ס מר"מ הא י"ל דרבנן פליגו כיון דלא חזו למיכל אלא ביבשתא לא מברכינן כלל ברטיבתא וגם קשה לי לפמ"ש התוס׳ ביומא שם דלמה אין מטמא טומאת אוכלין וא"כ סתרי אהדדי וע"כ צ"ל הא ר"מ והא רבנן דמקשן לא ידע אכתי משנויא הא ברטיבתא הא ביבשתא כמו שתירצו התוס׳ וא"כ מאי פריך מר"מ. איברא דניחא דברי אא"ז ז"ל דעי׳ פירש"י שם ביומא דהמקשן פריך אלמא דדרך אוכל הוא ולמה לא פריך עדיפא דמין אילן הוא והוא תמוה. ע"כ נראה לענ"ד דלא מסתבר לעשות פלוגתא רחוקה דלר"מ הוי מין אילן ולרבנן לא הוי מאכל כרבא זאת לא מסתבר וא"כ פריך על רבא דעכ"פ לרבנן מין מאכל הוא וגם מדסתם רבא משמע דאף ביבשתא דעיקר אכילתו הוא לכשיתייבש ונעשה תבלין כמ"ש אא"ז ז"ל וקשה למה סתם רבא דלאו מאכל הוא ולכך משני הש"ס הא ברטיבתא והא ביבשתא ואמרינן לרבנן ברטיבתא הוי מאכל וי"ל דמטמא טומאת אוכלין לרבנן כמ"ש התוס׳. ובזה מובן המוהרש"א בברכות בתוס׳ דמתחיל בפה"א ומסיים בפה"ע אם לא דט"ס הוא ולפי הנ"ל ניחא כוונתו מדמשני הש"ס לר"מ מברכי׳ בפה"ע ברטיבתא ה"ה לרבנן מברכין בפה"א דלא מסתבר לעשות פלוגתא רחוקה ביניהם. ויש להאריך הרבה בזה ואין כאן מקומו. אח"כ חפשתי ומצאתי בס׳ כפות תמרים ביומא הביא לתרץ הרמב"ם מערלה ולענין ברכת בפה"א הכל כמו שכתב אא"ז ז"ל והביא ג"כ קושיתי עליו דא"כ מאי

פריך

פריך הש"ס מר"ת ולא נחית לת"ס ע"ש דמה שתירץ לחלק בין ערלה דלרבנן הוי כנוטע לקורות ואינו חייב בערלה ומ"מ מברכין עליו בפה"א אין להקשות מברכות דקאמר הגמ' וכן איתא בהרא"ש מדלגבי ערלה לאו פירא נינהו ה"ה לענין ברכה, ז"א דפיים שם הש"ס ומברכינן בפה"א היינו דלאו פרי הוא לברך בפה"ע אבל מ"מ מברכין בפה"א, וי"ל דזה טעם הפוסקים דלרבנן מברכין בפה"א ויש להם ראיה מש"ס הנ"ל. והבן. ולענין מה שהביא אא"ז מהריטב"א לענין וורדים עי' בכפות תמרים שם שהביא בשם מהרשד"ס ותמה עליו ואין עת האסף פה ע"ש.

ולענין הומלתא לענין בשולי נכרים שהאריך אא"ז זצ"ל עי' בכפות תמרים שם ברש"י דיומא שם וי"ל פירש"י דיומא דהא חזינן דזינגבילא ס"ד דלא מברכין כלל דעיקר אכילתו כשנתייבש ונעשה תבלין ע"ש וא"כ יש לומר דתבלין אכילתן ע"י מרקחת בדבש אבל בפני עצמן לא אך דפריך על רבא דסתם דבריו וכמו שכתבתי וא"כ לא יכול הש"ס להקשות מדמברכינן בפה"א די"ל בהומלתא דכתוסים בדבש כפירש"י הוי עיקר אכילתו ולכך פריך הש"ס מרישא דשרי משום בשולי עכו"ס ש"מ דנאכל כמות שהוא חי כפירש"י וא"כ ממילא חייב לברך ופריך הש"ס מרישא ממ"נ קשה כנ"ל. ומשני הש"ס דברטיבתא חזי לאודא וניחא דהא כבר משני הש"ס הא ברטיבתא ולפי מ"ש אתי שפיר. והכל נכון בס"ד:

ובדין דכשות בפה"א האריך אא"ז להקשות על המג"א בסי' ר"ד ס"ק ז' דבשחת וכל פרי האדמה דלא גמר פירא שהכל והקשה עליו מפלפלין מהרשב"א וכהאי גונא הקשה בס' אבן העוזר על הט"ז לענין ערבים סוטי"ן ועי' ביד אפרים שם. ובאמת הפרמ"ג שם מיישב על נכון דהט"ז והמג"א ס"ל לחלק בין פרי העץ שלא נגמר פריו ובין פרי האדמה ע"ש ולדידיה מיושב הכל: כ"ד נכדו הק' צבי הירש איש הורוויץ בהרב מזילאזיץ ז"ל:

בדין אחרון (דף ל"ג) כ"ב עי' בפמ"ג בסי' ר"ב בט"ז סק"א כתב אף דטעם כעיקר ד"ת מ"מ לענין ברכה מה שהוא הרוב הוא העיקר ופוטר את הטפלה ולא קשה מחלה ומלה די"ל כנ"ל:

לוח התקון.

דף	עמוד	צד	שורה	כתוב	צ"ל
א	א	ב	ח	יש	מיותר הוא
ד	א	ב	כה	ומלאת	ומלאתי
"	ב	א	יב	חילוק	חילק
"	"	"	לט	כדעי'	כדעתים
יב	א	"	כ	ענבים	ענבים וזתים
יד	"	ב	ב	**	***
טז	ב	א	בסוף	פ"ו	ט"ו
יז	א	ב	יד	אחרים	אתרוג
"	ב	א	כו	שאר פירות	כאן מקום ליון הערה ב'
יח	ב	א	לא	שישרשו	שישרשרו
כא	א	א	יד	כבוסה	כביסה
כב	ב	א	יד	הב"א	הב"ח
כג	ב	ב	ו'	לרמותא	ליכמומי
ל	ב	א	לא	לאורז	ואורז